

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**RUS HACI ADAYLARININ ESERLERİNE GÖRE ORTAÇAĞ
İSTANBULUNDAKİ DİNİ MEKÂNLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Naile BARS

Anabilim Dalı: Tarih

Programı: Ortaçağ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fatma ÜREKLİ

OCAK 2019

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**RUS HACI ADAYLARININ ESERLERİNE GÖRE ORTAÇAĞ
İSTANBULUNDAKİ DİNİ MEKÂNLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Naile BARS

Tarih Anabilim Dalı

Ortaçağ Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fatma ÜREKLİ

OCAK 2019

Naile BARS tarafından hazırlanan Rus Hacı Adaylarının Eserlerine Göre Ortaçağ İstanbul'undaki Dini Mekanlar adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Fatma ÜREKLİ

Tez Danışmanı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Fatma ÜREKLİ

Üye : Prof. Dr. Abdülhaluk Mehmet ÇAY

Üye : Dr. Öğretim Üyesi Erman ŞAN

Üye : _____

Üye : _____

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak yazılmıştır.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal BilimlerEnstitüsü tez yazım klavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Naile Sars
....
Naile

RUS HACI ADAYLARININ ESERLERİNE GÖRE ORTAÇAĞ İSTANBULUNDAKİ DİNİ MEKÂNLAR

ÖZET

Rus knezliklerinin Bizans Devleti ile olan ilişkileri Hristiyanlığın kabulü ile birlikte ticari alandan ziyade dini zeminde gelişmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak kutsal mekânlara ve azizlerin kutsal emanetlerine olan ilgileri artmıştır. Rus hacı seyyahların kutsal bakiyeleri görmek arzuları onları hacı olma yoluna itmiştir. Çar şehri diye adlandırdıkları Konstantinopolis'i, bu kente gelemeyecek durumda olanlara anlatma isteği hacıların bu kutsal mekânlarda gezi notlarını tutmaya teşvik etmiştir. XII –XIV. yüzyıllar arası Rus hacı seyyahların İstanbul'a gelerek buradaki dini mekânları ziyaretle kutsal emanetleri kaydetmeleri İstanbul'un tarihine ışık tutmuştur.

Anahtar Kelimeler: Rus, Bizans, Hojeniye, Konstantinopolis, Seyyah, Seyahatname.

THE HOLY PLACES OF ISTANBUL IN MIDDLE AGE ACCORDING TO THE CRONICLES OF RUSSIAN PILIGRIMS

ABSTRACT

The relations of Russian Principalities have developed on the religious basis rather than trade after the perception of Christianity. In regards to this situation, visits to Holy shrines&places and interest on Relics of Saints have increased. Seeing the relics of Russian Pilgrims have motivated them to become a pilgrim. The interest of people who could not travel to Constantinople which was then named as The city of Kings (Tzars), have awoken the interest in taking travel notes by these pilgrims while visiting these holly places. The travel notes of Russian Pilgrims those who have travelled between XII – XIV centuries, has been a reference and record for the holly sites, relics as for the past of Istanbul's history.

Key Words: Russian, Byzantium, Hojeniye, Konstantinopolis, Traveler, Travelogue.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, desteğini, bilgilerini, yardımını esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Fatma Ürekli'ye; sevdiğim tarihi bana bir kez daha sevdiren, üniversite hayatım boyunca bana kazandırdığı her şey için Prof. Dr. Abdülhalük Mehmet Çay'a; ne olursa olsun bana olan inancını kaybetmeyen, her adımda beni gönülden destekleyen Doç. Dr. Muzaffer Ürekli'ye teşekkürlerimi borç bilirim.

Tez çalışması sırasında her sorumu sabırla cevaplayan, beni hiç yalnız bırakmayan Doç. Dr. Halük Çetinkaya'ya; annem, ablam, oğlum Metean Bars, kızım Buse Su Yıldırım ve Safoş'uma bu süre içinde bana katlanma sabrını gösterdikleri için teşekkür ederim.

Naile BARS

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR	vi
HARİTALAR.....	vii
ŞEKİLLER.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
2. RUS BİZANS İLİŞKİLERİ	5
3. RUSLARDA HACILIK VE HOJENİYELER / SEYAHATNAMELER	15
3.1. Novgorodlu Antoniy ve Seyahatnamesi.....	17
3.1.1. Seyahatnamede dini mekânlarla ilgili verilen bilgiler.....	19
3.2. Anonim Seyyah ve Seyahatnamesi	27
3.2.1. Seyahatnamede dini mekânlarla ilgili verilen bilgiler	28
3.3. Novgorodlu Stefan ve Seyahatnamesi	33
3.3.1. Seyahatnamede dini mekânlarla ilgili verilen bilgiler.....	34
3.4. Smolenski İgnatiy ve Seyahatnamesi.....	39
3.4.1. Seyahatnamede dini mekânlarla ilgili verilen bilgiler	42
3.5. Aleksandr Dyak ve Seyahatnamesi	43
3.5.1. Seyahatnamede dini mekânlarla ilgili verilen bilgiler.....	44
3.6. Zosima ve Seyahatnamesi	45
3.6.1. Seyahatnamede dini mekânlarla ilgili verilen bilgiler	46
4. SEYAHATNAMELERDEKİ YAPILARIN KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRİLMELERİ VE KISA TARİHÇELERİ.....	49
4.1. Ayasofya Kilisesi	49
4.3. Aziz Danyal ve Romanos Kilisesi	56
4.4. Aziz Lazaros Manastırı / Dört Günün Lazaros'u	57
4.5. Aziz Sergios ve Bacchus Kilisesi	57
4.6. Azize Theodosia Kilisesi	58
4.7. Oniki Havari Kilisesi	60
4.8. Blakherna Manastırı ve Kilisesi	62
4.9. Khora Kilise ve Manastırı	64
4.10. Faros / Meryem Ana Kilisesi	66
4.11. Filantropos Kurtarıcı İsa Manastırı	68
4.12. Hodegetria Meryem Ana Manastırı / Hodegon.....	70

4.13.	Kosmas ve Damianos Manastırı / Kosmidion Manastırı	71
4.14.	Kyra Martha Manastırı	73
4.15.	Panachranthos Manastırı	73
4.16.	Pantokrator Manastırı.....	75
4.17.	Peribleptos Manastırı.....	77
4.18.	Studios Manastırı.....	78
SONUÇ.....		81
KAYNAKÇA.....		83
TEZLER.....		85
ÖZGEÇMİŞ.....		86

KISALTMALAR

a.g.k. – Adı geçen kitap

a.g.m. – Adı geçen makale

a.g.s. – Adı geçen sözlük

C. Cilt

İRĀİK – İzvestiya russkogo arheologičeskogo obşestva v Konstantinopole

PPS – Pravoslavnyy Palestinskiy sbornik

PSRL – Polnoye sobraniye russkih letopisey

s. - Sayfa

S. – Sayı

TODRL – Trudi ot dela drevnerusskoy literaturı

HARİTALAR

Harita 1 : Ortaçağda Konstantinopolis Manastır ve Kiliseler. 82

ŞEKİLLER

Şekil 2.1 : I. Photios maphorion'u suya daldırırken.	7
Şekil 2.2 : Knez Vladimir'in elçileri Ayasofya'daki ayinde.	10
Şekil 3.1 : Smolenski İgnatij'in Ayasofya'yı ziyareti.	41
Şekil 4.1 : Ayasofya Müzesi.	50
Şekil 4.2 : Ayasofya Graffitisi.	54
Şekil 4.3 : Ayasofya Graffitisi.	54
Şekil 4.4 : Hz. İsa'nın bağlandığı sütun.	61
Şekil 4.5 : Günümüzde Blakherna Kilisesi'nde bulunan Blakherna Meryem'i ikonası.	64
Şekil 4.6 : Limburg Staurothek.	68
Şekil 4.7 : Günümüzde Filantropos Manastırı'ndan kalan dış cephesi bezemeleri.	69
Şekil 4.8 : Azize Solomoni'nin kutsal bakiyeleri.	80

1. GİRİŞ

Rus knezliklerinin Hristiyanlığı henüz devlet dini olarak kabul etmediği dönemlerde, Bizanslılar Rus topraklarında yaşayan halkları *barbar* olarak betimlemiştir. X. yüzyılın sonlarına doğru Doğu Roma İmparatorluğu ileri gelenleri yaptıkları misyonerlik faaliyetlerinin sonucunda Hristiyanlığı kabul etmiş ve henüz emekleme safhasında olan Rus Kilisesi'ni kendi hegemonyası altına almıştır. Bundan sonra Roma İmparatorluğu'nun başkenti olan Konstantinopolis Ruslarca *Tsargrad* "Çarın Şehri" olarak adlandırılmaya başlanmış ve Konstantinopolis Patrikliği tartışmasız ruhani bir lider olmuştur. Buna bağlı olarak da iki devlet arasında zaman içinde gelişen ilişkiler ağırlıklı olarak Hristiyanlık temelinde ilerleme göstermiştir.

Ortaçağ düşüncesinde gezmek, gezilen yerlerin güzelliklerini görmekten ziyade kutsal yerleri görmek olarak algılanmıştır. Dolayısıyla bu teze konu olan Rus hacı seyyahların da geliş amaçları kutsal mekânları, emanetleri görmek ve onlara saygı göstermek olmuştur. Böylelikle kentte kısıtlı süre konaklayabilen hacıların önceliği içerisinde kutsal emanetler barındıran dini mekânlar olmuştur. Bunun en göze çarpan örneklerinden biri, geldikleri dönemde muhteşem mozaikleriyle her Ortaçağ seyyahını şaşırtabilecek güzellikte olan Khora Manastırı'nın (Kariye Müzesi) sadece tek bir seyyah tarafından gezilmesidir. Burayı ziyaret eden seyyahımız Dyak Aleksandr ise tek bir mozaikten ya da manastır ve yapılarının mimarisinden söz etmeyerek yalnızca burada bulunan Mikhael Synkellos'un röliklerinden bahsetmiştir. Rölikler, kutsal emanetler açısından belli ki çok zengin olmayan Myrelaion Manastırı'nın (Bodrum Camii) hiçbir seyyah tarafından gezilmemiş olması, Konstantin Lips Manastırı'nın ise (Fenari İsa Camii) yine sadece bir seyyah (Zosima) tarafından ziyaret edilmiş olması amaçlarını apaçık ortaya koyan örneklerdir. Gelen seyyahlardan Smolenskli İgnatıy Kiev ve Rus Metropoliti Kipriyan'ın kfilesıyla gelmiş Novgorodlu Antoniy, İstanbul'dan önemli kutsal emanetler satın almıştır. Sonuç olarak dönemin İstanbul'unda şehri gezmek oldukça masraflı bir iş olmuştur. Bundan yakın Stefan seyahatnamesinde bunu birebir aktarmıştır: "*Tsargrad'a girmek balta girmemiş*

ormana girmek gibidir: İyi bir rehber olmadan gezmek imkânsızdır, cimri ya da fakir birisi ne bir azizi görebilir, ne de kutsal bakiyeleri selamlayabilir...”

Çalışmamızın konusu olan *hojeniyeler* (seyahatnameler) farklı tarihlerde gelen seyyahların kaleme aldıkları seyahatnamelerdir. Tam geliş tarihleri ve konaklama süreleri kesin olmamakla birlikte İstanbul’da buldukları dönemler:

Novgorodlu Antoniy 1200 – 1204

Anonim seyyah 1320’ler

Novgorodlu Stefan 1348

Smolenski İgnatiy 1389

Dyak Aleksandr 1391-1396

Zosima 1419-1420

Bu tez çalışmasında ele alınan seyahatnameler farklı tarihlerde farklı manastır ya da özel koleksiyonlardan toplanmış ve farklı yüzyıllarda yazılan değişik redaksiyonları, kopyaları ve orijinaleri Rusya’nın çeşitli müzelerinde ve kütüphanelerinde korunmaktadır. Seyahatnamelerle ilgili bilimsel çalışmalar ilk defa Rusya’da Rumyantsev Derneği tarafından XIX. yüzyılın başlarında yapılmaya başlanmış ve günümüze kadar da devam etmiştir. Yalnız çalışmaların büyük bir kısmı eski Rus dili araştırmaları, filoloji temelinde incelenmiştir. Seyahatnameler yurtdışındaki okurun karşısına Madame B. De Khitrowo’nun 1889’da Cenevre’de yayınlanan seyahatnamelerin çevirisi olan *Itinéraires Russes en Orient* adlı kitabı sayesinde çıkmıştır. Herhangi bir yorum eklenmemiş olan bu seyahatnamelerin sadece Fransızca olarak çevirisi yapılmıştır. Bu konuda en kapsamlı çalışma 1984 yılında George P. Majeska tarafından yapılmıştır. Washington’da *Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries* adıyla yayınlanan bu kitapta yalnızca XIV. ve XV. yüzyıllarda yazılan seyahatnameler araştırılmıştır. Türkiye’de seyahatnameler ya da seyyahlarla ilgili herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamıştır. Konuyla ilgili Tarana Oktan ve Leyla Derviş tarafından yayınlanan *Ortaçağ Rus Seyahatnameleri ve Hikâyeleri Işığında Ayasofya* adlı makale XII.–XVIII. yüzyıllar arasında gelen seyyahların Ayasofya ile ilgi izlenimleriyle sınırlı kalmıştır.

Çalışmamızda zaman sınırlamasını, günümüzde bilinen Rus hacı seyyahların Konstantinopolis hakkında yazdıkları en erken tarihli seyahatnamesi olan Novgorodlu Antoniy’in *Kniga Palomnik’* inden başlayarak İstanbul’un Fethinden önce en son ziyaret ettiği bilinen Zosima’nın *Kniga Ksenos* ile belirledik. Böylece 1200’lerden başlatarak 1420’lere kadar olan iki asırdan fazla bir zaman dilimine yaydık. Coğrafya

sınırını da eski İstanbul'un sur içi ve sur dışı yerleşimleriyle, seyahatnamelerde ismi geçen yapıları da dini mekânlarla sınırlı tuttuk.

Çalışmamızın amacı seyyahların kaydettikleri dini mekânların listesini oluşturarak seyyahların gördüklerini ve kaydettiklerini karşılaştırarak, farklı yönlerine dikkat çekmektir. Bunun yanı sıra da günümüzde yeri ya da adı tespit edilememiş dini mekânların seyahatnamelerden faydalanarak yer ve ad tespitlerini yapmaktır. Çalışmamızın son bölümünde seyyahlarca en sık ziyaret edilen, ya da isimleri ve yerleri tartışmalı olan yapıların kısa tarihçelerine ve günümüzdeki durumlarına da kısaca yer verilmiştir.

Araştırma sırasında yapılarla ilgili bilgiler toplanırken İstanbul'da ilk arkeoloji enstitüsü olarak 1894'te kurulan Rus Arkeoloji Enstitüsü'nün yayınları da taranmıştır. Zira, 1914 yılına kadar faaliyet gösteren enstitü kimi Bizans yapılarında kazı ve restorasyon çalışması yapmıştır. Bu yapılarla ilgili olan bölümlerde (Khora Kilisesi ve Studios Manastırı) Enstitü'nün yürüttüğü çalışmalara yer verilmiştir.

Seyahatnamelerde adı geçen dini yapılarla ilgili bölümler ilk defa tarafımızdan Türkçeye çevrilmiş, seyyahların duygularını ifade eden bölümler ise birebir aktarılmıştır. Çevrilen eserlerin orijinaleri seyahatnamelerin başında dipnot olarak verilmiştir.

2. RUS BİZANS İLİŞKİLERİ

Slavların tarihi açısından IX. yüzyıl önemli bir dönemdir. Bu dönemden itibaren toplumun ana sınıfları oluşmaya başlamış ve yeni feodal toplum devlet olma yoluna girmiştir. Bu durumda hem iç hem dış ilişkilerde karmaşık ve zor olan toplumsal işleyişleri sağlamakla ve düzenlemekle görevli olan devlet yöneticilerinin, okuma ve yazma sanatına vakıf olması gerekirdi. Ve bu gereklilik Hristiyanlığın kabulü ile birlikte kaçınılmaz olmuştur. Slav ülkelerinin yönetici sınıfınca putperestlikten Hristiyanlığa geçiş sebepleri arasında en önemlisi kendi otoritesini ve alt sınıfların, yani halkın, kendilerine olan itaatini sağlama isteğidir. Bir diğer sebep ise, Hristiyanlığın kabulü ile ülkenin dış siyasetteki yerini sağlama almak ve ülke yöneticilerinin de Avrupa'daki Hristiyan devletlerin yöneticileri ile aynı statüye kavuşturmadır.

Aynı zamanda Abbasi Devleti'nin ve Birinci Bulgar İmparatorluğu'nun zayıflamasıyla birlikte Bizans'ın dış siyasetteki rolü, uygun zemin içinde misyonerlik faaliyetlerin artmasına yol açmıştır. Balkanlar, Kırım, Kuzey Kafkasya, Hazar Kağanlığı ve Dinyeper (Özi) Nehri kıyısında Slavların bulunduğu bölgeler ilgi alanları olmuştur. Rusların ilk defa 860 yılında İstanbul önlerinde görünmelerinden sonra Bizans, oluşmakta olan Rus devleti ile ilişki kurarak bu millet içinde misyonerliğe başladı¹. Bu bölgelerde misyonerlik faaliyetlerini başarıyla yürütebilme isteği yeni bir dil, Slav dilini oluşturma çalışmalarını arttırdı. Slavları, kendi dillerini oluşturup imparatorluğun sadık halkı, ülkelerini kendi mülkleri durumuna getirerek önemli siyasi amaç güden Doğu Roma İmparatorluğu'nu aynı zamanda Slavların kendi bağımsızlıklarını korumaya devam edebilecek olmaları tedirgin ediyordu.

Doğu Roma dünyadaki tek imparatorluk olarak kendini, diğer ülkeleri ise kendi mülkü olarak görüyor ve son günlerini yaşarken bile bir yandan Moskova Knezi I. Vasili'den yardım ve mali destek istiyor diğer yandan da Konstantinopolis Patriği Antonios tek

---

¹ Ostrogorsky, Georg, **Bizans Devleti Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s.213.

dünya imparatorluğu doktrinini hatırlatmayı görev biliyordu.² Buna rağmen yüzyıllar boyu sürecek olan Rus Bizans ilişkileri ve etkileşimleri farklı zeminlerde ortaya çıkacak ve gelişecektir. Sözü edilen ilişkilerin en önemlisi, Rus topraklarının X. yüzyılım sonunda Hristiyanlığı kabul etmesiyle birlikte din ilişkisi ve buna bağlı olarak da dil, sanat, kültür, edebiyat alanlarıdır. Fakat Hristiyanlık öğretisinin henüz devlet tarafından kabul görmediği dönemlerde Bizans'ın “*barbarlar*” olarak tanımladığı Rus knezlikleriyle olan ilişkileri askeri ve ticari alanda gelişmeye başlamıştır.

860 senesi Rusların ilk kez Konstantinopolis'in önünde görüldüğü tarihtir. Ruslar şehri kuşatıp civarlarını tahrip etmiş, İmparator III. Mikhailos (842-867) Müslümanlara karşı sefere çıkmışken acilen başkente dönmüştür. Şehir efsanelerine ve Nestor Kroniği'ne göre şehri Rus Askold ve Dir'e karşı koruyan yalnızca Meryem Ana'nın Blakherna Kilisesinde bulunan *maphorion*'u³ olmuştur. Efsaneye göre bütün gece kilisede dua eden imparator ve Patrik I. Photios kilisedeki *maphorion*'u alarak onu nehre daldırılmış ve o ana kadar sakin olan nehirde kopan fırtına gemileri dağıtmıştır.⁴ (**Şekil 2.1**) Bu tarihten itibaren Bizans barbar olarak tanımladığı bu millet içinde misyonerlik çalışmalarına başlamış ve Patrik I. Photios Ruslardan gelebilecek tehlikeyi önlemek için çareyi milleti Hristiyanlaştırma ve nüfuz altına almakta bulmuştu.⁵

---

² Ostrogorsky, Georg, “Bizans İmparatoru ve Hiyerarşik Dünya Düzeni”, **Cogito**, S.17, İstanbul 1999, s.60.

³ Bir nevi şal, başörtüsü.

⁴ Lavrentyevskaya Letopis, “Povest vremennih let”, **PSRL** C.1, s.21.

⁵ Ostrogorsky, **a.g.k.** s. 213.

Şekil 2.1 : I. Photios *maphorion*'u suya daldırırken.⁶

907'de Rus Oleg (879-912) hâkimiyeti altındaki güçlü bir filo ile Konstantinopolis'in önünde görünmüştür. Bundan sonra 911 yılında Bizans ile bir anlaşma imzalanmıştır. Buna göre Bizans, Ruslara haraç ödemeyi ve Rus tacirlerinin hukuki durumunu emniyete almayı kabul etmiştir.⁷

941 – 943 yıllarında Knez İgor (912-945) Bizans topraklarına saldırmaya karar vermiş fakat I. Romanos Lekapenos'un (920-944) ordusu Rusların gemilerine *Rum ateşini* açarak onların bir kısmını Karadeniz'in İstanbul Boğazı'na açıldığı *Hieron*⁸ bölgesinde hezimete uğratmıştır. İgor birliklerinin bir kısmı kaçmış ikinci kısmı ise Anadolu'ya geçip buradaki Bizans topraklarını taciz etmeye devam etmiştir. 944 yılında I. Romanos, Knez İgor'e elçilerini göndererek barış antlaşmasını imzalatmıştır. Bu antlaşmaya göre bazı askeri ve ticari alanlarda imtiyazlar tanınmıştır. Nestor Kroniği'ne göre bu imtiyazlardan bazıları Rusların Konstantinopolis'e geldiklerinde Aziz Mamas Manastırı'nda kışı geçirmeden konaklama, 50'şer kişilik gruplar halinde şehrin tek kapısından girerek istedikleri kadar ticaret yapma, 10 altın para karşılığında

⁶ Radzilovskaya letopis'ten alınmıştır. XIII. yüzyıl ile tarihlenen yazmanın günümüze gelen 2 ayrı kopyası XV. yüzyıl ile tarihlenmektedir.

⁷ Ostrogorsky, a.g.k. s. 241.

⁸ Anadolu Kavağı.

köleleri iade etme, öldürülen Rus'un karşılığında ailesi tarafından Bizanslıyı öldürme ya da kaçmışsa katilin malını mülkünü alma hakkıdır.⁹

970 – 971 yıllarında ise Rus Knezi Svyatoslav *Silistria*¹⁰ şehrinde Bizans'ın ünlü *Rum ateşinin* karşısında duramamış ve imparatora teslim olmuştur. Hezimete uğramalarına rağmen İmparator I. İoannes Çimiskes (969-976) eski ticaret imtiyazlarını tekrar tasdik etmiştir.¹¹ Bu tarihten sonra Knez Vladimir (980-1015) İmparator II. Romanos'un (959-963) kızı Anna Porfirogenita ile evlenecek, Rusya resmi din olarak Hristiyanlığı kabul edecek ve Bizans imparatorların paralı askerleri arasında Ruslar faaliyet gösterecektir.

Rusların dünya görüşlerinde *Tsargrad*¹² her daim refahın, zenginliğin ve bereketin sembolü olmuştur. Hep bir cazibe merkezi durumunda olan Konstantinopolis yukarıda da değinildiği gibi Ruslar tarafından defaaten saldırıya uğramıştır. Bu saldırılar devletlerine toprak katmak, devlet sınırlarını genişletmekten ziyade genellikle savaş yoluyla para kazanmak ve karşı tarafı haraca bağlama amacını taşımaktaydı. Saldırıların sonlarında yapılan antlaşmalar genellikle Rus tüccarlarına Bizans topraklarında ticari imtiyazlar tanımaktaydı. Bu imtiyazlar arasında konaklama, vize kolaylığı, sınırsız içecek ve yiyecek, hamam kullanımı mevcuttu.

İlk ticari akit 907'de Oleg'in Konstantinopolis surlarına dayandığı tarihten sonra 911'de resmi olarak imzalanmıştır.¹³ Nestor Kroniği antlaşmanın maddelerini içermektedir ve bu antlaşmanın maddelerinden ilgi çeken maddelerden biri de Rusların vergiden muaf olma maddesidir.

Latin İmparatorluğu Konstantinopolis'te hâkimiyetini devam ettirdiği 1204-1261 yıllarda Bizans asilzadeleri tarafından kurulan Nikeia İmparatorluğu da Ruslarla ticari ilişkilerine devam etmiştir. Kumaş, kıyafet, değerli taşların ihracatını yaparken Rus Knezliklerinden değerli kürkler ithal etmekteydi.

Dinin resmi zemine oturtulmasından önce Rus topraklarında putperestliğin yanı sıra az sayıda olsa da Hristiyanlığı kabul etmiş kişilerin ve kiliselerin varlığından bahseden

⁹ Lavrentyevskaya Letopis, **a.g.y.**, s.47.

¹⁰ Silistre.

¹¹ Ostrogorsky, **a.g.k.**, s. 274.

¹² Rusların Doğu Roma İmparatorluğu başkenti Constantinopolis'e verdikleri isim. Çar Şehri anlamına gelmektedir.

¹³ Lavrentyevskaya Letopis, **a.g.y.**, s. 31.

kaynaklar mevcuttur. Bu kaynakların arasında ünlü tarihçi Karamzin'in *Ob istorii gosudarstva rossiyskogo* eserinde, Oleg döneminde eski hükümdarlardan Dir'in mezarının Azize İrini kilisesi arkasında, Askold'un mezarının ise Aziz Nikolas kilisesi altında bulunduğunu yazmaktadır.¹⁴ Bu durum daha Knez Oleg döneminde Hristiyanların varlığını kanıtlamaktadır. Karamzin ayrıca Rus topraklarının Doğu Roma İmparatorluğu'nun yönetimi altındaki 60. başpiskoposluk sayılmakta olduğunu aynı eserde bildirmektedir.¹⁵

Rus tarihi için ilk kaynaklardan biri sayılan *İlk Vakayiname* ya da *Nestor Kroniği* olarak adlandırılan eserde, Kiev Büyük Knezi I. İgor'un eşi Olga'nın elçileriyle birlikte 955'te *Tsargrad'a* geldiği ve burada vaftiz olduğu yazmaktadır.¹⁶ Aynı kronikte, 987 yılında Hristiyanlık öğretisini öğrenmeleri sebebiyle Knez Vladimir'in elçilerini *Tsargrad'a* yolladığını ve elçilerinin de Ayasofya Kilisesi'nde ayine katıldıkları belirtilir.¹⁷ (Şekil 2.2)

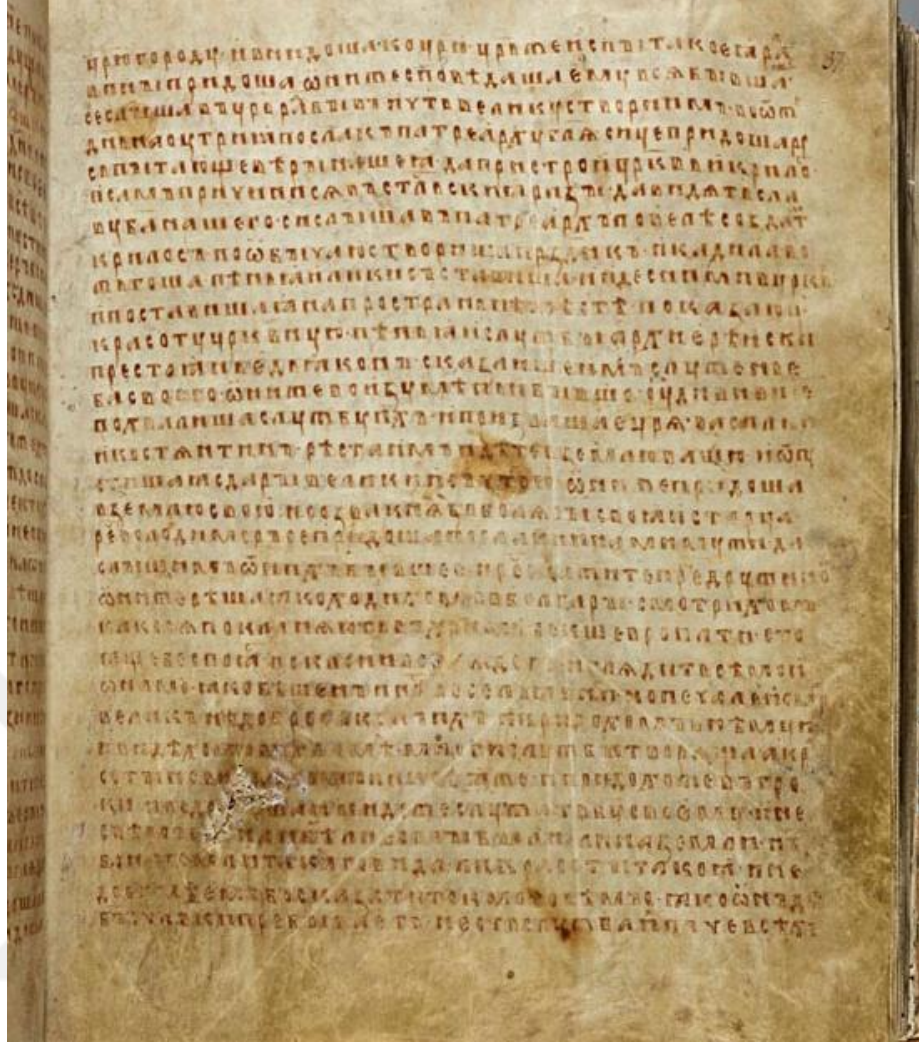
---

¹⁴ Karamzin, N.M., *Ob istorii gosudarstva rossiyskogo*, Moskova 1990, s. 22.

¹⁵ Karamzin, a.g.k., s. 24.

¹⁶ Lavrentyevskaya Letopis, a.g.y., s. 60.

¹⁷ Lavrentyevskaya Letopis, a.g.k., s.107.

Şekil 2.2 : Knez Vladimir'in elçileri Ayasofya'daki ayinde.¹⁸

Görüldüğü üzere Doğu Roma İmparatorluğu'nun misyonerlik çabaları çok öncesinden başlamış olsa da ancak Knez Vladimir'in Hristiyanlığı kabul etmesiyle sonuçlanmıştır. 987-989 yılları arasında¹⁹ Kiev Knezi Vladimir Doğu Roma generali Bardas Phokas'ın Doğu Roma İmparatoru II. Basileos'a (969-976) karşı başlattığı isyanı *Chrysopolis'e*²⁰ askeri yardım yollayarak imparatora bu isyanı bastırmakta yardım etmiştir.²¹ Yine bu yıllarda Knez Vladimir Kiev şehrinde Hristiyanlığı kabul edip II. Basileos'un kız kardeşi Anna ile evlenmiştir. Doğu Roma İmparatorluğu için bu evliliğin hem siyasi hem de dini sebepleri vardı. Siyasi sebeplerden biri de, isyan bastırma sırasında II.

¹⁸ Lavrentyevskaya letopis'ten alınmıştır. 1377 tarihli Lavrentyevskaya letopis günümüze kadar gelmiş Nestor Kroniği'nin en eski kopyasıdır.

¹⁹ Milyutenko, N.İ., *Svatoy ravnoapostolny knez Vladimir i kresheniye Rusi*, St. Petersburg 2008, s.321.

²⁰ Üsküdar.

²¹ Zonaras, İoannes, *Tarihlerin Özeti*, Çev. B.Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s.35.

Basileos'a yapılan askeri destek, dini sebep ise Hristiyanlığın Slav topraklarında yayılması idi.

Vladimir vaftiz olduktan sonra sıra halkın da vaftiz edilip Hristiyan olmasına gelmiş, dolayısıyla insanlar Dnieper nehrine indirilmiştir.²² Vaftiz olanlara vaftiz gömleği dağıtılmış ve bunu duyan ve gören uyanık kişiler ikinci kez nehre girerek ikinci kez vaftiz olmuştur.²³ Fakat halkı vaftiz etmek kolay olmuşsa da halkın duygularını yönetip, inançlı olmalarını sağlamak ve yeni insan tipi yaratmak oldukça zor ve zaman isteyen bir işti.

X. yüzyılın sonu ve XI. yüzyılın başında merkezi Kiev olan Rus Devleti geniş topraklara sahipti. Kuzeyde Novgorod ve ona bağlı bölgeler, kuzeydoğuda Volga Nehri'nde Yaroslavl şehri, kuzeybatıda Polotsk şehirleri bulunmaktaydı. Topraklar geniş ve ulaşılması güç yerler bir yana insanların eski putperestlik inançlarından sıyrılıp yeni dine inanmalarını sağlamak gerekliydi. Bunun için de eski tapınaklar ve tapınma merkezleri, putlar yıkılarak yerlerine yeni kiliseler inşa edilmeye başlanmıştır.²⁴ Vaftiz sırasında Vasili ismini alan Vladimir, Kiev'de ilk ahşap kilisenin inşaatını başlatmış ve adını da Vasili Kilisesi koymuştur.²⁵

Böylelikle şehirlerde yakılan ölü gömme ateşleri yavaş yavaş sönmeye, tapınaklar yıkılmaya ve taptıkları tanrıların önemi azalmaya başlamıştı. Kiev'den resmi yoldan yayılmaya başlayan yeni din öğretisi XI. yüzyılda Rusya'nın güney ve kuzey merkezlerine kadar ilerlemiş ve güneyde yedi, kuzeyde dört episkoposluk merkezi oluşturulmuştur.²⁶ Bayağı yol kat etmiş olan yeni öğreti doğu ve kuzeydoğuya zamanla ilerleyecek ve orada da kendine zemin bulacaktır.

Nestor Kroniği'nde 988 yılına ait olan bölümde, tüm şehir ve köylerde kiliselerin yapımına başlandığı ve bu kiliselere papazların gönderildiği, çocukların ailelerinden alınıp eğitime verildikleri ve annelerin de ağladıkları, kaydedilmiştir.²⁷ Bu papazların, hocaların ve kitapların temin edilebildiği yerlerin başında Balkanlar ve Doğu Roma İmparatorluğu gelmekteydi.

---

²² Eskiden bu nehrin bir kolu olan Kreşatik'in ismi günümüzde Kiev şehrinde aynı yerden geçen sokağa verilmiştir.

²³ Liban, N.İ., **Leksii po istorii russkoy literaturı**, Moskova 2005, s.17.

²⁴ Lavrentyevskaya Letopis, **a.g.k.**, s.118.

²⁵ Milyutenko, **a.g.k.**, s.341.

²⁶ Chernigovskiy (Gumilevskiy), Filaret., **İstoriya russkoy tserkvi; period I**, Moskova 1888, s.29.

²⁷ Lavrentyevskaya Letopis, **a.g.k.**, s.120.

Bir asırlık yazı dili ve Hristiyanlık geleneğine sahip olan Tuna Bulgarları, Rusların Hristiyanlaşmasında büyük bir rol oynamıştır. IX. yüzyılda Bizans'tan gelen Slav yazısı, çeviri metinler, dini kitaplar Bulgar toprakları üzerinden Kiev Rusya'sına ulaşacaktır. Bu kitapları okuyabilmek için de yeni daha basit ve fonetik kurallarına uygun bir yazı dilinin oluşturulması gerekmektedir. Slavların yaşadığı bölgelerde kullanılan dilin fonetik özellikleri göz önünde bulundurularak Slav yazısı IX. yüzyılın ortalarına doğru Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde bulunan Selanik bölgesinde oluşturuldu. Bizanslı bir *drungariosun*²⁸ çocukları olan Konstantinos ve Methodios kardeşleri önce Slav yazısını (glagolitik alfabe) oluşturdu ve sonraları da Kutsal metinleri geliştirdikleri bu dile çevirdiler.²⁹ Kardeşlerin yaşadığı dönem ise Doğu Roma'nın kültür alanındaki yükseliş dönemidir. Bu yükselişin en belirgin özelliği ise uzun bir aradan sonra Konstantinopolis Üniversitesi'nin yeniden hizmete açılması ve antik dönem çalışmalarına, özellikle de filolojik konuları içeren yapıtlara olan ilginin artmasıdır. Bu zamanın en önemli düşünürleri arasında üniversitenin başına getirilen isim Matematikçi ya da Felsefeci Leo ve Slavların Hristiyan olmasında büyük rol oynayan, önceleri devlet adamı ve âlim, sonraları Konstantinopolis Patriği olan I. Photios'tur.

Bizans Devleti ve kilisenin siyasi planı olan yazı dilinin oluşturulmasıyla birlikte birçok dini içerikli kitapların çevirisi yapılmış, Rus azizlerinin kutsal hayat hikâyeleri yazılmış ve halk arasında Hristiyanlığın yayılmasında oldukça etkili olmuştur. Aynı zamanda XI. yüzyılın başında Aynaroz'da ilk Rus Manastırı kurulmuş, Rus – Bizans manevi ve dini ilişkilerin merkezi haline gelmiştir.

Öte yandan hem Rus Bizans ilişkilerinde hem de halkın eğitilmesi ve dinin yayılması konusunda bir diğer iletişim ve etkileşim sanat ve mimarlık zemininde gelişmiştir. Dinin yayılması sadece yazı yoluyla değil aynı zamanda hem kiliselerde hem de evlerde kullanılan ikonalar, kiliseleri süsleyen mozaik ve freskler aracılığıyla da gelişmiştir.

XI. yüzyılın ikinci yarısından sonra her bölgenin knezi şehirlerinde kilise inşa etmek ve bu kiliseleri tasvirlerle süslemek için çabalamıştır. Kilise inşaatlarını

---

²⁸ Askeri birlik komutanı.

²⁹ Ostrogorsky, a.g.k., s.214.

gerçekleştirecek ustalar, bu kiliseleri süslemek için ihtiyaç duyulan ikona yazarları, taş, mozaik ve fresk ustaları o sırada Makedon Rönesans'ı dönemini yaşayan Bizans'tan davet edilmiştir. Sonraki dönemlerde bile yerli ressamın Bizans'tan gelen ustalardan öğrendikleri tarzda çalışmışlardır. Bu çalışmalarını farklı bölgelerde yürüttüklerine rağmen tasvir sanatında birliğin sağlanmış olması aynı ekolden gelmiş hocalardan eğitim almış olduklarından. Birey olarak ismini bildiğimiz tek Bizans ressamı Grek Theofanes XIV. yüzyılın sonunda XV. yüzyılın başında Rusya'da ikonografi alanında çalışmalar yapmıştır.³⁰ Rusların neredeyse en çok sevilen ve sayılan ikonaların başında gelen Vladimirskaya Bogomater (Vladimirskaya Tanrı Anası) ikonası Konstantinopolis'ten Kiev'e götürülmüştür. Yine XII. yüzyılın ortalarında Polotsk Knejası Evfrosinya'ya İmparator I. Manuel (1143-1180) ve Patrik Lukas Krisovergetis tarafından Hodegetria Meryem Ana ikonası gönderilmiştir.³¹

İkonaların yanı sıra mozaik sanatında da etkileşimler kendini göstermiştir. XII. yüzyılda yapılan Kiev Ayasofya'sında bulunan mozaiklerin düzenleri ve buldukları yerleri Bizans başkent kiliseleri tarzındadır. Knez Yaroslav'ın çağırdığı mozaik ustalarının nereden geldiği bilinmese de bunların Grek olduğu ve Konstantinopolis mozaik geleneğine çok yakın oldukları Lazarev'e göre tartışmasızdır.³² Aynı zamanda Kiev Mihaylovskiy Manastırı'ndaki mozaikler de Konstantinopolis ustalarınınca yapılmıştır.³³

XI. yüzyılın sonunda tasvir sanatları arasında en önemli yeri minyatürler tutmaya başlamaktadır. Büyüklük açısından daha ufak ve kolay taşınabilir olması sebebiyle Bizans tarzı bu minyatürlerin sayesinde en ücra noktaya ulaşmakta ve Rusya topraklarındaki ustalara da örnek olmaktadır.³⁴

XIII. yüzyıla gelindiğinde 1204 yılında Konstantinopolis Latinlerce işgal edilmiş, 1240 yılında ise Rus toprakları Moğollarca talan edilmiştir. Bu tarihi olaylar iki devleti de bir süreliğine birbirinden uzaklaştırmış fakat aralarındaki en önemli manevi dini bağ kopmamıştır. Hatta Papa III. İnnocentius IV. Haçlı Seferi'nin Konstantinopolis'i mesken tuttuğunu fırsat bilerek Katolikliği tercih etmeleri için Kiev ve Vladimir'e

³⁰ Mango, Cyril, **Bizans Yeni Roma İmparatorluğu**, Çev. G.Ç.Güven, İstanbul 2008, s.278.

³¹ Smirnova, Angelina, "İkona Drevney Rusi. XI-XVII veka", **İstoriya ikonopisi**, Moskova 2002, s.123.

³² Lazarev, V.N., **İstoriya Vizantiyskoy jivopisi**, C.I., Moskova 1947, s.93.

³³ a.g.k., s.119.

³⁴ a.g.k., s.105.

elçilerini göndermiştir. Bizans'ın içinde bulunduğu zor koşullara rağmen knezlerin Papa'nın bu teklifini reddetmiş olmaları Rus Bizans dini ilişkilerinin ve bağlarının sağlamlığının göstergesidir. Ve Bizans'ın son günlerine kadar Konstantinopolis Patrikliği Rusların ruhani lideri olarak kalacaktır.

Altı asrı aşkın tartışmalı, çekişmeli, inişli çıkışlı Rus Bizans ilişkilerinin sonucunda XVII. yüzyılda Çar I. Aleksey (1645-1676) Moskova'yı Bizans'ın varisi ve Üçüncü Roma olarak ilan edecektir.

3. RUSLARDA HACILIK VE HOJENİYELER / SEYAHATNAMELER

Kutsal mekânları ziyaret etmek amacıyla yola çıkan hacı adaylarına Batı Avrupa’da “pilgrim” denilmekteydi. Rus topraklarında bu uzun ve çok zor hac yolundan gelen hacılara geleneğe göre barış ve orada bulduklarına dair bir işaret olarak evlerine palmiye dalıyla döndüklerinden hacılara zamanla “*palomnik*” (Lat. Palma’dan gelmektedir)³⁵, ya da hacıların giydikleri bir çeşit ayakkabıdan ötürü “kalika” denilmeye başlanmıştır.

Hristiyanlıkta kitlesel hacılık IV. yüzyıldan itibaren İmparator I. Constantinus’un (306-337) annesi Azize Helena’nın Hz. İsa’nın gerildiği çarmıhı bulma sebebiyle çıktığı Kudüs’e seyahati ile başlamıştır. Tarihteki ilk hacının kadın olmasına rağmen sonraki yüzyıllarda erkek hacıların sayısı kadınlara nazaran oldukça fazlaydı. Bu da yapılan seyahatin zorluğundan, yolda karşılaşılan çeşitli tehlikelerden kaynaklanmaktadır.

En tanınan Rus kadın hacı ise Evfrosiniya Manastırı’nın başrahibesi Knejna Polotskaya’dır. Polotsk Knezi Vseslav Breçislavoviç’in kızı olan Evfrosiniya on iki yaşındayken evden kaçarak manastır hayatını tercih etmiştir. Polotsk şehrinde biri kadın diğeri erkek olmak üzere iki manastır kurmuştur. Hayatının sonlarına doğru hacı olmak üzere İstanbul, Kudüs, Filistin topraklarını ziyaret etmiş ve 1173 yılında Kudüs’teyken vefat etmiştir.

Hac amaçlı seyahatler için hacılar kara ve deniz yolunu kullanılarak çoğu zaman yalnız ya da ufak gruplar halinde bu tehlikeli ve uzun yolculuğa çıkıyorlardı. Azizlerin ve din şehitlerinin yaşadığı ve vefat ettiği yerleri, kutsal kitaplarda geçen olayların ve mucizelerin gerçekleştirildiği yerleri, ya da röliklerinin muhafaza edildiği dini mekânları görmek, onları öpmek ve önlerinde saygıyla eğilmek amacıyla İstanbul’a, Anadolu topraklarına, Filistin’e ve Kudüs’e, hac ziyaretleri yapılmaya başlanmıştır.

Hacılar ve seyyahlar da gördükleri yerleri anlatmak için gezi notlarını hikâyeler, ya da listeler halinde yazmaya başlamışlardı. Bu seyahatnameler kilise tarafından kutsal

³⁵ Fasmer, M., *Etimologičeskiy slovar russkogo yazıka*, Moskova 2009, C.3, s.193.

metin olarak algılanmamasına rağmen halk arasında büyük ilgiyle karşılanmıştır. Bu tür gezi kitapları Rusların uzak bölgelerdeki ülkeleri bilmelerini, öğrenmelerini sağlamıştır. Bu tür gezi kitaplarına günümüz Rusçasında pek kullanılmayan “*hojeniyе*”, “*hojdeniyе*”, “*putnik*”, “*palomnik*”, “*ishojdeniyе*”, “*stranstvovaniya*” denilmiştir.

Zorluklarla dolu haccın dönüşünde seyyahlar memleketlerinde saygı ve sevgi ile karşılanmaktaydılar. Yazdıkları “*hojeniyе*”ler kiliselerin, manastırların kütüphanelerinde kopyalanarak başka yerlere gönderilmekteydi. Bu sebeptendir ki bizim de kaynak olarak kullandığımız eserlerin birçok farklı redaksiyonları ve kopyaları mevcuttur. Rusya’da ilk defa *hojdeniyе* - gezi türünde yazılmış ve XI. yüzyıl ile tarihlenen “*Hojdeniyе Daniila*” adlı Daniil’in gezisini içeren eserdir ve günümüzde 150’yi aşkın kopyası bulunmaktadır.

Halk tarafından sevilen bu metinler zaman zaman devlet ve kilise adamlarını rahatsız etmiş, hatta 1276’da kilise kararıyla bu gibi gezilerin doğru olmadığı yönde karar verilmiştir.³⁶

1812 yılında Rusların Napolyon Bonapart’a karşı kazandıkları Rus Fransız Savaşı’ndan sonra zaferin vermiş olduğu vatanseverlik ruhu Rusya’da milli tarihe olan ilgiyi arttırmıştır. Bu dönemde yapılan araştırmalar artık amatör olmaktan çıkarak bilimsel zemine yerleşmiştir. Bu alanda çalışmaların yapılmasını sağlayacak ve dernek kurucusu (N.P. Rumyantsev) ismiyle anılan Rumyantsev Derneği’dir.³⁷ Bu dernekte dönemin devlet adamı olan Rumyantsev’in etrafında toplanan bilim adamları eski yazmaların araştırmalarını yapmışlardı. P. M. Stroyev’in, A. F. Malinovskiy’in de aralarında bulunduğu dernek üyeleri çeşitli manastır, kilise ve özel kütüphanelerden yazmaları toplayarak, bunları araştırıyor ve yayınlıyorlardı. *Hojeniyeler* ile ilgili ilk çalışmalar da bu dönemde söz konusu derneğin sayesinde başlamıştır. Ünlü Rus tarihçisi N. M. Karamzin de yazdığı *İstoriya gosudarstva rossiyskogo* adlı yapıtında bu eski Rus *hojeniyelerini* kullanmıştır.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru toplanan *hojeniyelerin* araştırılması işini Pravoslavnoye Palestinskoye Obşestvo (PPO) adlı birlik üstlenmiş ve 1883’te yayın hayatına başlayan *Pravoslavniy Palestinskiy Sbornik*’te (PPS) sonraki yıllarda ardı ardına *hojeniyeler* ve bunlarla ilgili bilgiler içeren yazılar yayınlanmaya başlanmıştır. Birliğin bu çalışmaları

³⁶ “Pamyatniki drevnerusskogo kanonicheskogo prava, Pamyatniki XI-XV v.”, **Russkaya istoricheskaya biblioteka**, C.1, St.Petersburg 1880, s. 129-140.

³⁷ Kozlov, V.P., **Kolumbi rossiyskih drevnostey**, Moskova 1981, s.4.

sonucunda 1883-1914 yılları arasında *hojeniyelerin* büyük bir bölümü ilk defa okurla buluşmuştur.

3.1. Novgorodlu Antoniy ve Seyahatnamesi³⁸

Antoniy'in hayatı hakkında elimizde çok kısıtlı bilgi olmasına rağmen Konstantinopolis'ten Novgorod şehrine Hz. İsa'nın mezar taşından birebir yapılan ölçüden bir parça getirdiği ve bundan sonra da Hutinskiy Manastırı'nda rahip olduğu bilinmektedir.³⁹ 1218 yılında Azize Varvara Kilisesi'nin inşaatına başlamış ve kadın manastırını kurmuştur. Fakat aynı yıl Novgorod Başpiskoposluk makamını başkasına bırakmıştır. 1225'ten sonra Aziz Yakov Kilisesi'nin temelini attırması ve Kırk Şehit Kilisesi'ni tasvirlerle süsletmiştir.⁴⁰ Bu olayı Konstantinopolis'teki Grek ikona yazarları hakkında yazdıklarıyla karşılaştırırsak aynı zamanda Antoniy'in ikona yazarlığı ile ilgilendiğini de söyleyebiliriz. Ölümüne yakın bir zamanda görevine dönmüş, fakat hastalanarak konuşma yetisini kaybetmiş ve bazı araştırmacılara göre 8 Ekim 1231'de vefat etmiştir.⁴¹ Vefatından sonra Başpiskopos Antoniy aziz mertebesine yükseltilmiş olup Rus Ortodoks takvimine göre 10 Şubat'ta kendisi için anma günü düzenlenmektedir.

Rusların yabancı ülkelere yaptıkları seyahatler arasında Daniil'in Filistin'deki kutsal toprakları ziyaretinden sonra ilk seyahati yapan dünyevi ismi Dobrinya Yadreykoviç olan Antoniy' dir. XII. yüzyılın sonunda XIII. yüzyılın başlarında Novgorodlu Dobrinya Yadreykoviç (sonraları Novgorodlu Başpiskopos Antoniy) Konstantinopolis'i ziyaret etmiştir. Kendisinin *Kniga Palomnik* adlı seyahatnamesinde yazdığı gibi 1200 yılının Mayıs ayında Konstantinopolis'te bulunduğunu bilmekteyiz. Kondakov'a göre Antoniy'in yapmış olduğu seyahat bir yıl kadar sürmüştür⁴². Fakat Latinlerin talanı sırasında hâlâ İstanbul'da bulunuyor olması da kuvvetle muhtemeldir. *Novgorod Letopis*'i IV. Haçlı Seferleri sırasında Konstantinopolis'te yapılan talanları detaylı bir biçimde anlatmaktadır. Latinlerin ne zaman ve nasıl şehre girdiklerinden,

³⁸ Okuma, çeviri ve inceleme: SAVVAİTOV, P.İ., **Puteshestiye novgorodskogo arhiyepiskopa Antoniya v Tsargrad v kontse 12-go stoletiya**, St. Petersburg 1872, s. 1-183.

³⁹ **Novgorodskaya pervaya letopis starshego i mladshego izvoda**, Akademiya Nauk SSSR, Moskova – Leningrad 1950, s.250.

⁴⁰ Loparev, H.M., "Kniga Palomnik. Skazaniye mest svyatih vo Tsargrade Antoniya, arhiyepiskopa novgorodskogo, v 1200 g.", **PPS**, St. Petersburg, 1899, C.51, s.V.

⁴¹ Savvaitov, P.İ., **Puteshestiye novgorodskogo arhiyepiskopa Antoniya v Tsargrad v kontse 12-go stoletiya**, St. Petersburg 1872, s.3.

⁴² Kondakov, N.P., **Vizantiyskiye tserkvi i pamyatniki Konstantinopolya**, Moskova 2006, s.84.

hangi kutsal mekânları kirlettiklerinden bahsetmektedir.⁴³ Bütün bunların yazıya aktarmasını bu olayların canlı tanığıyla tanışarak ondan dinlemiş olmasına borçludur. Yazma eser toplam 13 varak kalın kâğıda yazılmıştır. Varaklardaki yazılar iki sütuna ayrılmış olup her sütunda 27’şer satır bulunmaktadır. Yazma eserde nokta, virgül ve noktalı virgül de kullanılmıştır.⁴⁴ Şimdiye kadar yazma eserin XVI-XVIII. yüzyıllarla tarihlenen dokuz kopyası mevcuttur.⁴⁵ İki farklı redaksiyona sahip olan bu yazmaların ikisi de yazar tarafından kaleme alınmıştır. *Kniga “Palomnik”. S Bogom poçitayem. Skazaniye svatih mest vo Tsaregrade* adlı ilk redaksiyonda Haçlılar ile ilgili hiçbir anlatım yokken, *Povest o Tsari grade, koliko bilo dragih veşey* adlı ikinci redaksiyonda IV. Haçlı Seferi hakkında bilgiler mevcuttur. İlk redaksiyon Ayasofya’nın anlatımı ile başlamakta; ikincisi yazarın şehre sağ salim vardığından sonra İstanbul’un, Ayasofya’nın kısa anlatımı ile devam edip Latinlilerin talanı ile bitmektedir. Her iki redaksiyon da Antony’ın rahip olduğu Hutinskiy Manastırı’ndan çıkmış ve yayılmıştır.⁴⁶

Antony, tıpkı *Novgorod Letopisi*’nin yazarı gibi seyahatnamesinde samimi, yalın ve lakonik bir dil kullanmıştır. Bunu A. N. Pıpin Antony’ın edebi dilinin güçlü olmadığına ve okunmadığına bağlamaktadır.⁴⁷ Antony’ın seyahatnamesi hikâyemsi anlatımdan ziyade kutsal mekânların listesini ve bazen bu listede bulunan kiliselerle ilgili bilgi vermektedir. Seyahatnamesinde şehrin genel bir tablosuna dair fazla bilgi olmamakla birlikte şehrin üçgen şeklinde olduğunu, Yunan Denizinden (Akdeniz) Rus Denize (Karadeniz) kadar yayıldığını, yedi tepeye kurulduğunu yazmaktadır. Sivil mimari hakkında da pek az bilgi içeren eserde tüm ilgisi sur içi, sur dışı, Galata, Fındıklı ve Tophane taraflarında bulunan 90’ın üzerinde anlattığı manastır ve kiliselere odaklanmıştır. Fakat Ayasofya ve Saray Kilisesi’nde yapılan ayin anlatımında heyecanını görülebilmektedir. Bunun yanı sıra anlatımını özellikle yerel ve bazen fantastik Konstantinopolis efsaneleri ile süslediğini izleyebilmekteyiz. Örneğin Yahudilerin çölde yedikleri irmiği gördüğünü, ya da Hz. İbrahim’in oğlu yerine kurban olarak getirdiği “o koçun” boynuzunu gördüğünü iddia etmektedir. Bütün bu fantastik hikâyelerinin yanı sıra Konstantinopolis’e sürgün edilen Knez

⁴³ “Novgorodskaya letopis po sinodalnomu Harateynomu spisku”, PSRL, St. Petersburg 1888, s.181.

⁴⁴ Savvaitov, a.g.k., s.11.

⁴⁵ Belobrova, O.A., “Kniga Palomnik” Antoniia Novgorodskogo (K izucheniyu teksta)”, TODRL, Leningrad 1974, C.29, s.179.

⁴⁶ Loparev, Kniga, s.XXI.

⁴⁷ Pıpin, A.N., İstoriya russkoy literaturı, St. Petersburg 1907, C.1., s.375.

Boris Polotskiy'in ve Breçislav Borisoviç'in eşi Knejna Kseniya'nın ölümleri hakkında bilgiler vererek Antoniy, seyahatnamesinde Rus toprakları ile Doğu Roma arasındaki ilişkilere de yer vermiş olmaktadır. Ayrıca diğer seyyahlar gibi Antoniy'in de Yahudilere karşı önyargılı olduğu, seyahatnamesindeki bazı anlatımlarından görülmektedir. İstanbul'da bulunduğu süreçte Pera'da kaldığı sanılmaktadır.⁴⁸ Bu bölgenin anlatımında kendini tutamayıp bölgeyi aşağılamışçasına "*Yahudilerin bölgesi*" demektedir. Ama aynı zamanda seyahatnamesinin farklı bölümlerinde dünyadaki barış ve sevgiden bahsettiğini, herkesi barışa davet ettiğini de görmekteyiz. Antoniy'in, Konstantinopolis'e kutsal emanetlerden satın almak ve Grek liturjisini görmek amaçlı geldiğini, diğer hacılar gibi "*drujina*"⁴⁹ ile gelmemiş olması ve eserinde sıradan hacılardan ziyade elçilerden söz ediyor olması, onun sıradan bir hacı olmadığına işaret eder.⁵⁰ Antoniy, seyahatnamesinden de anlaşıldığı gibi, uzun bir süre İstanbul'da kalmıştır. Kutsal emanetleri görmek dışında kiliselerden kutsal emanetler satın almak için de gelmiş olması muhtemeldir. Latin İşgali'nden önce şehri, yapılarını ve kutsal emanetleri görmüş ve anlatmış olması seyahatnamesini de önemli kılmaktadır zira sonrasında şehir eski ihtişamlı haline dönemeyecektir.

Antoniy'in İstanbul'da izlediği rotayı sırasıyla şu şekilde özetleyebiliriz:

- A. Ayasofya – Hipodrom - Meryem Ana Kilisesi ve Oniki Havari Kilisesi
- B. Altın Kapı - Romanos Kapısı - Blakherna Kilisesi
- C. Blakherna Kilisesi - Haliç boyu - Sarayburnu
- D. Şehir içinde farklı noktalar - Yeniden Doğu Kilisesi - Pantokrator Manastırı (Edirnekapı yolu)
- E. Şehir içindeki farklı noktalar
- F. Haliç'in ötesi Pera, Galata, Fındıklı, Tophane Bölgesi

3.1.1. Seyahatnamede dini mekânlarla ilgili verilen bilgiler

Novgorodlu Antoniy seyahatnamesinde en çok Ayasofya ile ilgili bilgi aktarırken, diğer yapılarla ilgili kısa bilgiler vermiş, bazılarını da birer cümle ile değinmiştir. Şehre gelir gelmez ilk ziyaretini Ayasofya'ya yapmıştır. Antoniy seyahatnamesine "*Tsargrad'a gelir gelmez aynı zamanda İlahi Hikmet olarak adlandırılan Ayasofya'ya*

⁴⁸ Loparev, *Kniga*, s. XIII.

⁴⁹ Birlik.

⁵⁰ Belskiy, L. P., *Antoniy arhiepiskop Novgorodskiy i ego puteshestviye v Tsargrad*, St. Petersburg 1890, s.9.

saygıyla eğildim, Hz. İsa'nın mezarından iki levhayı ve Efendimizin mühürlerini ve bir Yahudi'nin bıçakla deldikten sonra kanın aktığı Meryem Ana ve Bebek İsa ikonasını ve bu ikonadan akan Hz. İsa'nın kanını küçük altarda⁵¹ öptüm” diyerek başlamaktadır. Devamında Ayasofya'nın neredeyse her köşesini her röliğini detaylı bir biçimde anlatmaktadır.

Ayasofya'nın küçük altarında Aziz Panteleymon'un aynı yerde duran fakat birbirine karışmayan kanı ve sütü, kafatası ve Havari Kondratios'un kafatası, Patriklerin patrik tahtına geçmeleri sırasında kutsadıkları, önceleri Kizikos Metropolitisi sonra İstanbul Patriği olan Germanos'un kolu bulunmaktadır. Din şehitleri Ermolaos ve Stratonikos'un kafatasları, Kurtarıcı İsa ikonası, Kutsal Perşembe Günü⁵² Hz.İsa'nın öğrencileriyle yemek yediği masa, Hz.İsa'nın kefeni, müneccimlerin Hz. İsa'ya getirdikleri altın kâseler ve Rus Olga'nın hediye ettiği ortasında mücevher taşı, kenarları da incilerle süslenmiş olan altın tabak da burada korunmaktadır. Aziz Constantinus ve Helena'nın arabaları ve kilisenin birçok değerli taşlarla süslü çok sayıda olan altın ve gümüş tabakları bayramlarda ve ayinlerde kullanılmaktadırlar. Sunaktaki su borularla getirilmiştir. Küçük altarın dışında Hz. İsa'nın gerildiği çarmlıktan ölçü alınarak birebir yapılan çarmlık ve bunun hemen arkasında toprağını Ayasofya'ya bağışlayan Anna'nın mezarı vardır. Altarın yakınında ise kadın korosu ve önlerinde gözlerinden süzülen gözyaşlarının kucağındaki Hz. İsa'ya aktığı *Preçistaya* (Tümden lekesiz) Meryem Ana ikonası durmaktadır. Kutsanmaları için altardaki sudan herkese verilmektedir. Hemen bitişikte Aziz Petrus Kilisesi bulunmaktadır. Burada Azize Theophanida yattığı yerde Ayasofya'nın kilidini tutmaktadır. Bu kilidi herkes öpmektedir. Buradaki kilisede Aziz Nikolas'ın halısı korunmaktadır. Altın ikonaya işlenmiş Aziz Petrus'un zincirlerini Aziz Petrus Bayramı'nda patrik ve halk öpmektedirler. Buradaki ambon kristaldendir.

Kadın korosunun yakınında çocuk Anifinogenos'in ve başkalarının mezarları vardır. Mezara yakın bir yerde ahşapla çevrili ve kimsenin basmadığı yerde daha önce düşen fakat kırılmayan yağ kandili durmaktadır. Aziz Mucizeci Gregorios'un bakır levhalarla kaplı sütunu kapıya giden yerdedir. İnsanlar bu sütuna giderek şifa dilemektedirler. Aziz Gregorios Günü'nde patrik Aziz Gregorios'un ikonasının hemen yanına röliklerini getirerek kutlama yapmaktadır. Kurtarıcı İsa'nın sağ elinin tek

⁵¹ Altarın sağında ve solunda bulunan yan altarlardır.

⁵² Paskalya Bayramından önceki perşembe günüdür. Hz. İsa'nın bu günde havarileri ile son akşam yemeğini yediğine inanılmaktadır.

parmağı olmayan ikonası da buradadır. İkonayı resmederken ikonadan gelen Hz. İsa'nın sesini duyan ikonacı lal ve sağır olup ölmüştür. Kapı tarafında ise alnında geceleri parlayan ve kiliseyi aydınlatan mücevher taşı olan VI. Bilge Leon'un büyük ikonası durmaktadır. Bilge Leon, Aziz Danyal'ın mezarından yazıyı alarak Tsrograd'da kimin imparator olacağını yazmıştır. İmparator Kapı'sının bakır kilidiyle Ayasofya kilitleyip açılmaktadır. Buradaki halk hem erkekler hem kadınlar kilidi öptükleri zaman, yılan zehri ya da başka bir zehirden içmişlerse, ağızlarını kilitten ayıramıyor ve tüm zehir salyalarıyla birlikte akıp gitmektedir.

Büyük altarn solunda meleğin Ayasofya ayakta kaldığı sürece ben de burada olacağım dediği yerde üzerlerinde meleklerin tasvirleri olan üç ikona asılı durmaktadır. Birçok insan burada dua etmektedir. Hemen yakında mürün yapıldığı yer vardır, bu mürle çocukları vaftiz etmektedirler. Hemen sol tarafta kubbenin altında altınla süslenmiş niş vardır. Nişe dört kap⁵³ altın harcanmıştır. Kubbede tamamı gümüşten yapılan 80 kandil ve kilise genelinde de birçok gümüş kandil bulunmaktadır. Bayramlarda bunlar değiştirilmektedir. Büyük altarda *katapetasma*'nın⁵⁴ yukarısında Constantinus'un tacı, haç, haçın altında altından yapılmış güvercin ve başka imparatorların taçları asılı durmaktadır. Aynı *katapetasma* tamamen altın ve gümüşten yapılmıştır. Etrafında da tam 30 gümüşe Hz. İsa'ya ihanet eden Yuda'yı unutmamak için Hristiyanların anısına otuz tane taç bulunmaktadır.

Ayasofya'da Hz. Musa'nın on emiri olan levhalar ve irmiğinin olduğu bir kutu vardır. Altarda değerli taşlarda ve incilerle süslü iki insan boyunda haç ve önünde de bir buçuk *lokot*⁵⁵ boyutunda bir haç ve önlerinde içlerinde yağ yanan üç altın kandil vardır. Dördüncü kandil, önce havalanıp sonra da düşen ama yine de sönmeyen kandildir. Kandilin düşüp sönmemesi olayı ben oradayken 6708⁵⁶ yılında, Mayıs ayında, Aziz Konstantinus ve annesi Helena'nın Anı Günü'nde, İmparator Aleksios'un (1195-1203) hükümdarlığında yaşanmıştır.

Altarn sağında imparatorların taç giydikleri yer porfir mermerdendir. O mermerin etrafı bakırlarla kapalıdır. İnsanlar oraya basmayıp sadece öpmektedirler. Aynı yerde Meryem Ana oğluna dua ederken gece bekçisi tarafından görülmüştür. Aziz Boris ve Gleb ikonası da aynı yerdedir. Yüce altarn arkasında ise Efendimizin mezarının üst

---

⁵³ Eski ölçü birimi. 1889'dan sonra 1 kap yaklaşık 16 kg. olarak hesaplanmaktaydı.

⁵⁴ Örtü.

⁵⁵ Eski Rus ölçü birimi. Yaklaşık 38-46 cm. arasındadır.

⁵⁶ Eski Rus takvim yılı. 1200-1201 yıllarına denk gelmektedir.

levhası, demir asa, burgu ve testere bulunmaktadır. Hz. İsa'nın boynundaki tahta ikonaya haç şeklinde konulmuştur. Aynı yerde kapının üstünde ilk din şehidi Stefanos'un ikonası önünde kandil yakılmakta ve gözleri hasta olanlar orada şifa bulmaktadırlar. Bir Yahudi burada bulunan ikonadaki Hz. İsa'nın tasvirini boğazından delmiştir. Eriha borusu ve Samiriyeli kadının kuyusundan getirilmiş mermer taş da buradadır. Ötede Aziz Averkios, Ermeni Surp Gregorius ve Selivester da yatmaktadırlar. Aziz Kiros ve Aziz İoannes'in kafatasları ve birçok azizin rölikleri burada korunmaktadır. Buradaki vaftiz teknesinin üzerinde Vaftizci Yahya'nın Hz. İsa'yı Ürdün Nehri'nde vaftiz ederken tasviri vardır. Birçok azizin röliği Ayasofya'da korunmaktadır. Aynı yerde üzerinde de Hz. İsa'nın Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edilişi, Vaftizci Yahya'nın insanları nasıl eğittiği, küçük çocukların ve insanların Ürdün'e gittiklerinin tasvir eden bir vaftiz teknesi daha var. Onu ben (Antony) oradayken Kurnaz Paulos resmetmiştir. 30 *lokot* yüksekliğinde Kurtarıcı ikonası da buradadır. Paulos bir yeri silinmiş olan ikonaya önce Hz. İsa'yi çizmiş, sonra değerli taşlar ve incilerle ve yunan boyasıyla renklendirmiştir. İkona hala Ayasofya'dadır. Fakat çan yoktur, sabah ayininde elde tutulan çanı çalınmakta, öğlen ve akşam saatlerinde çalınmamaktadır. Ayasofya yapılırken duvarlara birçok rölik gömülmüştür. Ayasofya'da birçok kuyusu vardır. Kuyularda patriklerin kavun, elma gibi çeşitli meyveleri saklanarak hep soğuk sunulmaktadır. İmparator da aynen böyle soğutulmuş meyvelerden yemektedir. Galeride ise patrik banyosu var ve suyu borularla çekilmiştir. Ayrıca yağmur borusu da vardır. Üst galeride tüm patriklerin ve imparatorların resimleri vardır. Kilisenin üst katında incilerle süslü beş kafatası bulunmaktadır.

Uyumayanlar Manastırı'nda⁵⁷ gece boyunca hava ağarınca dek dua edilmektedir. **Faros Kilisesi'nde**, imparatorun altın salonunda gerçek çarımhtan bir parça, taç, sünger, çiviler, ok, kan, erguvan rengi kumaş, mızrak, asa, Hz. Meryem'in başörtüsü ve kemeri, Hz. İsa'nın gömleği, boyun bağı, havlusu ve sandaletleri, Aziz Paulus'un kafatası saklanmaktadır. Havarî Filip'in bedeni, Mısırlı Epimahos'un kafatası ve Amasyalı Theodoros Tiron'un rölikleri, İmparatorları hükümdarlığa kutsadıkları Vaftizci Yahya'nın sağ eli, üzerinde haç olan demir asa var. Hz. İsa'nın tasviri olduğu bir örtü, iki çanak, Hz. İsa'nın mermer taşı ve bir tane daha öğrencilerinin ayaklarını yıkadığı ufak mermer tas ve iki büyük haç bulunmaktadır. **Başmelek Mikhail**

---

⁵⁷ Akoimetoi Manastırı.

Kilisesi'nde, sunak kapısının üzerinde Constantinus'un hacı, aynı yerde Eriha borusu, yine altarda Hz. İbrahim'in koçboynuzu durmaktadır. Boru ve boynuzu Mesih'in ikinci gelişinde melekler üfleyeceklerdir.⁵⁸ Peygamber Samuel'in Peygamber Davud'a içinden yağ akıttığı boynuz, Hz. Musa'nın denizi ikiye ayırdığı ve insanları aradan geçirip Mısırlılar ile birlikte Firavunu denizde boğdurduğu asası buradadır. Bu asa ve boynuz değerli taşlarla süslenmiştir. Hz. İbrahim'in Kutsal Üçlü ile yemek yediği masa ufak altardadır. Burada bir ağaç dalında haç vardır. Bu ağaç dalında Nuh Peygamber'in güvercininin getirdiği zeytin dalı durmaktadır. Nartekste duvarda Hz. İsa'nın çok büyük ikonası asılıdır. Constantinus'un kalkanı altarın *templonundadır*⁵⁹. Aynı sunakta Peygamber İlyas'ın cüppesi ve kemerinden bir parça saklanmaktadır.⁶⁰ Kilise porfir mermerlerle kaplanmıştır. İmparator kiliseye geleceği zaman kömürlere aloe ve tütsü konulmaktadır ve böylece kilise güzel kokularla dolmaktadır. Din şehidi Aziz İsidoros'un bağlı olduğu mermer sütun da buradadır. Burada bunların dışında birçok kutsal emanet daha bulunmaktadır

Blakherna Kilisesi'nde, Hz. Lukas'ın yazdığı Hodegetria Meryem ikonası ve altın ve gümüşten yapılmış muhafazada Meryem Ana'nın *maphorion*'u, kemeri ve gümüş kaplı asası korunmaktadır. Hristiyan Theodoros'un Yahudi İbrahim'e verdiği Hz. Kurtarıcı'nın ikonası ve Şimon'un⁶¹ mezarı giriştedirler. Hz. İsa'nın kardeşi Yakup ve Hz. Zekeriya da burada yatmaktadırlar. Ayrıca bir bebeğin yarısı da burada, diğer yarısı Kudüs'tedir. Hz. İsa'nın öğrencileriyle birlikte yediği 12 ekmek sepeti duvara mühürlenmiştir. Theodoros Stratelates'in rölikleri, kalkanı ve kılıcı da buradadır. Bunların üzerinde de Vaftizci Yahya'nın ikonası ve içinde imparator mührüyle kapatılmış saçları vardır. **Samiriyeli Azize Foti Kilisesi'nde** azizenin rölikleri korunmaktadır. **Kosmas ve Damianos Kilisesi'nde** bulunan Aziz Kosmas'ın ve Aziz Akindynos'un rölikleri gümüşle kaplıdır. Azize Euphemia burada yatmaktadır. Denize doğru giden yolun üzerinde bulunan bir kilisede Azize Anna'nın canlı yatıyormuş gibi bedeni sergilenmektedir. Bir başka kilisede Aziz Genç Nikolas⁶² yatmaktadır.

Studios Manastırı'nda, Vaftizci Yahya'nın başı ve göğsü, parmağı ve dişi vardır. Aziz Theodoros⁶³ ve kardeşi Selanik başrahibi Aziz Yusuf aynı mezarda

⁵⁸ Talmud'da sözü geçen Mesih'in Borazanı ayeti.

⁵⁹ Ana mekânı altardan ayıran bölüm.

⁶⁰ Tevrat 2. Krallar.

⁶¹ Luka İncili 2:25.

⁶² I. Nikeforas (802-811) devri komutan sonra rahip.

⁶³ Kısa bir süre Studios Manastırı'nın başrahipliğini yapmıştır.

yatmaktadırlar. Aziz Theodoros şehit edilirken üzerinde bulunan cüppesi isim bayramında lahdinin üzerine konulmaktadır. Yine burada Aziz Zekeriya'nın ve Aziz Babylas'ın başları saklanmaktadır. Birçok azizin rölikleri ve Vaftizci Yahya'nın yüzü buradadır.

Aziz Georgios Mangana Manastırı'nda, Aziz Georgios'un kafatasının üstü ve din şehidi Aziz Prokopios'un ve diğer azizlerin rölikleri buradadır. Bu kilisenin altarı değerli taşlarla süslenmiştir. Kurtarıcı İsa'nın Samiriyeli kadınla sohbet ederken tasvir edilmiş ikonası altardadır. **Aziz Nikolas Kilisesi'nde** kandilde süt kaynamaktadır.⁶⁴ **Meryem Ana Kilisesi**⁶⁵ Hipodromun solundadır. Hz. İsa'nın Kutsal Perşembe Günü öğrencileriyle yemek yediği mermer masası buradadır.

Oniki Havari Kilisesi'nde imparator Constantinus ve annesi Helena aynı lahitte yatmaktadırlar. Bu lahdin arkasındaki mermerde Aziz Petrus'un ayak izi vardır. Mermer Roma'dan getirilmiştir. İoannes Chrysostomos ve Nazianzolu Gregorios kilisenin altarında yatmaktadırlar. Altar duvarındaysa azizlerin rölikleri ve *anargyroi*'ların⁶⁶ üç gümüş kutusu; Hz. İsa'nın kardeşi Aziz Yakub'un ve İncilci Matta'nın kafatasları korunmaktadır. Başka havarilerin rölikleri de buradadır. Masanın altındaysa Aziz Andreas, Aziz Luka ve Aziz Efesli Timoteus yatmaktadırlar. Havarilerin kıyafetleri altarda bulunan masanın arkasındaki kutudadır, altarın önündeysa Hz. İsa'nın bağlı olduğu mermer sütun durmaktadır. Aziz Spiridon'un kafatası yine bu kilisededir.

Pantokrator Kilisesi'nde Hz. İsa'nın çarmıhtan indirildikten sonra konulduğu ve Meryem Ana'nın gözyaşlarının akarak iz bıraktığı levha buradadır. **Hodegetria Meryem Ana Kilisesi'nde** altarın altında Aziz Spiridon'un eli ve rölikleri korunmaktadır. **Kaloyan**⁶⁷ **Manastırı'nda** Aziz Sebastalı Vlas'ın kafatası, rölikleri ve başka azizlerin rölikleri vardır. **Filantropos Kurtarıcı İsa Manastırı'nda** Hz. İsa'nın çivileri, gerçek çarmıhın bir parçası saklanmaktadır. **Pantepoptes Kilisesi'nde** azizlerin rölikleri vardır. Altın kapı yakınlarında **din şehidi Aziz Diyomides Kilisesi'nde** azizin rölikleri vardır. **Aziz Mamas Manastırı'nda** azizin rölikleri vardır. **Bir kadın manastırında** Aziz Karpos ve Tiyatıralı Papila'nın aynı lahitte bedenleri korunmaktadır. Triandafilos bölgesi birçok manastırın ve röliğin bulunduğu

⁶⁴ Yağ olması kuvvetle muhtemeldir.

⁶⁵ Meryem Ana Patrikii Kilisesi.

⁶⁶ Gümüşsüzler. Her hangi bir menfaat beklemezsizin tedavi eden hekimler.

⁶⁷ Rusların İmparator V. İoannes'e "iyi imparator" anlamında taktıkları bir lakaptır.

yerdir. Buradaki manastırların birinde Aziz Genç Stefanos yatmaktadır. Anma Günü'nde *eparkhos*⁶⁸ birçok insanla birlikte Genç Stefanos'un kafatasını gece boyunca Tanrı'dan şifa dileyerek dolaştırmaktadır.⁶⁹

Evergetis Meryem Ana Manastırı'nın yönetiminde olan bu *metokhion*⁷⁰ da üzerinde haç olan Havari Andreas'nin demir asası vardır. Sırp Prensi Aziz Sava burada yaşamıştır. Evergetis yakınlarında bulunan bir manastırda tek lahit içinde on din şehidi ve bir prenses yatmaktadırlar. Bunları kötü imparator Kopronimos şehit ettirdi.⁷¹

Aziz Mokios Manastırı'nın içinde büyük bir kilise bulunmaktadır. Altarın altında Aziz Mokios ve Aziz Misafirperver Sampson yatmaktadırlar. Aziz Sampson'un mezarından su akmaktadır. Vefat edenlerin çoğu **Aziz Luka Kilisesi'ne** gömülmektedirler.⁷² Aziz Anastasios buraya gömülmüştür fakat kafatası yoktur, çalınmıştır. Din şehidi Aziz Dimitrios da burada yatmaktadır. Tasviri Aziz Menas gibidir. Aziz Luka Kilisesi yakınlarındaki erkek manastırında Aziz Dios'un kafatası ve rölikleri vardır. Erkek manastırının ilerisinde bulunan **Meryem Ana Manastırı'nda** gümüş lahdin içinde canlıymış gibi Kapadokyalı Aziz Eudokios yatmaktadır. Romanos Kapısı yakınlarında Pegamber Danyal, Aziz Romanos ve Aziz Niketas yatmaktadırlar. Ötede, sur dibinde Azize Anastasya yatmaktadır. Daha da ötede Aziz Floros ve Lauros yatmaktadırlar. Diğer taraftaki bu kilisede Aziz Niketas'ın ayağı korunmaktadır. **Aziz Georgios Kilisesi'nde** Üç kez yürüyerek Kudüs'e giden Rus Leontios yatmaktadır. Başka bir kilisede Aziz Sykeonlu Theodoros rahibelerin kabında hamur yoğururken başkalaşım geçirmiştir. Burada gümüş lahitte Sykeonlu Theodoros yatmaktadır, demir asasına haç işlenmiştir. Mermerden yapılmış ayin kâsesi de buradadır. Bu kâsedan su içenler şifa bulmaktalar. Aziz Sykeonlu Theodoros'un yakınlarında Konstantinopolis Patriği Aziz I. Nikiforos yatmaktadır. Blakherna Kilisesi yolunda bulunan **Vaftizci Yahya Manastırı'nda** yaşayan rahipler sadece bayramlarda olmak üzere yılda üç kez dışarı çıkabilmektedirler. Burada yaşayan 200 rahibe hiç dışarı çıkmamaktadır. **Aziz Polyektos Kilisesi'nde** yüksek ateşten ve diğer hastalıklar mustarip olanlar şifa bulmaktadırlar. **Tüm Azizlerin Kilisesi** yanında bulunan kilisede Havari Filipos'un kafatası ve başka azizlerin rölikleri saklanmaktadır. **Azize Theodosia Kadın Manastırı'nda** gümüş lahitte Azize

⁶⁸ Kamu düzenini ve güvenliğini sağlamaktan sorumlu olan yüksek devlet görevlisi.

⁶⁹ V. Konstantinos Kopronimos (720-775) döneminde şehit edilen ikona taraftarı.

⁷⁰ Rahiplerin kullandıkları konaklama yeri.

⁷¹ Burada sözü edilen prenses V. Konstantinos'un kızı Anfisa olabilir.

⁷² Muhtemelen kilisenin de içinde bulunduğu mezarlıktan bahsetmektedir.

Theodosia yatmaktadır. Halka açık şekilde sergilenmekte ve gelen hastalar ondan şifa bulmaktadırlar. Azize Theodosia Kilisesi'nin yakınlarındaki yerde sunağın altında Peygamber İşıya yatmaktadır. **Lavrentios Kilisesi**'nde Aziz Lavrentios'un rölikleri vardır. Lavrentios Kilisesi'nden yukarı tepeye çıkınca Aziz Büyük Antonios yatmaktadır. Lugarev'de⁷³ Thebes'li Paulos yatmaktadır. Kendi evinin kapısında Aziz İoannis Kalibitis yatmaktadır. Üzeri haçla süslü demir asası da buradadır.

Hz. İsa Diriliş Kilisesi'nin yanında Makros Embolos'ta Büyük Bayram'da ateşler yakılıyor. Aziz Bitinyalı Auksentios yatmaktadır. Tepede Aziz Genç Stefanos'la yaşamıştır. Bu muhteşem kiliseyi yaptıran Aziz Markianos da burada yatmaktadır. Bu kilise Ayasofya'dan önce inşa edilmiştir. Hz. İsa'nın çile aletleri olan çiviler ve kanı da buradadır. Kutsal Cuma Günü⁷⁴ ayin yapılmaktadır. Ayasofya'da ve diğer kiliselerde Kutsal Cuma Cünü ayin yapılmamakta fakat temizlenmekte ve yerlere menekşe yaprakları saçılmaktadır. Makros Embolos'ta Makkabilerin kafatasları ve rölikleri saklanmaktadır. **Aziz Platon Kilisesi'nde** Ankaralı Aziz Platon'un ve İoannes Eleymon'un rölikleri vardır. Aziz Platon Kilisesi'nin yanında Aziz I. Paulos'un evi vardır. Buradaki yemek masasının altında bulunan rölikleri, şalı ve kıyafetinin bir parçası öpülmektedir.

Kırk Şehit Kilisesi Rus Yolu'nun sonundadır. Burada kırk şehidin rölikleri korunmaktadır. Diğer rölikleri Sebastia'dadır.⁷⁵ Aziz Büyük İoanikios'un rölikleri de buradadır. **Aziz Prokopios Kilisesi** Kırk Şehit Kilisesi'nin ötesindedir. Burada Aziz Prokopios'un kafatasından bir parça var.

Pantokrator Manastırı'nda sanki canlıymış gibi rahip Konstantinos yatmaktadır. Az. İzaile'nin rölikleri ise ön kapıdadır. Pantokrator Manastırı'nın ötesinde din şehidi Azize Anastasya yatmaktadır. Her türlü büyüü ve kem gözü yok etmektedir. **Azize Varvara Kilisesi'nde** din şehidi Azize Varvara'nın rölikleri saklanmaktadır. Göğsünden yere kan ve süt damlamaktaydı. Tanrı göğsünü taşa çevirmiştir. **Kecharitomene Meryem Ana Kilisesi'nde** Besteci Romanos yatmaktadır. Kıyafetinin şalı ve Aziz Simeon'un el kemiği buradadır. **Aziz Stefanos Kilisesi'nde** taşlarla parçalanmış kafatası ve birçok azizin rölikleri vardır. **Din şehidi Aziz Gurias, Samonas, Abibus Kilisesi** Plakota'dadır.⁷⁶ Rölikleri de buradadır. **Aziz Onesimos**

---

⁷³ Eudomos'un yakınları.

⁷⁴ Hz. İsa'nın çarmıha gerilişinin ve Golgota'da ölüşünün anıldığı dini bayram.

⁷⁵ Sivas.

⁷⁶ Constantinus Forumu.

Kilisesi Aziz Gurias, Samonas, Abibus Kilisesi'nin ötesindedir. Burada Aziz Paulus'un öğrencisi olan Aziz Onesimus'un rölikleri vardır. Petrion'un arkasında Aziz Julianus, Kirikos, İulita'nın ve Azize Thekla'nın rölikleri vardır. **Aziz Agafonikos**⁷⁷ **Kilisesi'nde** azizin rölikleri bulunmaktadır.

Peygamber İlyas Manastırı Konstantinos Forumu'nun yakınlarındadır. Manastırın kilisesinde birçok azizin röliği saklanmaktadır. Bayramlarda kiliseye masalar kurulmakta ve bu masalarda rölikler sergilenmektedir. **Din Şehidi Aziz Akakios Kilisesi'ni** I. Constantinus'un yaptırmıştır. Burada bu azizin rölikleri vardır. Altarın arkasında Konstantinopolis'in ilk patriği Aziz Mitrofanos'un lahdi durmaktadır. Kafatası ve şalı da buradadır. Bedenini ise kötü imparator Konstantinos Kopronimos sopalarla parçalatıp yaktırmıştır.

Aziz Sergios ve Bacchus Kilisesi tepenin eteğinde bulunmaktadır. Kilisede azizlerin kafatasları, Sergios'un eli ve kanı; yine aynı burada bir kutuda Aziz Epimakhos'un kanı korunmaktadır. **Azize Euphemia Kilisesi** Hipodrom'un yanındadır. Kilisede Azize Euphemia'nın gümüşle kaplı lahdi sergilenmektedir. Aziz Georgios da burada yatmaktadır. Akoimetoı tarafında Azize İuliana yatmaktadır. **Aziz Akindynos Kilisesi'nde** Aziz Onufrios'un kafatası, Havari Thomas'ın ayağı bulunmaktadır. Kafatasının alın kısmı ise Petrion'un arkasındadır. **Nazianzoslu Aziz Gregorios Kilisesi** Ayasofya yakınlarındadır. Bu kilisede İncilci Yahya'nın tabuttayken başının altına konulduğu taş bulunmaktadır. Kilisenin narteksinde Aziz Georgios yatmaktadır. Birçok hasta Aziz Georgios'tan şifa bulmaktadır. **Aziz Theodoros Manastır ve Kilisesi**⁷⁸ de mevcuttur.

3.2. Anonim Seyyah ve Seyahatnamesi⁷⁹

Yazarla ilgili elimizde kesin bir bilgi yoktur. Fakat bazı araştırmacılar tarafından yazarın Novgorod bölgesinden çıktığı, isminin de Grigoriy Kaleka /Kalika olduğu

⁷⁷ Nikomedyalı (İzmit) din şehidi.

⁷⁸ Kiliseyle ilgili her hangi bir anlatım yoktur. Yalnızca varlığından bahsedilmektedir. Antoniy'in İstanbul sur içi ve sur dışı gördüğü mekânlar bunlardan ibarettir. Seyahatnamenin devamında karşı tarafta (Galata ve çevresi) bulunan kutsal mekânların ziyaretlerinden bahsedilmektedir.

⁷⁹ Okuma, çeviri ve inceleme: N.İ.Prokofyev, "Russkiye hojdeniya XII-XV vv.", **Literatura Drevney Rusi i XVIII v.**, Moskova 1970, s. 235-252.

düşünülmektedir.⁸⁰ Grigoriy Kaleka'nın 1329 yılında Novgorod Başpiskoposluğuna getirildiği ve manastırda Vasili ismini aldığı bilinmektedir.

Diğer taraftan da Anonim seyyah seyahatnamesinde Paleiologoslar dönemiyle tarihlenen *Kaloyan* şehrinden bahsettiğinden, seyahatinin 1389-1391 tarihleri arasında gerçekleştiği düşünülmektedir.⁸¹

XII. yüzyılın sonlarında XIV. yüzyılın başlarında yazıldığı tahmin edilen seyahatname *Beseda o svyatinyah Tsaregrada* (Tsargrad'ın Kutsal Emanetleri Hakkında) ve *Skazaniye o svyatih mestah i o Konstantinograde* (Konstantinograd ve Kutsal Mekânların Hikâyesi) günümüze iki ayrı eser olarak ulaşmıştır. *Besedi* adlı eser L. N.Maykov tarafından 1890'da üç ayrı kopyasından faydalanarak yayınlanmıştır.⁸² "Skazaniye" ise M. N. Speranskiy tarafından 1934 yılında yayınlanmıştır.⁸³

Anonim seyyahın seyahatnamesinde diğerlerinden farklı olarak zaman zaman ölçümlerle ilgili bilgiler de verilmiştir. Genellikle haç almaçlı yapılan gezilerin *hojeniyelerinde* en önemli unsur kutsal yerlerin ve kutsal emanetlerin anlatımları iken Anonim seyyahın seyahatnamesinde fazla dini olaya önem verilmediğinden geliş sebebinin büyük ihtimalle ticari olduğunu düşünmekteyiz.

Seyahatnamesi "*Konstantinopolis'e namıdiğer Tsargrad'a gidecek olanlar ilk önce Ayasofya'ya gitsinler*" nasihatıyla başlamaktadır.

3.2.1. Seyahatnamede dini mekânlarla ilgili verilen bilgiler

Seyahatnamesinde 33 kiliseden bahsetmiştir. En fazla ilgiyi Ayasoya'ya gösterirken diğerleriyle ilgili kısa bilgiler vermiştir. Seyahatnamesinde neredeyse tüm dini yapıların konumlarını belirlemeye çalışmıştır.

Ayasofyaya'nın sağında Başmelek Mikhael Kilisesi bulunmaktadır. Burada Başmelek Mikhael genç bir inşaat işçisine görünmüştür. Oradan az ilerleyince sağda Patrik odalarına ve nartekse gireşler bulunmaktadır. Narteksten Ayasofya'ya giriş batıdaki orta kapıdandır. O kapının yanında Nuh'un gemisinin kapısı ve Havari Paulus'un

⁸⁰ Maykov, L., "Beseda o svatinyah i drugih dostopamatnostah Tsaregrada", **Materiali i izsledovaniya po starinnoy russkoy literature**, St. Petersburg 1890, s.42.

⁸¹ Majeska, George P., **Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries**, DOS XIX, Washington 1984, s.118.

⁸² Maykov, L, **a.g.k.**, s. 1-50.

⁸³ Speranskiy, M.N., "İz starinnoy novgorodskoy literaturı XIV v." **Pamyatniki drevnerusskoy literaturı**, Akademiya Nauk SSSR, Leningrad 1934, s. 50-59.

taşıdığı demir zincir vardır. Bu kapıların önünde Hristiyanlar dua edip ve şifa bulmaktalar.

Kapının üzerinde mucizeler yaratan ve şifa veren Hz. İsa'nın ikonası var. Bu ikonanın önünde asılı kandil vardı, demir zincirli cam kâsede yağ, bu kâsenin altında mermer yükselti ve üzerinde Nuh'un gemisinin zinciriyle bağlı çanak vardı. Bu çanağa kandilden yağ damlamaktaydı. Kandil kopup çanağı ve mermer yükseltiyi kırmış ama kendisi kırılmamış ve yağı da dökülmemiştir. Mermer yükseltideki çanak Hristiyanların bakması ve hastaların iyileşmeleri için burada bulunmaktadır.

Altarda Hz. İsa'nın çarmıhı bulunmaktadır. Burada sağda Hz. İsa'nın kuyu başında Samiriyeli kadınla konuşurken oturduğu taş kaide vardır.

Altarın sağında Kutsal Üçlü'nün ikonası var. İkonanın önünde Hz. İbrahim'in Kutsal Üçlüyle yemek yediği ve onlara yemek ikram ettiği masa vardır. Hristiyanlar bu masanın önünde ibadet etmekte ve şifa bulmaktadırlar.

İleride kilisenin içerisinde altarın sağında arka duvara yaslı duran Aziz Georgios'un ve Aziz Niketas'ın işkence gördükleri demir levha vardır. Hemen burada yatağın ucunda kaidenin üzerinde duran kutunun içinde kırk din şehidinin ve öldürülen on bir çocuğun rölikleri var. Hristiyanlar bu levhanın ve kutunun önünde ibadet edip şifa bulmaktalar.

Sol taraftaysa hastaların şifa buldukları Aziz Arsenios'un rölikleri vardır.

Nuh gemisinin kapısından sola gidildiğinde Peygamber Yeremya'nın Kudüs'te üzerinde ağladığı baldaken vardır. Altında Havari Petrus'un ağladığı sütun ve Kudüs'ün taş sütunları bulunmaktadır. Bu baldakenin önünde Hristiyanlar ibadet edip şifa bulmaktalar. Yine aynı yerde, solda, duvarın yanındaki sütuna Nazianzus'lu Gregorios'un rölikleri gömülüdür.

Hemen yakında soldaki köşede Tanrı Anası Meryem'in ikonası vardır. Bu ikona Meryem Ana'ya ithaf edilmiş Peçersk Lavrası Kilise'nin inşaatı için ustaları Kiev'e yollamıştır. Aynı bu ikona Konstantinopolis Latinlerce işgal edildiğinde 62 yıl boyunca ağlamıştı. Bu ikonanın gözyaşlarını toplayanlar onları ikonanın asılı olduğu yerdeki altın kutuya saklamışlardı. Bu ikona birçok hastaya şifa vermektedir.

Buraya yakın bir yerde Nuh'un gemisinden bir tahtanın üzerinde Kutsal Perşembe Günü Hz. İsa'ya işkence ettikleri sünger, asa ve mızrağı koymaktadırlar.

İleride kilisenin sol köşesinde değerli yeşil taşlarla Hz. İsa tasvir edilmiştir. İoannes Crysostomos'un asası da soldaki duvara zincirle bağlanmıştır.

Ayasofya'nın altarında Aziz İoannes Crysostomos'un altın ve değerli taşlarla süslü, üstü levhayla örtülü lahdi vardır. Kendisi bozulmadan tıpkı canlıymış gibi, saçları ve kıyafeti hiç bozulmadan güzel kokular yayarak yatmaktadır.

İçeride hemen girişin sağında bir kuyu ve 6 *sajen*⁸⁴ yüksekliğinde mermer bir çanak var. Patrik orada vaftizi gerçekleştirmektedir.

Ambondan altara kadar 30 *lokt*⁸⁵, altarin derinliği 50 *lokt*, eni 100 *lokt*'tir. Ayasofya'nın genişliği 200 *lokt*, yüksekliği 108 *lokt*. Üstü çok güzel yapılmış ve süslenmiştir. Yukarıda kapının üzerinde mozaikte tıpkı canlıymış gibi lapis lazuli rengindeki bir halka içinde altınlarla tasvir edilmiş Hz. Süleyman vardır. Söylenceye göre yüksekliği 6 *sajen*'dir. Ayasofya'da toplamda 84 sunak masası, 72 kapı, içeride ve etrafındaysa 362 sütun bulunmaktadır.

Ayasofya'nın batı kapısının önünde suyun kutsandığı bir yer vardır. Burada pahalı yeşil taştan yapılmış bir çanağa haçları daldırmaktalar. Çarların vaftiz edildiği çanağın üzerinde kurşunla örtülü bir baldaken vardır. Burada dört servi ağacı ve iki tane hurma palmyesi yetişmektedir. Ayasofya'nın güney kapısından çıkınca sol tarafta kilisenin batı kapısı üzerinde Kurtarıcı İsa'nın tasviri var. Dinsiz imparator⁸⁶ bu tasviri yok etmek istemiştir. Tasviri yok etmek isteyen dinsizler geldiklerinde Azize Theodosia merdivenle ikonaya ulaşmaya çalışanları yere itmiştir. Dinsizler Azize Theodosia'ya koçboynuzunu saplamış, o da ruhunu Tanrı'ya teslim etmiştir.

Aziz Nikolas Kilisesi Ayasofya altarının arkasında, Dimitrios Sarayı'ndadır. Aziz Nikolas'ın Aziz Dimitrios'u denizden çıkarıp bıraktığı yerdedir. Kilisenin sağında Kurtarıcı İsa'nın mucizevi ikonası vardır. İkonadaki tasvirin sol kaşının üstünü bir Yahudi bıçakla delmiştir. Delinen yerden kan ve su akmış Yahudi korkarak ikonayı alıp kuyuya atmıştır. Kuyudan çıkartılan ikona Aziz Nikolas Kilisesi'ne yerleştirildi.

Hodegetria Manastırı Ayasofya'dan doğusunda, deniz kısmın sağ tarafındadır. Her salı günü Meryem Ana ikonası getirilmektedir. Kilisede Aziz Simeon'un rölikleri saklanmaktadır. Kilisenin ayazması bulunmaktadır. **Aziz Lazaros Manastırı** Hodegetria'dan kuzeyinde, Mangana'ya doğru sağda bulunmaktadır. İçerideki sağ sütuna Tanrı'nın kutsal dostu Lazaros'un rölikleri gömülüdür, solda kız kardeşi Martha'nın rölikleri, hemen sağda Aziz Melentius yatmaktadır. Soldaki sütuna Mezdelli Meryem gömülüdür. Aziz Lazaros'tan Managana'ya giden yolun üzerinde

⁸⁴ Eski Rus ölçü birimi. 1 *sajen* 2 m. 13 cm.'dir.

⁸⁵ Eski Rus ölçü birimi. 1 *lokt* 38-46 cm.'dir.

⁸⁶ III. Leon (717-741).

sağda **Pantanassa Meryem Ana Kadın Manastırı** bulunmaktadır. Hz. İsa'nın işkence aletleri ve Kurtarıcı İsa'nın ikonası buradadır. İkona Patrik Germanos ve Papa Leo döneminde denizden mektupla Büyük Roma'ya elçi olarak gitmiş ve bir günde başka bir mektupla dönmüştür. Kilisenin sağında Antakyalı İgnatios'un ayağı korunmaktadır. **Panachrantos Kadın Manastırı** Pantanassa Meryem Ana Manastırı'nın yakınlarındadır. İçeride solda Kayserili Basileos'un kafatası korunmaktadır. Mangana yolundan **Aziz Georgios Mangana Manastırı'n** güney kapısı girişin önünde bir sütunun üstünde taştan bir kap ve kabın üzerinde kurşunla kaplı gölgelik vardır. Kabın etrafı sütunların arasına yerleştirilmiş taş parmaklıklarla çevrilidir. Parmaklıklara İncil yazarları ve havarilerin tasvirleri işlenmiştir. Sütunları da işlemelidir. Kilise altarının önünde sağda üzerinde gümüş çarmıh olan büyük bir kutu vardır. Kutunun içinde başka bir kutu, onun içindeki üçüncü kutuda ise Efendimize işkence ettikleri aletler bulunmaktadır. Kutu altınla kaplanmıştır. Bu aletleri görmek için Kutsal Perşembe Günü'ne kadar gelen fakirler kutunun önünde secdeye varıp çarmıhı ve kutuyu öpüp günahlarından arınabilmektedirler. Altarda Havari Andreas'ın kafatası vardır. Narteksin sağında Bilge Leon'un yaptığı iki ikonlardan birinde imparatorlar, diğerinde patrikler tasvir edilmiştir. Birine 77 imparator, diğerine ise 129 patrik resmedilmiştir.

Filantropos Kurtarıcı İsa Kilisesi Mangana yakınlarında, Aziz Georgios Manastırı'nın yakınlarında, doğuya doğru denizin üstündedir. Aziz Averkios'un rölikleri buradadır, her çarşamba ve cuma günü rölikler halka açılmakta, halk da şifa bulmaktadır. Kilisenin aşağısında, denizle sur duvarı arasında ayazma bulunmaktadır. Mangana'nın batısındaki bulunan bir kilisede Aziz Andreas'ın rölikleri vardır. **Azize Euphemia Kilisesi** Ayasofya'nın güneyinde Constantinus Sarayı'nın solundadır. Azizenin altınla kaplı kafatası ve Aziz Mikhael'in rölikleri burada saklanmaktadır. Constantinus Sütunu'ndan Büyük Yol üzerindeki Hâkim Krallar heykellerine doğru giderken yolun üzerinde bir kilise bulunmaktadır. Pazar günleri kilisede mucizeler yaratan ve şifa dağıtan ikona vardır.

Hâkim Krallar heykelinden Kaloyan şehrine doğru giden yoldan şehrin kapılarına varılmaktadır. Kapıların bir yanında Çarmıha Gerilme, diğer yanında ise Kıyamet Günü tasvir edilmiştir. Kapıdan Büyük Denize⁸⁷ doğru **Peribleptos Manastırı** bulunmaktadır. Çok iyi inşa edilmiş manastırda Tümünden Lekesiz Tanrı Anası Kilisesi

---

⁸⁷ Marmara Denizi.

vardır. Kilisede altınla kaplanmış ve parmağı eksik olan Vaftizci Yahya'nın sağ eli, sakalı, kafatasından alın kemiği, Aziz Nikolas'ın rölikleri, Havarî Yakub'un kafatası ve Aziz Genç Stefanos'un çenesi, iki bin bebeğin rölikleri gibi birçok rölik vardır. Aynı bu kilisede rahip Gregorios gömülmüştür. İmparator Mauricios (582-602) ile konuşan Kurtarıcı İsa ikonası burada korunmaktadır. Konuştuktan sonra rahipliği hayatını tercih eden imparator Mauricios burada ölmüş ve gömülmüştür. **Studios Manastırı** Peribleptos Manastırı'ndan Kaloyan şehrine giden yolun solundadır. Kilisenin sol köşesinde bozulmadan korunagelen Aziz Savvas⁸⁸ ve Azize Solomoni'nin bedenleri saklanmaktadır. **Aziz Diomedes Kilisesi** Peribleptos Manastırı'na giden yolunun sağında Kaloyan şehrinin yakınlarındadır. Hz. İsa'nın yemek masası buradadır. Aziz Diomedes'in kuzeyinde bulunan **Aziz Andreas Kadın Manastırı'nda** Aziz Andreas Stratelates yatmaktadır. **Aziz Andreas Salos Manastırı** Aziz Andreas Stratelates Manastırı'nın yakınlarındadır. Burada Aziz Patricios'un rölikleri ve Konstantinopolisli Andreas'ın asası saklanmaktadır. **Aziz Eudocimios Kadın Manastırı** Altın Kapı'nın bir yanındadır. Altın Kapı'nın diğer yanında **Azize Euphemia Manastırı** ve içinde azizenin rölikleri korunmaktadır. Altın Kapı'nın güneybatı istikametinde bulunan bir kadın manastırında Vaftizci Yahya'nın annesi Elizabet ve onun hizmetlileri yatmaktadırlar. **Peygamber Danyal Kilisesi** Altın Kapı'nın güneybatı istikametinde bulunmaktadır. Kilisenin sağında Aziz Danyal, solunda Aziz Besteci Romanos, altarda ise Aziz Niketas yatmaktadırlar. Peygamber Danyal'ın lahdi üzerinde sanki canlıymış gibi taştan yapılmış iki melek heykeli vardır. Meleklerden biri başucunda diğeri ise ayak tarafındadır. Heykelleri yontan Bilge Leon'dur. **Zoodochos Pigi Manastırı** Peygamber Danyal Kilisesi'nin batısında, şehrin dışındadır. Kutsal balıkların bulunduğu ayazmanın suyuyla insanlar yüzlerini yıkayıp, suyu içip şifa bulmaktadırlar. **Oniki Havarî Kilisesi** Pigi Manastırı'nın kuzeyindedir. Kilise altarının solundaki kutularda Aziz Spiridon ve Aziz Polyektos bozulmadan korunagelmiş yatmaktadırlar. Altarın arkasında Büyük Constantinus'un annesi Helena'nın ve İoannes Chrysostomos'un mezarları vardır. Altarın solunda Hz. İsa'nın bağlı olduğu ve Havarî Petrus'un yanında ağladığı sütun bulunmaktadır. Oniki Havarî Kilisesi'nin güneybatısında bulunan **Tanrının Bereketi Manastırı'nda** Vaftizci Yahya'nın eli saklanmaktadır. Girişin sağına Tuna'dan su çekilmiştir.

---

⁸⁸ Ya da Aziz Sabbas.

Blakherna Manastırı Tanrının Bereketi Manastırı'nın kuzeyinde, şehir surlarının yakınlarındadır. Burada taştan yapılmış ve çemberlerle kapatılmış kutuda Tanrı Anası Meryem'in elbisesi korunmaktadır. Bu manastırın diğer kilisesinde Aziz Patapios ve Azize Anastasya'nın ayini vardır. **Aziz Kosmas ve Damianos Manastırı** Blakherna'nın doğusundadır. Burada azizlerin altınla kaplanmış rölikleri saklanmaktadır. **Azize Theodosia Manastırı** Aziz Kosmas ve Damianos Manastırı'nın doğusundadır. Burada bulunan azizenin rölikleri pazartesi, çarşamba ve cuma günleri hastaların şifa bulmaları için çıkartılmaktadır.

Aziz Nikolas Kilisesi Basileos Pazarı'nın doğusundadır. Burada tıpkı canlıymış gibi duvara tasvir edilmiş Aziz Nikolas ikonası bulunmaktadır. Birgün denizde kaza geçirmiş bir Hristiyan ikonanın yanına gelerek kurtarılması için dua etmiştir. Dua ederken Aziz Nikolas ikonadan içinden elini uzatıp Hristiyana 100 altın sikke olan bir kese vermiştir. **Kefil Kurtarıcı İsa Kilisesi** Basileos Pazarı'ndan denizle sur arasından doğuya giden yoldadır. Burada Kefil Kurtarıcı ikonası bulunmaktadır.

Pantokrator Kilisesi Basileus Pazarı'nın kuzeybatısındadır. İmparator Justinianus tarafından taştan yapılmış ve etrafına su çekilmiştir. Kilisenin sütunları taştan ve çok desenlidir. Manastırda Hz. İsa'yı mezara götürdükleri levha, Hz. İsa'nın suyu şaraba dönüştürdüğü küp, din şehidi Mikhail'in kafatası olmayan bedeni, Aziz Floros, Aziz Lauros ve Persiyalı Yakub'un kafatasları saklanmaktadır. Meryem Ana'nın gözyaşlarının bıraktığı izler hala levhanın üzerinde durmaktadır. **Pammakaristos Manastırı** Pantokrator Kilisesi'nin batısındadır. Burada Antakyalı İgnatios'un kafatası var. **Kyra Martha İmparatoriçe Kadın Manastırı** Oniki Havari Kilisesi'nin güneyinde bulunan manastırda bozulmadan kalan Aziz İoannes Eleymon'un, Klopas'ın karısı Meryem'in ve bakire Theodosia'nın bedenleri korunmaktadır. **İmparator Kadın Manastırı** Oniki Havari Kilisesi'nin güneyinde bulunmaktadır.

3.3. Novgorodlu Stefan ve Seyahatnamesi⁸⁹

Novgorodlu Stefan hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Yazdığı *Hojeniye Stefana Novgorodtsa* adlı eserinin bilinen kopya sayısı beştir.⁹⁰ Seyahatnamesinden anlaşıldığı

⁸⁹ Okuma, çeviri ve inceleme: Dmitriyev L.A., "Hojdeniye Stefana Novgorodtsa", **Biblioteka literaturı Drevney Rusi XIV – seredina XV veka**, C.6, s.30-42.

⁹⁰ "Slovar' knijnikov i knijnosti drevnei Rusi", **Akademiya nauk SSSR, İnstitut russkoy literaturı (Pushkinskiy dom)**, C. I, Leningrad 1987, s.448.

gibi Konstantinopolis'i 1348 ya da 1349'da⁹¹ Çile Haftası'nda⁹² ziyaret etmiştir. Ziyaret sebebini de “*Kutsal yerleri ziyaret etmek ve azizlerin kutsal emanetlerini öpmek için geldik*” şeklinde anlatmaktadır. Rus topraklarındaki Moğol İstilasından sonraki tarihe denk gelen seyahati, artık XIV. yüzyılda başka memleketlere ilginin tekrar canlandığının göstergesidir. Seyahati sırasında yalnız olmadığını, sekiz kişinin daha bulunduğu bilgisini yine kendisinden öğrenmekteyiz. Seyahati sırasında rehberinden ya da konuştuğu kişilerden duyduğu efsaneleri kaydediyor ve geçmiş gibi anlatarak her seferinde, her hikâyede heyecanını saklamadan birebir aktarıyor. Bu heyecan zaman zaman kendisini ne yazık ki yanılgıya düşürebiliyor. Din konusunda ne kadar bilgili olduğunu Theodosius'un hayat hikâyesini bilmesinden anlıyorken bir başka bölümde iki tarihi olayı birbirine karıştırarak anlatmış olması tarih konusundaki bilgilerin biraz zayıf olduğunu göstermektedir. Ya da Ayasofya gezisi sırasında dönemin Patriği I. İsidoros'la karşılaştığını, elini öptüğünü ve patriğin ne kadar mütevazı olduğunu söylerken, “*bizde böyle bir gelenek yok*” diyerek kendi memleketini eleştirmekten çekinmeyecek kadar dürüst olduğunu da görmekteyiz. Şehirde rehberle birlikte gezmiş olması onun sıradan bir hacı olmadığını, hali vakti yerinde birisi olduğunu da akla getirmektedir. Bu zorlu ve oldukça pahalı seyahatlere çıkan ilk seyyahların maddi durumları hem kendi, hem de seyahat boyunca onlara refakat edenlerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte olmalıydı. Novgorod'lu Stefan şehri anlatırken şehrin pahalılığında da söz etmiştir:

*“Tsargrad'a girmek balta girmemiş ormana girmek gibidir: iyi bir rehber olmadan gezmek imkânsızdır, cimri veya fakir birisi ne bir azizi görebilir, ne de kutsal bakiyeleri selamlayabilir, ancak bir azizin bayramı olduğu gün bunlar [Azizlerin kutsal bakiyeleri] görülebilir ve öpülebilir”.*⁹³

3.3.1. Seyahatnamede dini mekânlarla ilgili verilen bilgiler

Ayasofya'ya girdikten sonra, kilisenin batısında yukarıda, kapının üzerinde Kurtarıcı İsa'nın ikonası asılıdır. Bu ikonayı kırmaya çalışan askerin merdivenini çekerek ölmesine sebep olan Azize Theodosia daha sonra keçiboynuzuyla⁹⁴ öldürülmüştür.

⁹¹ A.g.s., s. 447.

⁹² Kırk günlük Büyük Orucun son haftası.

⁹³ Dmitriyev, **Hojdeniye**, s.40.

⁹⁴ Diğer seyyahların anlatımında keçiboynuzuyla öldürülmüştür.

Burada bulunan Hz. İsa'nın çile aletlerini gördük ve onların önünde saygıyla eğildik. Aynı yerde biraz geride duvarda Kurtarıcı İsa'nın mozaiğinde ayaklarındaki çivili yerlerden kutsal su akmaktadır. Yine burada çemberlerle güzelce çevrilmiş kırmızı mermer sütunlar ve bunların içlerinde azizlerin rölikleri saklanmaktadır. İnsanlar ağrıyan taraflarını bu sütunlara dokundurarak iyileşmektedirler. *“Buradayken bizi Patrik I. İsidoros gördü. Elini eğilip öptük çünkü o Rusya'yı seviyor. Oradan Patrik Arsenios'un röliklerine gidip onların önünde eğildik, ihtiyar da Arsenios'un mezarından yağ alarak bize sürdü. Oradan çıkıp galerilerden sanki kilisenin etrafında dönüyormuşuz gibi mumla ilerledik”*.⁹⁵ Zeytindağı olarak adlandırılan Kurtarıcı İsa'nın ikonası buradadır. Oradan altara doğru sanki yeşimden yapılmış çok güzel sütunlar vardır. Kudüs Nehri'nden suyla dolan kuyu büyük altardadır. Altardan sol tarafına saat yönünde ilerleyince yağla dolu çok büyük cam kandil vardır. Birgün kandil yere düşmüş ama ne camı kırılmış ne de ateşi sönmüştür. Büyük altarın yanında Hz. İbrahim'in Kutsal Üçlü ile Mamre meşeliğinde yemek yediği masası durmaktadır. Din şehitlerine işkence ettikleri levha da buradadır. Buradaki porfir sütunlar çok güzeller, ayna gibiler insan bakınca kendi yansımaları görmektedir. Bunlar Roma'dan getirilmişler. Ayasofya'da suyu güzel olan birçok kuyu bulunmaktadır. Kandillerin sayısı oldukça fazladır. Ayasofya'da 365 kapı ve bir o kadar da sunak vardır, kapılar da çok güzel bezenmiştir. Kapıların bazıları parasızlıktan kapatılmıştır.

Aziz Theodoros Kilisesi Justinianus heykelini ve Milion'u geçtikten sonra, Mese'ye çıkan yoldadır. **Aya İrini Kilisesi** Ayasofya'nın yakınındadır. İterapiotsitsa Meryemi olarak adlandırılan **Meryem Ana Kadın Manastırı** Aya İrini'nin yakınındadır. Burada Azize Eudokia'nın rölikleri saklanmaktadır. **Din Şehidi Aziz Georgios Manastırı** Meryem Ana Kadın Manastırı'ndan aşağıya denize doğru gidildiğindedir. Adına İrüni denilmektedir. Burada Hz. İsa'nın çile aletleri korunmaktadır. Çile Haftası'nda imparator patrikle birlikte aletlerin bulunduğu kutuyu açarak rölikleri öpmektedirler. Azize Anna'nın rölikleri buradadır. **Filantropos Kurtarıcı İsa Kilisesi'ne** Hz. İsa Ayakta denilmektedir. Buraya birçok yerden hastalar gelmekte ve burada şifa bulmaktadırlar. Aziz Averkios da burada yatmaktadır. Kudüs'te bulunan Silvan Çeşmesi'ne benzemektedir. **Tanrı Anası Manastırı Perets'de** İoannes Chrysostomos'un kafatası bulunmaktadır. Aziz Basileos'un kafatası **Panachrantos Meryem Ana Manastırı'ndadır**. Hz. İsa'nın çile aletleri **Pantanassa**

---

⁹⁵ Dmitriyev, **Hojdeniye**, s.33.

Manastırı'ndadır. “Salı Günü Gösterisi” yapılan Kutsal Meryem Ana ikonası **Hodegetria Meryem Ana Manastırı'ndadır.** İkonayı henüz Meryem Ana hayattayken İncil yazarı Luka ona bakarak yazmıştır. Her salı günü ikona çıkartılmaktadır. “Şaşılmalı bir gösteridir. Tüm halk toplanıyor, diğer şehirlerden de gelenler oluyor. Bu ikona çok büyük, çok güzel süslenmiş, önünden giden ilahiciler de çok güzel ilahi söylüyorlar. Bütün halk da “Efendimiz, affet!” deyip ağlaşıyor. İkona bir kişinin omuzlarına konuluyor, o da kollarını açıyor, sanki çarmıha gerilmiş gibi, gözlerini de belirtiyor, insan bakarken bile korkuyor. Meydanda adamı bir sağa bir sola savuruyorlar, döndürüyorlar, o ise ikonanın onu nereye götürdüğü anlamıyor. Sonra bir başkası omuzluyor, o da aynı durumda taşıyor, sonra bir başkası, sonra dördüncüsü ikonayı omuzluyor. Din adamlarıyla birlikte ulu ilahileri söylüyorlar, insanlar da ağlayarak “Efendimiz, affet!” diyor. İki diyakoz yelpazeleri tutuyorlar, diğerleri ise ikonanın önünde gölgesi tutuyorlar. Olağanüstü bir gösteri: yedi sekiz kişi bir kişinin omuzlarına ikonayı yerleştiriyor, o ise Tanrı'nın izniyle hiçbir yükü yokmuş gibi yürüyor”.⁹⁶

Nea Ecclesia Kilisesi / Dokuz Rütbe Kilisesi'ne⁹⁷ giderken başka bir kilise var.⁹⁸ Bir başka kilisede Hz. İsa çok ustaca resmedilmiştir. İkona değil, tıpkı canlıymış gibi kendi kendine durmaktadır. Hemen yanında da İnançlı İmparator Constantinus Sarayı bulunmaktadır. **Serigos ve Bacchus Manastırı** Constantinus Sarayı'nın yakınındadır. Azizlerin rölikleri de buradadır. *Contascalion*'dan⁹⁹ sonra İmparator Laskariasaf'ın¹⁰⁰ röliklerinin bulunduğu **Aziz Dimitrios Kilisesi** vardır. Rölikleri buradadır. Kilise imparator manastırıdır. Hemen denizin dibindedir. Manastır'ın yanında deniz boyunca surlara yakın Yahudiler yaşamaktadır.¹⁰¹ Sur kapısının adı Yahudi Kapısı'dır.

Studios Manastırı'nı ve içinde olanların tamamını anlatmak imkânsızdır. Aşçı Savvas'ın röliklerini buradadır. Diğer rölikler Azize Solomoni'ye aittir. Kilise çok büyük ve yüksek tavanlıdır. Çatısı eğimlidir. Altınla bezenmiş ikonaları tıpkı güneş gibi parlamaktadırlar. Kilisenin zemini şaşılacak kadar muhteşemdir, sanki incilerle süslenmiştir. Böylesini ressam bile çizemez. Kardeşlerin yemek yedikleri masa da çok güzeldir. Burası diğer bütün manastırlardan daha güzeldir. Şehrin çıkışında, Altın

⁹⁶ Dmitriyev., **Hojdeniye**, s.35.

⁹⁷ Hristiyan inancında Meleklerin ayrıldıkları dokuz rütbe.

⁹⁸ Novgorodlu Antony'ın seyahatnamesinde Nea Ecclesia'nın adı Başmelek Mikhael ya da Nea Ecclesia olarak geçmektedir.

⁹⁹ Marmara Denizi tarafındaki liman.

¹⁰⁰ İmparator IV İoannis Laskaris.

¹⁰¹ Günümüzde Langa ile Yenikapı arasında kalan bölge.

Kapı'nın yakınlarındadır. Rus topraklarına *typikon*¹⁰², *triodion* gibi birçok kitap yollayan Theodoros Studites burada yaşamıştır.

Vaftizci Yahya'nın eli, Aziz Simeon'un ve Nazianzolu Gregorios'un röliklerini **Peribleptos Manastırı'ndadır. Giritli Aziz Andreas Kadın Manastırı** çok güzel bir manastırdır. Burada Aziz Andreas'ın röliklerini korunmaktadır. Bir başka kilisede Aziz Patrik Tarasios'un rölikleri saklanmaktadır. Başka bir kilisede¹⁰³ Azize Euphemia'nın rölikleri bulunmaktadır. **Tanrı Anası Manastırı'nda** Azize Elizabet'in rölikleri vardır. Azize Elizabet'ten sonra "*Peygamber Danyal'ı görmek için kiliseye gittik. Kiliseye girebilmek için elinde mumla 25 basamak aşağıya inmek lazım*".¹⁰⁴ İçeride sağda Peygamber Danyal'ın mezarı, solda ise Aziz Niketas'ın mezarı durmaktadır. Sonra bir başka kilisede¹⁰⁵ İoannes Eleymon'un, Klopas'ın karısı Meryem'in ve Hz. İsa'nın ikonası için koçboynuzu ile öldürülen din şehidi Azize Theodosia'nın rölikleri vardır. Bu azizeler aynı kilisede yatmaktadırlar. Kiliseye girmek için basamaklardan yukarı çıkmak gerekmektedir.

Aziz Spiridon'un ve Aziz Polyektos'un rölikleri **Oniki Havari Kilisesi' ndedir.** Altara doğru sağda Nazianzolu Gregorios'un ve hemen aynı yerde İoannes Chrysostomos'un lahitleri vardır. Hemen buraya yakın olan dolapta (baldakende) bir kâfirin bıçakla deldikten sonra kanın aktığı Kurtarıcı İsa ikonası durmaktadır. Altar kapısının sağında iki sütun vardır. Biri Efendimiz Hz. İsa'nın bağlandığı sütun, diğeri Havari Petrus'un acı acı ağladığı sütundur. Bunlar Kudüs'ten getirilmiştir. Hz. İsa'nın sütunu daha kalın ve siyah desenli yeşil taştan yapılmıştır, diğeri ise, Petrus'un sütunu, tıpkı ağaççık kadar ince, siyah ve beyaz desinli, rengârenk ve çok güzeldir. Kilisenin ortasındaki sunak çok güzeldir. Sunaktan doğuya doğru İmparator Constantinus'un devasa boyutlarında, yeşim taşına benzeyen porfir taşından lahdi durmaktadır. Başka birçok imparatorun lahdi de buradadır

Pantokrator Manastırı'nın girişinde çok büyük ve çok yukarıda Kurtarıcı İsa mozaiği bulunmaktadır. Manastıra ikinci kapıdan da girilebilmektedir. Manastır çok güzel ve dışarıdan mozaiklerle süslendiği için güneş gibi parlamaktadır. Hz. İsa'nın levhası da buradadır. Aziz Floros, Aziz Lauros ve Persiyalı Yakub'un, bu üç azizin de

---

¹⁰² Yönetmelik.

¹⁰³ Daha önce Antony'ın azizenin mezarının Hipodromun yanında bulunan kilisede olduğunu anlatmıştır. Yapı adı belirtilmemiş olsa da Azize Euphemia olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁰⁴ Dmitriyev, **Hojdeniye**, s. 38.

¹⁰⁵ Seyyahımız kilisenin adını belirtmemiştir. Fakat diğer seyahatnamelerde (Anonim seyyah, Aleksandr, Zosima) bu azizlere ait röliklerin Kyra Martha'da korunduğunu söylemektedirler.

kafatasları buradadır. Rahip Mikhail'in kafatası olmayan bedeni de buradadır. Hz. İsa'nın suyu şaraba dönüştürdüğü beyaz taştan yapılmış küp yine buradaki altardadır. Pantokrator Manastırı'ndan sonra bir başka kilisede başpiskopos Klementos¹⁰⁶ ve İmparatoriçe Theophania yatmaktadırlar.¹⁰⁷ Başpiskopos Klementos'un yattığı yerden İoannes Damaskinos'a gittik.¹⁰⁸ **Vaftizci Yahya Prodromos Kilisesi.** Kiliseye Tanrının Bereketi denilmektedir. Kilise harikulade bezelidir. Kiliseyi inşa eden Aziz İoannes Ktetor'un¹⁰⁹ burada yatmaktadır. Eli değerli taşlar ve incilerle süslü altın muhafazanın içindedir. Bu el Vaftizci Yahya'nın eli değildir, yukarıda da sözü edildiği gibi onun eli Studios Manastırı yakınlarındaki Güzel Tanrı Anası Manastırı'ndadır. Oradaki el sağ elidir, sol eli ise Ürdün'dedir. **Blakherna** Meryem Ana Kilisesi'nde Meryem Ana'nın elbisesi, kemeri ve *maphorion*'u vardır. Bunların hepsi altardaki sunakta saklanmaktadır. Tıpkı Hz. İsa'nın çile aletleri gibi hatta daha iyi korunmaktadır. Demir zincirlerle bağlanmış, taş sandığın kendisiyse çok güzel yapılmıştır. Aziz Patapios'un, Azize Anastasya'nın ve Aziz Panteleymon'un rölikleri buradadır. **Aziz Nikolas Kilisesi'nde** Aziz Gregorios ve Aziz Leontios'un kafatasları saklanmaktadır. **Kosmas ve Damianos Manastırı** şehir surlarının dışında, denize yakın bir yerde büyük bir manastırdır. Kafatasları buradadır. **Bakire Theodosia Kadın Manastırı** sur içinde, denize yakın bir yerdedir. Azizenin rölikleri buradadır. Muhteşem olan ise çarşamba ve cuma günleri sanki bayrammış gibi birçok erkeğin ve kadının buraya mum, yağ ve bağış getiriyor olmalarıdır. Burada birçok farklı rahatsızlıklardan mustarip hastalar vardır. Yataklarda yatanlar iyileşmekte, hasta olanları içeri alınmakta ve Azize Theodosia'nın önüne konulmaktadırlar. Azize Theodosia onlara görünmez eliyle dokunarak onları iyileştirmektedir. Koro sabahtan 9. saate kadar ilahiler söylemektedir. Ayın geç saatte yapılmaktadır. Bakire Theodosia'dan çok uzakta, şehrin diğer tarafındaki bir kilisede Aziz Kiprianos'un röliklerini saklanmaktadır. Bedeni çok yapılıdır. Aziz Kiprianos'un yakınlarındaki kadın manastırında Aziz Panteleymon'un kafatası ve kanı vardır. **Aziz Stefanos Manastırı'nda** Aziz Stefanos'un kafatası korunmaktadır. Bir başka yerde Azize Varvara'nın kafatası vardır.

---

¹⁰⁶ Ankyralı Klementos.

¹⁰⁷ Zosima'nın seyahatnamesinde azizlere ait bu rölikler Filantropos Manastırında bulunmaktadır.

¹⁰⁸ Bu röliklerin bulunduğu kilise Keharitomene Kilisesidir.

¹⁰⁹ Bani ya da kurucu.

3.4. Smolenski İgnatıy ve Seyahatnamesi¹¹⁰

1389 Yılında Moskova Metropoliti Pimen Rus Kilisesindeki yerini sağlamlaştırmak amacıyla Smolensk Episkoposu Mihail ve ona eşlik eden İgnatıy'ı yanına alarak üçüncü kez Konstantinopolis'e gelmiştir. Seyahatleri Çile Haftası'nın Kutsal Salı günü olan 13 Nisan'da Moskova'dan başlamıştır. Diğer seyyahlardan farklı olarak Kosova Muharebesi ve II. Murad, IV. İoannes ve II. Manuel'in kavgası, tahta geçme töreni gibi günlük hayata ve yaşantıya dair daha çok yer ayırmıştır. Ve yine diğer seyyahlardan farklı olarak seyahatnamesini Eski Ahit, Yeni Ahit, dini olaylara bağlı kalmadan yazmıştır.

Seyahatnamesine şehir yapılarının anlatımına geçmeden önce Konstantinopolis'e ulaşabilmek için hangi yolu kullandıklarını, hangi şehirlerden geçtiklerini ve tarihleri vererek başlamaktadır.

İstanbul'a ulaşabilmek için kullandıkları yol güzergâhı: Kolomna, Ryazan, Don nehrinden suyoluyla Voronej üzerinden Azak Denizi'ne vardılar oradan fırtınaya yakalandıktan sonra Kerç Boğazı ve Sudak'ı geçip dört gün sonra Sinop'a vardılar. Kıyı şeridinden devam ederek Amasra şehrin karşısında Aziz Petrus Günü öncesinde oruç tutular, sonra yola çıkmalarına rağmen hava şartları nedeniyle *Pontic Heraklea*¹¹¹ dokuz gün kaldılar. Oradan Vaftizci Yahya'nın Doğum Günü'nde¹¹² yola çıkıp *Diaspolis*¹¹³, Sakarya Nehri, *Daphnousias*¹¹⁴ ve *Karphia*¹¹⁵ üzerinden geçerek Astrabike¹¹⁶ vardılar. Petrus Günü öncesindeki haftada Astrabike'den yola çıkarak Fili¹¹⁷, Rheba¹¹⁸ ve Fener'den (Rumeli Feneri) geçerek Konstantinopolis'e vardılar. Pazartesi günü Petros Günü arifesinde akşam ayininde burada yaşayan Ruslar onları ziyaret etti. Kutsal Havariler Günü'nde¹¹⁹ şehre girdiler.

Seyahat boyunca tuttuğu notlara gördüklerini günü gününe işlemiştir. Bu da o dönemde kısıtlı ulaşım imkânlarıyla bir insanın bir günde kaç kutsal alanı ziyaret edebileceğinin önemli bir göstergesidir.

---

¹¹⁰ Okuma, çeviri ve inceleme: Arsenyev V.S., Hojdeniye İgnatiya Smolyanina, PPS, St. Petersburg 1887, C. IV, s. 1-18.

¹¹¹ Ereğli.

¹¹² 24 Haziran.

¹¹³ Akçakoca.

¹¹⁴ Kefken.

¹¹⁵ Kerpe.

¹¹⁶ İstavroz.

¹¹⁷ Şile.

¹¹⁸ Kumdere.

¹¹⁹ 29 Haziran 1389.

İstanbul'a 28 Haziran 1389'da gelen İgnatîy'in ayrıntılı olarak verdiği ziyaretlerin sıralaması:

2. günün sabahı: Ayasofya – Büyük Saray – Hipodrom (Şekil 3.1)

1 Temmuz: Studios Manastırı

2 Temmuz: Blakherna Manastırı – Oniki Havari Kilisesi

4 Temmuz: Ayasofya

6 Temmuz: Hodegetria Manastırı – Pantokrator Manastırı

8 Temmuz: Kefil Kurtarıcı İsa Kilisesi

24 Temmuz: Petrion'daki Vaftizci Yahya Manastırı

30 Temmuz: Peribleptos Manastırı

31 Temmuz: Ayasofya

1 Ağustos: 9 Rutbe Nea Ecclesia Kilisesi – Filantropos Kurtarıcı İsa Manastırı

2 Ağustos: Aziz Stefanos Kilisesi

5 Ağustos: Zoodokhos Pigi Manastırı

8 Ağustos: Peribleptos Manastırı – Pantokrator Manastırı ve *Skeuophlakion*'u¹²⁰

10 Eylül: Khalkedon'da Metropolit Pimen vefat etmiştir. Naaşı Galata'da Vaftizci Yahya'da toprağa verilmiştir.

17 Aralık: Peygamber Danyal'ın mezarı – Bakire Meryem Ana Kilisesi “*ta Kyrou*”

22 Aralık: Pammakaristos Manastırı

---

¹²⁰ Manastır ya da kiliselerin kutsal emenetlerinin, değerli eşyalarının korunduğu yer, bina.

Şekil 3.1 : Smolenskli İgnatij'in Ayasofya'yı ziyareti.¹²¹

İstanbul'da kaldığı süre içinde birkaç ilginç olaya da tanık olmuştur. Bunlardan birisi 1390'da İmparator V. İoannes ile torunu VII. İoannes'in taht kavgası ve halk ayaklanması, bir diğeri de 15 Ağustos 1390'daki depremdir.

Yer yerinden oynadı dediği depremden sonra İgnatij'in seyahatnamesi 11 Şubat 1392'de Patrik Antonios Manuel ve eşini imparator ilan ve törenin anlatımı ile devam etmektedir.

Smolenskli İgnatij'in seyahatnamesi 8 ayrı bölümden oluşmaktadır

1. Moskova – Tsargrad Yolu
2. Tsargrad'ın anlatımı
3. I. Murad ve Kosova Meydan Muharebesi hikâyesi
4. IV. İoannes ile II. Manuel'in kavgası
5. II. Manuel'in taç giyme töreni

¹²¹ XVI. yüzyıl ile tarihlenen "Hojdeniye Pimenovo v Tsargrad" Litsevov letopisniy svod adlı yazmadan alınmıştır.

6. Kudüs'e seyahat
7. Selanik ve Kutsal Dağı'n tasviri
8. Kısa kronoloji

3.4.1. Seyahatnamede dini mekânlarla ilgili verilen bilgiler

Ayasofya'nın ana kapısında Mısırlı Meryem'e Kudüs'teki kiliseye girmesini yasaklayan mucizevi Meryem Ana ikonası bulunmaktadır. Burada Hz. İsa ve diğer ikonalar da bulunmaktadır. Hz. İsa'nın çile aletlerinin bulunduğu masa, Aziz Patrik Arsenios'un rölikleri, Hz. İsa tarafından misafir olarak gönderilen sonra da Kutsal Üçlü'ye dönüşenlerle Hz. İbrahim'in yemek yediği masa, Hz. İsa'ya işkence ettikleri demir levhayı buradadır. *“Bütün sabahı kilisede geçirdikten sonra azizlerin mucizelerine ve kilisenin güzelliği önünde eğildik ve hayretler içinde kaldık”*.¹²²

Studios Manastırı Burada Ruslar yaşamaktadır. **Blakherna Kilisesi'nde** Hz. Meryem'in kemeri ve elbisesi bulunan sanduka buradadır. **Oniki Havari Kilisesi'nde** Hz. İsa'nın işkence edildiği sütun ve Aziz Petrus'un Hz. İsa'yı inkâr ettikten sonra ağladığı taş da buradadır. Çölde yaşlı keşişe görünen Tanrı Anası Hz. Meryem ikonası bu kilisededir. Burada Büyük Constantinus'un, II. Theodosius'un (408-450) ve diğer imparatorların lahitleri durmaktadır. Kilisenin şapelinde Kurtarıcı İsa'nın ikonası vardır. Günahları için af dileyen yatalak bir adama bu ikonadan günahlarının af olacağına dair bir ses gelmiştir. Aynı bu kilisenin narteksinde Aziz Spiridon ve Aziz Polyektos yatmaktadırlar. Taştan yapılmış sandukalarda İoannes Chrysostomos ile Nazianzoslu Gregorios'un rölikleri saklanmaktadır. **Hodegetria Meryem Ana Manastırı'na** *“Gittik, önünde eğildik ve mür süründük”*.¹²³ **Pantokrator Manastırı'nda** Meryem Ana'nın gözyaşı izlerinin kaldığı, Hz. İsa'yı çarmıhtan indirdikten sonra bedenini koydukları kutsal levha korunmaktadır. Hz. İsa'nın suyu şaraba dönüştürdüğü doğal taştan yapılmış küp de burada saklanmaktadır. Aziz Sergios, Aziz Bacchus ve Persiyalı Yakub'un kafatasları yine buradadır. **Skeuophlakion'da** II. Theodosius'un altınla yazdığı Kutsal Kitabı ve Hz. İsa'nın çarmıha gerilirken kaburgalarından akan kan buradadır. **Kefil Kurtarıcı İsa Kilisesi'nde** Tüccar Theodoros'a mucize gösteren ikonaya bulunmaktadır. **Vaftizci Yahya Kilisesi'nde** Patrik IV. İoannis'in kutsal emanetleri saklanmaktadır. **Aziz**

---

¹²² Arsenyev, a.g.k., s.7.

¹²³ Arsenyev, a.g.k., s.8.

Patrik Athanasios Manastırı'nda Hz. Meryem'in patrik esasını verdiği Aziz Patrik Athanasios'un röliklerini korunmaktadır. **Peribleptos Manastırı'nda** birçok azizin röliği, rahip din şehidi Gregorios ve Vaftizci Yahya'nın rölikleri vardır. Genç Stefanos'un alnı ve İmparator Mavrikios'a seslenen Hz. İsa'nın ikonasını da buradadır. Kilisede birçok rölik saklanmakta. Topazdan yapılmış kadeh de vardır. **Nea Ecclesia / Dokuz Rütbe Kilisesi** Constantinus Sarayı'ndadır. Sütunları muhteşemdir. Tıpkı ayna gibidir. Nea Ecclesia'dan deniz kenarına gidildiğinde deniz kenarının üzerinde bulunan **Filantropos Kurtarıcı İsa Kilisesi'nde** mucizeler yaratan ikona ve Aziz Averkios'un rölikleri vardır. **Protomartiros¹²⁴ Aziz Stefanos Manastırı'nda** azizin rölikleri korunmaktadır. **Zoodochos Pigi Manastırı'nda** kutsal su bulunmaktadır. Bir kilisede Peygamber Danyal'ın lahdi durmaktadır. **Meryem Ana Kilisesi'nde¹²⁵** İncil yazarı Luka tarafından tasvir edilmiş Tanrı Anası Meryem ikonası buradadır. **Pammakaristos Manastırı'nda** Azize Anastasya ve Antakyalı İgnatios'un rölikleri saklanmaktadır.

3.5. Aleksandr Dyak ve Seyahatnamesi¹²⁶

Seyahatnamesinin adı Novgorod Kroniği'nde *O Tsaregrade* (Tsargrad Hakkında) olarak geçmektedir. Seyahatnamesine Tsargrad'a ticaret amaçlı geldiğini belirtmekte olan Aleksandr'ın kendisine *dyak* demesinden kâtip olduğunu anlamaktayız. Şehri 1395 yılında ziyaret etmiştir.

Seyahati üç bölümden oluşmaktadır. Kısa giriş, Konstantinopolis'teki kutsal yerlerin açıklaması ve kısa sonuç. Geliş tarihi hakkında kendisi bilgi vermemektedir fakat Patrik II. Antonios (1389-1390 / 1391-1397) ve İmparator II. Manuel döneminde (1391-1425) şehirde bulunmuş olması tarihle ilgili fikir vermektedir. Buna göre Aleksandr 1391-1396 yılları arasındaki tarihlerde Konstantinopolis'i ziyaret etmiştir. Seyahatnamesinin neredeyse tamamı şehirdeki yapıların yalın bir listesi şeklindedir. Metni çok kısa ve özdür. Ayasofya Kilisesi, Studios Manastırı ya da Khora anlatımları bile bu muhteşemliğin karşısında hiç heyecan duymadığı hissini vermektedir. XIV. yüzyılın Rusya'sından çıkıp Konstantinopolis'in görkemli, zengin kiliselerini görüp

¹²⁴ Hristiyanlıkta ilk din şehidi.

¹²⁵ Bakire Meryem Ana Kilisesi "ta Kyrou".

¹²⁶ Okuma, çeviri ve araştırma: VI. V. Novgorodskaya i Pskovskaya letopisi, PSRL, St. Petersburg 1848, C.4, s.357-358.

heyecanlanmamanın mümkün olmadığını düşünürsek, anlatımının bu denli öz ve net olmasının sebebi yazma kabiliyetinin olmamasından kaynaklandığını varsaymaktayız.

3.5.1. Seyahatnamede dini mekânlarla ilgili verilen bilgiler

Ayasofya Kilisesi'nin güzelliğini tarif etmek imkânsızdır. Ana kapının sağında Kudüs'te Mısırlı Meryem'e sesi işitilen Meryem Ana ikonası bulunmaktadır. Ana kapı Nuh gemisindedir. Sol tarafta mermer Hz. İsa tasvir edilmiştir. Kilisenin içinde Hz. İbrahim'in Kutsal Üçlü ile Mamre meşeliğinde yemek yediği masası durmaktadır. Hemen yanında din şehitlerini yaktıkları demir levha vardır. Aziz Patrik Arsenios'un rölikleri altardadır. Hz. İsa'nın Samiriyeli kadanla Yakub'un kuyusu başında sohbet ederken oturduğu taş da buradadır. **Mangana Manastırı'nda** Hz. İsa'nın çile aletleri vardır. Porfir elbisesi, kan, mızrak, kama, sünger ve sakalından kıl burada korunmaktadır. Bu manastırda bulunan kutsal röliklerin sayısı çoktur. **Filantropos Kurtarıcı İsa Kilisesi** Mangana Manastırı'nın arkasındadır. Aziz Averkios'un rölikleri buradadır. Kilisede ayazma bulunmaktadır. **Panachrantos Kadın Manastırı** Kurtarıcı İsa Kilisesi'nin yakınlarındadır. Kayserili Basileos'un kafatası buradadır. **Hodegetria Meryem Ana Kilisesi'nde** bulunan Meryem Ana ikonası her salı günü çıkartılmakta ve mucizeler yaratmaktadır. İmanla gelen şifa bulmaktadır. Bu ikonayı Aziz Luka çizmiştir. İkonaklazm döneminde bu ikona Pantokrator Manastırı'nın duvarında saklanmış ve önündeki kandil 60 yıl boyunca hiç sönmemiştir.

Oniki Havari Kilisesi'nde havarilerin rölikleri bulunmaktadır. Altarda Aziz Spiridon'un, Aziz Polyektos'un rölikleri, İoannes Chrysostomos'un lahdi, İmparator Constantinus'un ve annesi Azize Helena'nın lahitleri vardır. Kurtarıcı'nın bağlanarak işkence edildiği sütun buradadır. Havari Petrus'un Hz. İsa'yı inkâr ettikten sonra ağladığı sütun da buradadır. **Pantokrator Kilisesi'nde** Hz. İsa'yı üzerine yatırarak mezara götördükleri levha saklanmaktadır. Kilisenin altarında Kana Düğünü'nde Hz. İsa'nın suyu şaraba dönüştürdüğü küp, Aziz Floros, Aziz Lauros ve Persiyalı Yakub'un kafatasları korunmaktadır. Pantokrator Kilisesi'nin yakınlarında Azize bakire Theodosia yatmaktadır. **Pammakaristos Manastırı'nda** Aziz Antakyalı İgnatios'un kafatası saklanmaktadır. **Tanrının Bereketi Manastırı'nda** Vaftizci Yahya'nın rölikleri, Hz. İsa'nın örtüsü, kanı, Patrik IV. İoannis'in eli, Aziz Bonifatios'un kafatası ve Aziz Panteleymon'un rölikleri korunmaktadır. Manastırın ne bir köyü ne de bir üzüm bağı var fakat Tanrı'nın lütfuyla bütün manastırlardan daha

zengindir. **Aziz Nikolas Manastırı** Vaftizci Yahya Kilisesinin yakınındadır. Rölikleri de buradadır. **Khora Manastırı'nda** Mikhael Synkellos'un rölikleri var. **Blakherna Kilisesi'nde** Meryem Ana'nın *maphorion*'u ve kemeri var. Gökyüzüne yükselip dünya için dua eden ve Aziz Andreos'un gördüğü Tanrı Anası ikonası buradadır. **Kosmas ve Damianos Manastırı** Blakherna yakınlarındadır ve azizlerin rölikleri buradadır. **Peygamber Danyal Manastırı'nda** Peygamber Danyal, Aziz Niketas ve Bestecii Romanos'un lahitleri buradadır. **Peribleptos Manastırı'nda** Vaftizci Yahya'nın eli, Büyük Gregorios'un kafatası, Aziz Simeon'un rölikleri, on din şehidinin rölikleri ve birçok başka kutsal rölik vardır. Bir Yahudi'nin satranç oynarken deldiği ve kanın akarak iz bıraktığı Tanrı Anası ikonası buradadır. **Studios Manastırı** Aziz Theodoras'ın manastırındadır. Din şehidi Aziz Büyük Dimitrios'un mürü ve birçok başka azizin röliği burada korunmaktadır. **Kyra Martha Manastırı** adlı İmparatoriçenin manastırında Aziz İoannes Eleymon'un, Havarinin kardeşi Meryem'in, Azize İrini'nin, koçboynuzuyla şehit edilen din şehidi Theodosia'nın rölikleri bulunmaktadır. **Aziz Sergios ve Bacchus Manastırı** Constantinus Sarayı'nın yakınlarındadır. İki azizin de kafatasları buradadır. **Aziz Lazaros Manastırı'nda** Aziz Lazaros ve iki kız kardeşi Marta ve Meryem altarında gömülüler.

3.6. Zosima ve Seyahatnamesi¹²⁷

Seyahatnamenin tam adı *Kniga glagolemaya Ksenox, sireç strannik, Zosimi diyakona o puti İerusalimskom do Tsaryagrada i do İerusalima* (Adı Ksenos Olan Gezi Kitabı, Diyakoz Zosima'nın Kudüs Yolunda Tsargrada, Tsargrad'dan Kudüse Kadar Yolu Hakkında) olarak geçmektedir.

Bu seyyah hakkında da bildiklerimiz kısıtlıdır. Troitse Sergiyevskiy Manastırı kardeşlerindedir. Kendisinin de kitabının başlığında söylediği gibi görevi manastır diyakozudur. Konstantinopolis'e ilk gelişi Knejna Anna Vasilyevna'nın İmparator II. Manuel Paleiologos'un oğlu ve tahtın varisi İoannes ile nikâh akdi için Knejna Anna'nın refakatçisi olma sebebiyledir.¹²⁸ 1414'te resmi nikâhı kıyılan Anna kısa bir süre sonra 1417'de bir salgın sırasında hayatını kaybetmiştir. Bu ziyareti sırasında şehirde ne kadar kaldığıyla ilgili herhangi bir bilgi yoktur. İkinci gelişi 1419 yılındadır

¹²⁷ Okuma, çeviri ve inceleme: Loparev, H. M., Hojeniye İnoka Zosimi, PPS, St. Petersburg 1889, C. VIII, s. 1-11.

¹²⁸ Loparev, Hojeniye, s.1.

ve şehirde kendisinin söylediği gibi 10 hafta kaldıktan sonra Kudüs'e geçmiştir. Kudüs dönüşü tekrar Konstantinopolis'e gelmiş ve kışı burada geçirerek 1422 Mayıs ayında Troitse Sergiyevskiy Manastır'ına dönmüştür.

Seyahatnamesi ilk defa PPS de H. M. Loparev'in editörlüğünde yayımlanmıştır.¹²⁹ Yayımlanan metin Graf Fyodr Andreyeviç Tolstoy'un eski Rus yazmaları koleksiyonundan alınmıştır.

Fetih öncesi Rus seyyahların yazdığı bilinen İstanbul'un son seyahatnamesidir.

Moskova'dan Kutsal yerleri görmek için yola çıkan Zosima Kiev – Breslav – Belgrad – Dniyestr Nehri girişindeki Fener şehirlerini takip ederek 3 haftalık deniz yolculuğundan sonra Havari Filipos'un Günü'nden önce İstanbul'a varmıştır. İstanbul'a varır varmaz kötü hava şartları ve devasa dalgalar ile karşılaşmıştır. Burada 10 hafta kalarak kutsal yerleri ziyaret etmiş ve ilk ziyaret ettiği kutsal mekân da diğer hacıların yaptığı gibi Ayasofya Kilisesi olmuştur.

Seyahatnamesinin sonuna İstanbul'la ilgili bilgiler eklemiştir.

*“Tsargrad bir üçgenin içindedir. Deniz tarafındaki iki ve batı tarafındaki surlar savunma amaçlıdır. Birinci köşede Beyaz Denizi'nde¹³⁰ Studios Manastırı, ikinci köşede Aziz Yuri Manastırı.¹³¹ Önceden küçük şehirken adı Byzantion'du, Scutari'nin karşısında. Scutari ise denizin diğer tarafında olan çarşıdır: Türkler, bu taraftan ise Grekler ve Frenkler ve kendi aralarında ticaret yapıyorlar. Üçüncü köşede Blakherna Kilisesi var ve limanın yukarısında İmparator Sarayı var; Limanın ötesinde ise Frenklerin şehri Galata var. Şehir çok güzel ve hoştur”.*¹³²

3.6.1. Seyahatnamede dini mekânlarla ilgili verilen bilgiler

Patriğin yaşadığı Ayasofya'da Hz. İsa ikonasını vardır. İnsanlar papazın önünde günah çıkarmaya utandıkları zaman bu ikonanın önünde günah çıkarıyorlar. Bu ikonaya Affeden Kurtarıcı denilmektedir. Mısırlı Meryem ile konuşan Meryem Ana ikonası, Patrik Aziz Arsemios'un rölikleri, üç yaşındaki Kirikos'un lahdi buradadır. Altarda Yakub'un kuyusu başında Hz. İsa'nın Samiriyeli kadın ile konuşurken üstüne oturduğu taş, Mamre Meşeliği'nde Hz. İbrahim'in Kutsal Üçlü ile yemek yediği masa, aziz din şehitlerine işkence ettikleri ve üzerinde hala kan izleri kalan demir levha

¹²⁹ Loparev, **Hojeniye** s. 1-11.

¹³⁰ Marmara Denizi.

¹³¹ Aziz Georgios Manastırı.

¹³² Loparev, **Hojeniye**, s.9.

burada korunmaktadırlar. Yukarıdaki duvarda İoannes Chrysostomos'un asası durmaktadır. Nuh'un Gemisi'nin kapıları buradadır. Ayasofya'nın altında yedi kuyu ve göl bulunmaktadır. **Hodegetria Manastırı'nda** bulunan Meryem Ana ikonası her salı günü mucizeler yaratmaktadır. **Dört Günün Lazaros'u Manastırı** Hodegetria Manastırı'nın hemen yanındadır. Manastırdaki sütuna azizin rölikleri gömülüdür. Kız kardeşlerinin ve Galesiyumlu Lazaros'un rölikleri de buradadır. **Meryem Ana Perets Manastırı**¹³³ Dört Günün Lazaros'u Manastırı'nın yakınındadır. Burada İoannes Chrysostomos'un kafatasını saklanmaktadır. **Aziz Kiprianos Manastırı** Kadın manastırının yanındadır. Aziz'in rölikleri buradadır. **Aziz Andreas Salos Manastırı'nda** ¹³⁴ insanlar günümüzde de tedavi olmaktadır. **Panachrantos Manastırı** Ayasofya yakınlarındadır. Burada Kayserili Basileos'un kafatası ve Havarî Paulus'un ayak izi bulunmaktadır. **Filantropos Kurtarıcı İsa Manastırı** Ayasofya'nın yakınındadır. Kilisenin altında ayazma vardır. Buradaki hastalar ayaklarını kuma gömerek iyileşmekte. **Pantanassa Kadın Manastırı** Filantropos Kurtarıcı İsa Manastırı'nın yakınındadır. Burada Hz. İsa'nın çile aletlerinden bazıları korunmaktadır. Meryem Ana'nın elbisesinden bir parça, kanı ve saçları saklanmaktadır. **Aziz Georgios Mangana Manastırı** hemen yanındadır. Burada birçok azizin röliği korunmaktadır.

Oniki Havarî Kilisesi'nde Yahudilerin Hz. İsa'yı bağladıkları sütun ve Havarî Petrus'un Hz. İsa'yı inkâr ettiğinde ağladığı ufak sütun var. Bu kilisede Aziz Spiridon'un, din şehidi Aziz Polyektos'un, Büyük Constantinus ve annesi Helena'nın ve birçok sadık imparatorun lahitleri durmaktadır. Hz. İsa'nın ikonası da buradadır. Bu ikonanın karşısında, *paterikon* 'da¹³⁵ anlatıldığı gibi, günah işlemiş bir rahip birçok kez dua etmiştir. Her seferinde af dileyip tekrar günah işlemiştir. Bu kilisenin ana girişinde yüksek bir sütun, sütunun üzerinde elinde Tsargrad'ın asasını tutan devasa bir melek, karşındaysa meleğin koruması altına alması için elinde Tsargradı'ı tutan sanki canlıymış gibi duran Constantinus'un heykeli var. **Pantokrator Manastırı** Hz. İsa'nın mezara taşındığı levha ve üzerinde Hz. Meryem'in hala süt gibi bembeyaz gözyaşlarının izleri görünmektedir. Burada Aziz Floros ve Lauros'un, Persiyalı Yakub'un, Genç Stefan'ın ve Genç Mikail'in kafatasları bulunmaktadır. Kilisenin altarında Hz. İsa'nın Kana Düğünü'nde suyu şaraba çevirdiği küp durmaktadır.

¹³³ Majeska, a.g.k., s.374-375.

¹³⁴ Majeska, a.g.k., s.383.

¹³⁵ Aynı bölgede ya da aynı manastırda yaşamış azizlerin hayat hikâyeleridir.

Apolikaptii Manastırı Pantokrator'a iki ok atışı mesafesindedir. “*Bu kilisenin kapısında taştan bir karakurbağa durmaktadır. Bilge Leo döneminde sokaklarda gezip çöpleri yer, süpürgeler ise kendiliğinden süpürürdü. Sabahları her yer tertemiz olurdu*”.¹³⁶

Filantropos Kurtarıcı İsa Manastırı'nda Ankyralı Klementos'un, Bilge Leon'un eşi Theophania'nun rölikleri korunmaktadır. **Kecharitomene Manastırı'nda** İoannes Damaskinos yatmaktadır. **Blakherna Kilisesi'nde** Hz. Meryem'in kemeri ve kıyafeti, Aziz Patapios'un rölikleri saklanmaktadır. **Peribleptos Manastırı'nda** Hz. Yahya'nın Hz. İsa'yı vaftiz ettiği eli, Nazianzolu Gregorios'un kafatası, Nikomedyalı Gregorios'un rölikleri, din şehidi Tatiyani'nin kafatası ve birçok azizin rölikleri korunmaktadır. **Vaftizci Yahya Manastırı'nda** Hz. İsa'nın kutsal çile aletleri olan mızrak, mızrak sopası, Hz. İsa'ya sirkeyi içirdikleri sünger, bir Yahudi'nin Beyrut'tayken deldiği Hz. İsa ikonasından Hz. İsa'nın kanı burada saklanmaktadır. Hz. İsa'nın öğrencileriyle Kutsal Sion'da yediği yemekten kalan ekmek parçası, Yahudilerin Hz. İsa'nın başı altına koydukları taş, Hz. Meryem'in saç ve sütü buradadır.

Kosmas ve Damianos Kadın Manastırı'nda Azize Elizabet ve *paterikon'a* göre kayınpederi tarafından öldürülen mübarek Thomaida yatmaktadırlar. **Evergetis Manastırı'nda** bakire Theodosia yatmaktadır. **Lips Kadın Manastırı'nda** Aziz Stefanos, İmparatoriçe İrini ve Moskova Knezi Vasili Dmitriyeviç'in kızı, Litva Knezi Aleksandr Vitoft'un torunu Rus prensesi Anna da burada yatmaktadır. **Kyra Martha Manastırı'nda** Klopas'ın karısı Meryem ve İoannes Strategos yatmaktadırlar. **Povasilias Kadın Manastırı'nda** Azize Kalia yatmaktadır. Kocasını denizdeyken Azize Kalia malını mülkü dağıttıktan sonra kocası tarafından eziyet görmüş ve Tanrı tarafından iyileştirilmiştir. Bugün yanına gelen hasta ve sakatlar şifa bulmaktadırlar. **Studios Manastırı** çok büyük bir manastırdır. Burada Patrik Effimios yatmaktadır. Sandukada Aziz Dimitrios'un mürü var. **Peygamber Danyal Kilisesi** Studios Manastırı'nın yakınlarındadır. Burada duvarın yanında iki aslanın üzerinde duran lahit bulunmaktadır.

---

¹³⁶ Loparev, **Hojeniye**, s. 7.

4. SEYAHATNAMELERDEKİ YAPILARIN KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRİLMELERİ VE KISA TARİHÇELERİ

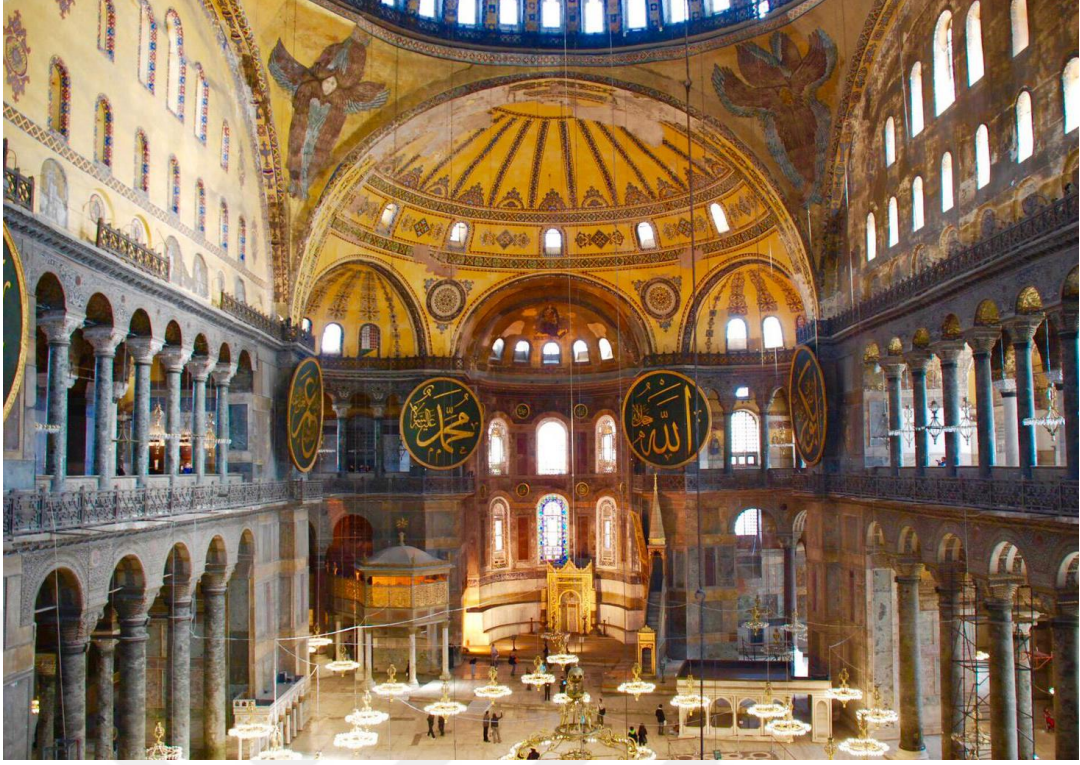
4.1. Ayasofya Kilisesi

İmparator I Constantinus'un 313'te yayınlanan Milano Fermanı ile Hristiyanlar ibadet yerlerini inşa etme hakkına kavuşmuş ve İmparatorluk topraklarında kilise inşaatlarına başlanmıştır. Bu kiliselerden biri de 15 Şubat 360 yılında açılışı gerçekleşen Ayasofya Kilisesidir.¹³⁷ Bir ayaklanma sırasında kısmen yıkılan bu kilisenin onarımı II. Theodosius tarafından 415 yılında tamamlanmıştır. 532'de Nika Ayaklanması sırasında başlayan yangın şehrin merkezinden başlayarak Konstantinus Forumu'na kadar uzamış ve 17 Ocak'ta kilise tamamen ikinci kez yanmıştır.¹³⁸ Ayaklanmadan sonra I. Justinianus'un (527-565) emriyle günümüze kadar ulaşan üçüncü kilisenin yapımına 23 Şubat 532'de başlanmış ve 27 Aralık 537 yılında Trallesli Anthemios ve Miletoslu İsidoros adlı mühendis-mimarlar tarafından tamamlanmıştır. (**Şekil 4.1**)

---

¹³⁷ Eyice, Semavi, **Ayasofya**, YKB, İstanbul 1984, C.1, s.4.

¹³⁸ Cheretayev, A.A., **Vizantiya Yustinianovskaya epoha**, Moskova 2004, s.218.

Şekil 4.1 : Ayasofya Müzesi.¹³⁹

29 Mayıs 1453 İstanbul Fethi'nden hemen sonra kilise Fatih Sultan Mehmet tarafından camiye çevrilmiş ve bugüne kadar burada bulunan Patriklik merkezi Oniki Havari Kilisesi'ne taşınmıştır.

24 Kasım 1934 tarihinde 2/1589 sayılı kararnameyle Ayasofya Camisi müzeye çevrilmiştir. Günümüzde Sultan Ahmet Mahallesi, Ayasofya Meydanı'nda bulunmaktadır

Hristiyanlığı kabulü sırasında ve resmi bir din olarak yayılmaya başladığı sıralardan günümüze kadar Ayasofya'nın Rus milli tarihinde de büyük bir öneme sahiptir. Rus seyyahların İstanbul'daki gezilerine din ve tarih bakımından, manevi açıdan büyük bir öneme sahip olan Ayasofya'dan başlamış olmaları bu sebepten dolayı doğaldır. Seyyahların tamamı şehre gelir gelmez önce Ayasofya'ya "*saygıyla eğilmiştir*" ve seyahatnamelerine Ayasofya'nın tasviriyle başlamıştır.

Latin İşgali'nden önce İstanbul'a gelen Antoniy Ayasofya'yı anlatırken sadece kilisede bulunan ikonlardan ya da kutsal emanetlerden bahsetmez, aynı zamanda tanıklık ettiği kandilin düşüp kırılmaması ve sönmemesi olayını, Ayasofya'da

¹³⁹ Fotoğraf Ömer Şaman

bulunduğu sırada gerçekleşen ayini, duyduğu efsaneleri, koronun ilahi söylerken insanların ağladıklarını, papazların vakur duruşlarını etkilenerken ve heyecanlanarak anlatmaktadır. Diğer hiçbir kilise anlatımında göremeyeceğimiz heyecan ancak Ayasofya anlatımında mevcuttur. Aynı zamanda sadece Ayasofya anlatımının ilk satırlarında Hz. İsa'nın konulduğu mezarın iki levhasını ve mührü öptüğünü görmekteyiz. Ne Ayasofya'nın devamında, ne de başka kilisede seyyahın anlatımı sırasında röliklere saygıyla eğildim, ya da öptüm ibaresi geçmeyecek, yalın bir anlatım olacaktır. Seyahatnamesinde diğer seyyahlardan daha fazla rölik, ikona, kutsal emanet ve mezar listesi mevcuttur. Seyahatnamesinde Latin talanı öncesi daha ihtişamlı, daha zengin bir Ayasofya ile karşılaşmaktayız.

Loparev'in dediği gibi “*Antoniy Prokopius ve Paulus Silentarius'tan sonra Latin İşgaline kadar yazılmış hiçbir eserde (tek istisna Konstantinos VII Porfirogennetos'un yazmış olduğu Seremoniler Kitabı) bu denli detaylı anlatım yoktur*”.¹⁴⁰

Diğer seyyahlardan farklı olarak Hz. İbrahim'in Kutsal Üçlü ile Mamre meşeliğinde yemek yediği masasını *Tzykanisterion*'un¹⁴¹ karşısında bulunan Baş Melek Mikhael Kilisesi'nde olduğunu anlatırken diğer bütün seyyahlar kutsal masanın Ayasofya'da bulunduğunu kaydetmiştir. Latin İşgali sırasında yıkılan ya da kullanılamaz hale gelen kiliseden buraya getirilmiş olma ihtimali yüksektir.

Yine diğer seyyahların yazmadıkları için görmediklerini düşündüğümüz emanetler arasında Patrik Germanos'un kolu, sağ elinin tek parmağı olmayan Hz. İsa ikonası, Rus tarihi için önem arz eden Boris ve Gleb¹⁴² ikonası ve Olga'nın elçileriyle birlikte İstanbul'a geldiği sırada getirdiği inciler ve değerli taşlarla süslü tabak en göze çarpan emanetlerdendir. Bunların ne yazık ki akıbeti bilinmemektedir.

Antoniy hariç seyyahların hepsi Ayasofya'da altarda bulunan ve din şehitlerinin işkence gördükleri demir levhadan bahsetmektedirler. Anonim seyyah bu din şehitlerinin isimlerinin Aziz Niketas ve Aziz Georgios olduğunu söylerken, Novgorodlu Stefan büyük olasılıkla hata yaparak bu demir levhanın üzerinde Hz. İsa'nın işkence gördüğünü aktarır. Novgorodlu Stefan aralarında en heyecanlı, hemen hemen duyduğu her efsaneyi gerçek olaylarmış gibi anlatan seyyahımızdır.

---

¹⁴⁰ Loparev, *Kniga*, s.IX.

¹⁴¹ Polo oyununa benzer bir oyunun oynandığı alan.

¹⁴² Knez Vladimir'in iki din şehidi oğlu. Rus Kilisesince kanonize edilmiş ilk azizlerdir. Aynı zamanda Konstantinopolis Patrikliği tarafından da azizler mertebesine çıkartılmıştır.

Seyahatnamesinin son paragrafında da rehbersiz gezmeyin uyarısında bulunarak bize bu efsaneleri kimden duyduğunu konusunda ipucu vermiştir.

Diğer seyyahlar bahsetmezken Anonim seyyah Ayasofya'da altarın sağında bulunan kırk din şehidinin röliklerinden bahsetmektedir. Novgorodlu Antoniy Ayasofya'yı bu kadar ayrıntılı biçimde anlatırken kırk şehidin röliklerini atlamış olması olanaksız görünmektedir. Fakat Antoniy Seyahatnamesinde Rus Yolu'nun sonunda bulunan Kırk Şehit Kilisesi'nin varlığından bahsederken bu şehitlere ait diğer röliklerin de *Sebastia*'da bulunduğunu aktarır. Antoniy'in gördüğü röliklerin zamanla Ayasofya'ya taşınmış olması ihtimali yüksektir.

Anonim seyyah Ayasofya'da gördüğü Meryem Ana ikonasının Kiev'e Meryem Ana'ya ithaf edilmiş Peçersk Lavrası Kilisesine inşaat için ustalar gönderdiğini anlatmaktadır. Diğer seyyahların bahsetmediği bu ikona günümüz Rus Ortodoks Kilisesi tarafından saygı gösterilen en eski ikonalarından biridir. Bahsi geçen ikona 1075 yılında İstanbul'dan Kiev'e dört taş ustası tarafından getirilmiştir. Efsaneye göre taş ustaları günün birinde sabahın erken saatlerinde Blakherna Kilisesi'nde Meryem Ana'yı görürler. Meryem Ana taş ustalarına altın, kutsal emanetler ve kendi ikonasını vererek onları Kiev'e yollar ve bu taş ustaları Kiev'e gelerek burada kilise inşaatına başlarlar. Kilisenin inşaatı sırasında Meryem Ana İstanbul'da bulunan ikona yazarlarına görünür ve onları da *ikonastasis*'in yapımı için Kiev'e gönderir.¹⁴³ 1941 yılında Kievo-Peçerskaya Lavra'ya bağlı olan Uspenskiy Kilisesi yıkılınca ikona da ortadan kaybolmuştur. Günümüzde sadece kopyası bulunan ikona Kievo-Peçerskaya adıyla bilinmektedir.¹⁴⁴

XIV. yüzyılda seyahatini yapan Anonim seyyahın efsaneye göre XI. yüzyılda İstanbul'dan gitmiş olan ikonayı görmüş olması da ayrıca ilginçtir. Anonim seyyahın Kievo-Peçerskaya ikonada tasvir edildiği gibi *koimesis*¹⁴⁵ sahnesini içeren başka bir ikona görmüş olması muhtemeldir.

Hacı ve seyyahların İstanbul'a ve kiliselere ziyaret amacı öncelikle burada bulunan dini öğeleri görmektir. Bu sebepten kaynaklı mimari unsurlar ya da yükseklik, uzunluk gibi ölçüler zaman zaman geçse de neredeyse hiç yok denecek kadar azdır ve seyahatnameler arasında çoğu zaman büyük farklılıklar içermektedir. Örneğin

¹⁴³ Snessoreva, Sofiya, **Zemnaya jizn Presvatoy Bogoroditsı i opisaniye svyatih chudotvornih yeyo ikon**, Yaroslavl 2006, s.147-149.

¹⁴⁴ **Tsaritsa moya Preblagaya**, Pravoslavniy kalendar, Moskova 2007, s.175.

¹⁴⁵ Meryem Ana'nın bu dünyadan göçmesi.

Novgorodlu Stefan Ayasofya’da bulunan 365 kapı ve bir o kadar da sunaktan söz ederken Anonim seyyah bunları 72 kapı ve 84 sunak masası olarak aktarmaktadır Ölçüleri vererek Ayasofya’nın büyüklüğünden söz eden tek seyyah da Anonim seyyah’tır.

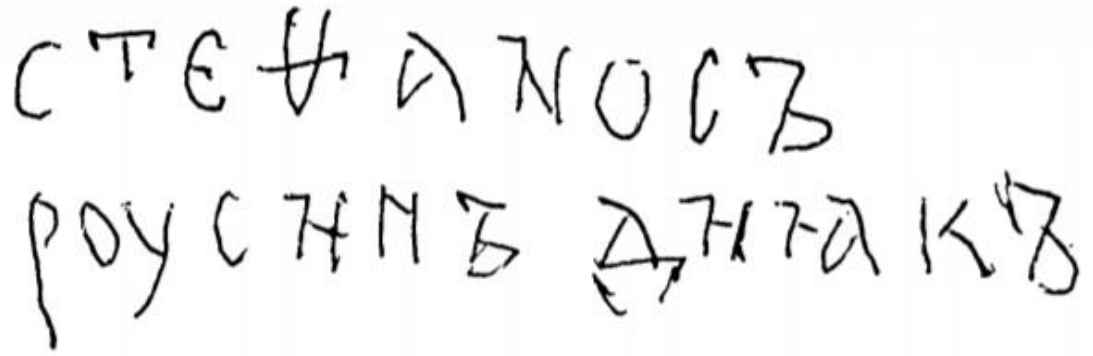
En lakonik ve kısa Ayasofya anlatımı Dyak Aleksandr’a aittir. Kısılğa rağmen o da şaşaaası karşısında ilk defa heyecanını gösterip, kilisenin güzelliğini tarif etmek imkânsızdır diyerek söze başlamaktadır.

En şiirsel betimleme ise seyyahlardan Novgorodlu Stefan’ın Ayasofya için söylediği *“burayı tanımlamak için insan akli yetersiz kalıyor”* sözleridir.

Ayrıca Ayasofya’yı ziyaret eden hacılar ve seyyahlar, kendilerini bu mabedin bir parçası olarak görmüştür. Günümüzde genellikle ego tatmini olarak görülen ve ağaçlara, eski tarih yapılarına vs. isim yazmak, ya da her hangi bir şekil çizmek, Ortaçağ anlayışında bunun gibi davranışlar kendini mabetten ayrı görmeyip kendini mabetle özdeşirmek ve Tanrı’nın kulu olarak Tanrı’dan şifa, yardım vs. dilemek anlamını taşıdığını düşünmekteyiz. Rus seyyahlar ve hacılar da zaman içinde Ayasofya’nın farklı bölümlerinde yazılarıyla tarihe not düşmüşlerdir. Şekil, çizim ve kısa ya da uzun notlar, dilekler şeklinde eski Rusça ile yazılmış seksen kadar yazı bulunmaktadır.¹⁴⁶ Bunların çok azı araştırılmış ve yayınlanmıştır.¹⁴⁷ A. Alekseyev’e göre bu yazılardan birinin seyyahımız Novgorodlu Stefan’a ait olduğu düşünülmektedir. Sözü edilen yazı galeri katında güneydoğu sütunlarının sonuncusuna işlenmiştir. (Şekil 4.2)

¹⁴⁶ İvanov, Sergey A., **V poiskah Konstantinopola**, Moskova 2011, s.66.

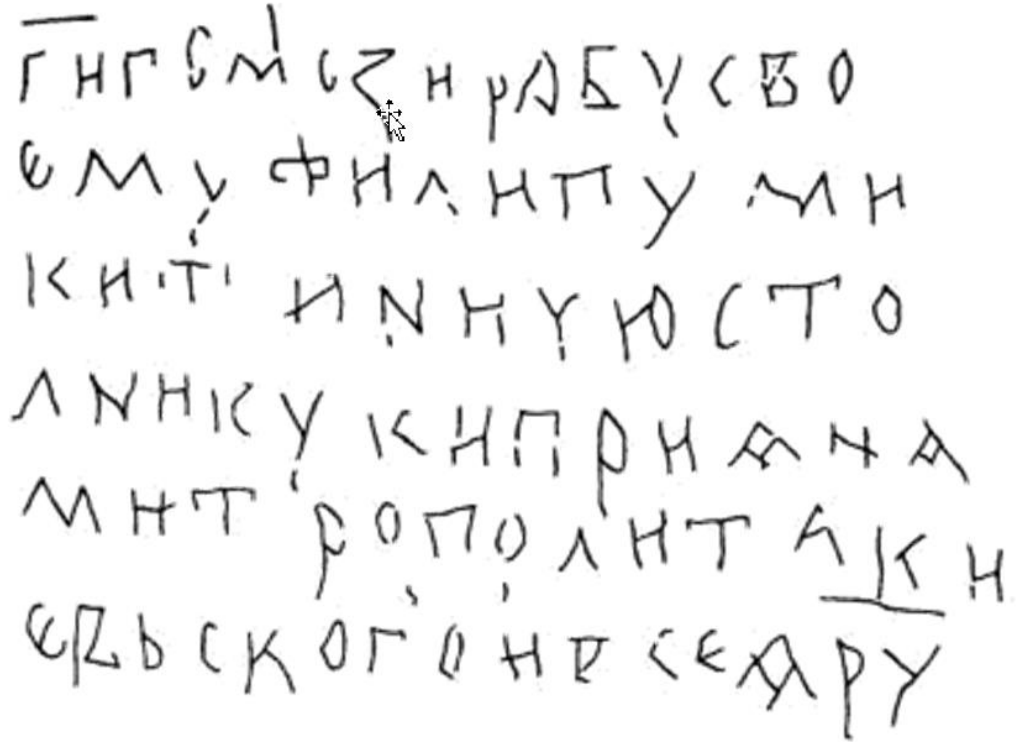
¹⁴⁷ Kalavrezou-Maxeiner I., Obolensky D.A., “Church Slavonic Graffito in Hagia Sophia, Constantinople”, **Harvard Ukrainian Studies**, 1981, C.5, s. 5-10; Horbatsch, O., “Einige slavische Pilgerschriften in der Hagia Sophia-Kathedrale in Konstantinopel”, **Die Welt der Slaven**, 1977, S.22, s. 86-88; Alekseyev, A.A., “Russkiye graffiti tsaregradskoy Sofii”, **Trudi otdela drevnerusskoy literaturı**, 1999, C. 51, s.323; Mango, Cyril, “A Russian Graffito in St.Sophia, Constantinople”, **Slavic Word**, S.10, 1954, s.436-438.

СТЕШАНОСЪ
РОУСЪНЪ ДИТАКЪ

Şekil 4.2 : Ayasofya Graffiti. ¹⁴⁸

Smolenski İgnatij'in seyahatnamesindeki anlatımından eşlik ettiği Metropolit Pimen'in 10 Eylül 1390'da vefat ettiğini bilmekteyiz. Vefatından sonra Kiev ve Rus Metropoliti tahtına Metropolit Kipriyan geçmiştir. Birkaç kez İstanbul'da bulunmuş ve uzunca bir süre Studios Manastırı'nda kaldığı bilinen¹⁴⁹ Kipriyan'ın yardımcılardan biri Ayasofya güney galerinin doğu tarafındaki duvara anısını ve duasını bırakmıştır. Duasında “*Tanrım, Kiev ve Tüm Rus'un Metropoliti Kipriyan'ın memuru, senin kulun Mikita'nun oğlu Filip'e yardım et*” yazmaktadır. (Şekil 4.3)

ГНГБМ СЪН РАБУ СВО
ЕМУ ФНЛНПУ МН
КНТ' И ННУЮ СТО
ЛННКУ КНПРН АНА
МНТ' РОПОЛНТА КН
СЪДСКОГО НР СЕДРУ

Şekil 4.3 : Ayasofya Graffiti. ¹⁵⁰

¹⁴⁸ Alekseyev (1999)'dan alınmıştır.

¹⁴⁹ Dmitriyev, L.A., “Rol i znachenije mitropolita Kipriana v istorii drevnerusskoy literaturı (k russko-bolgarskim literaturnım svazam XIV-XV vv.”, **TODRL**, Moskova-Leningrad 1963, C. XIX, s.232.

¹⁵⁰ Mango (1954)'ten alınmıştır.

4.2. Aziz Georgios Manastırı / Mangana

Mikhail Psellos *Khronographia*'sında kilisenin her defasında genişletilerek üç kez üst üste yapıldığını, IX. Konstantinos Monomakhos'un aptalca yaptığı aşırılıkların listesinde en kötü örneği olarak tanımlayarak eski kiliseyi yıktırıldığını ve yerine devasa büyüklükte yeni bir kilise inşa ettirdiğini aktarmaktadır. Kilise planının muhteşem ve büyük çapta olduğunu, binanın içinin tamamen altın yıldızlarla süslendiğini, etrafında kemerlerin, bahçelerin ve tarif edilemeyecek güzellikte bir hamam ile süslü olduğunu, kilise güzelliğinin göz kamaştırıcı ve her detayının hayranlık uyandırdığını anlatmaktadır.¹⁵¹ R. Janin IX. Konstantinos'un bu manastırı ünlü sevgilisi Sklerena için yaptırdığını aktarmaktadır. İmparator vefatından sonra 1 Aralık 1054'de kiliseye gömülmüştür. 1324'te İmparator İoannes Kantakuzenos tahtını bıraktıktan sonra bu manastırda Joasaph adıyla rahip hayatını tercih etmiştir.¹⁵²1424-1428 arası VIII. İoannes Paleiologos ve eşi Maria tarafından tamir edilmiştir.¹⁵³

XI. yüzyıl ile tarihlenen manastır İstanbul Fethi'ne kadar korunagelmiştir. 1921-1923 yılları arasında Fransız İşgal kuvvetleri Mangana bölgesinde kazı çalışmalarını yürütmüş ve kilisenin yerini kesin olarak saptamıştır.¹⁵⁴

Günümüze ulaşmış yapı kalıntıları Topkapı Sarayı Müzesi Birinci Avlusunda bulunmaktadır.

Seyyah Smolenski İgnatıy, bu yapıdan bahsetmemiştir. Novgorodlu Antoniy Aziz Georgios'un kafatasından bir parçasının ve Aziz Prokopios'un burada olduğunu görmüşken diğer seyyahlar bunlardan bahsetmez. Yine Antoniy altarda Hz. İsa'nın Samiriyeli kadınla konuşurken gördüğü tasvirinden bahsederken diğer seyyahlarca bu tasvirin anlatılmamış olması bu tasvirin XIII. - XIV. yüzyıla ulaşmadığı düşüncesini desteklemektedir.

Bulunduğu yerle ilgili Stefan Meryem Ana Kadın Manastırı'nın altında, denize doğru inen yerde olduğunu belirtirken, Zosima Pantanassa Meryem Ana Manastırı'nın hemem yanında olduğunu anlatmaktadır. Manastırda birçok röliğin olduğu konusunda

¹⁵¹ Psellos, Mikhail, **Mikhail Psellos'un Khronographiası**, Çev. I. Demirkent, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 153-155.

¹⁵² Uspenskiy F.İ., **İstoriya vizantiyskoy imperii**, Moskova 2011, s.615.

¹⁵³ Janin, Raymond, **La Geographie Ecclesiastique De L'Empire Byzantin, Les Eglises et Les Monasteres**, Paris 1953, C. III, s.78.

¹⁵⁴ Tezcan, Hülya, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, s.78.

tüm seyyahlar hemfikirler, Hz. İsa'nın burada bulunan çile aletlerinden Anonim seyyah, Stefan ve Dyak Aleksandr bahsetmektedirler. Hatta Aleksandr çile alelerinden erguvan kumaşın, kanın, mızrağın, kamçının, süngerin ve Hz. İsa'nın sakalından kılın burada olduğunu söylemektedir. Zosima Aziz Georgios'un hemen öncesinde anlattığı Pantanassa Meryem Ana Manastırı'ndan söz ederken bu çile aletlerinin Pantanassa'da olduğunu aktarmaktadır. Bunun sebebi iki manastırın birbirlerine çok yakın oluşundan ve Zosima'nın karıştırmış olabileceğinden mi, yoksa diğer seyyahlara göre daha sonra İstanbul'da bulunan Zosima'nın geldiği tarihten önce buraya taşınmış olabileceğinden kaynaklı olduğu hususu ne yazık ki belli değildir. Zosima ve Stefan'ın manastıra *Yuryi* ve *İrini* söylemelerinin sebebi Rusça'da Georgios'un Yuri olarak telaffuz edilmiş olmasıdır.

Kilisenin eski şatafatını bize en kapsamlı olarak aktarabilen Anonim seyyahtır. Havarî Andreas'ın röliklerinden bahsedip, İmparator Bilge Leon'un yaptığı iki ikonanın da burada olduğunu anlatmaktadır. Bu ikonalarda 77 imparatorun ve 129 patriğin tasvirlerinin var olduğu seyahatnamesine kaydettiği husustur.

4.3. Aziz Danyal ve Romanos Kilisesi

Bizans kaynaklarından bilindiği gibi Peygamber Danyal Romanos Kapısı yakınlarındaki Romanos Kilisesi'nde gömülmüştür. Antoniy'e göre kilise Romanos Kapısı yakınında, Zosima'ya göre Zoodochos Pigi yakınlarındadır, İgnatîy'e göre Blakherna yakınlarındadır. R. Janin'e göre Bizans kaynaklarındaki *synaxaires*'lerde¹⁵⁵ Danyal Kilise'sinden bahsedilmemektedir.¹⁵⁶ Aziz Danyal çok önemli olduğundan kiliseye aynı zamanda hem Romanos, hem de Danyal denilmesi kuvvetle muhtemeldir. İki ünlü *hymnograph* 'lardan¹⁵⁷ biri olan Besteci Romanos'un bulunduğu kilise Bizans kaynaklarında Bakire Meryem Ana "*ta Kyrou*" Kilisesi olarak bilinmektedir. Anonim seyyah ve Aleksandr'ın Danyal Kilisesinde (muhtemelen yanlışlıkla) Besteci Romanos'u gördüklerini yazmaktadırlar.

Günümüzde yapının yeri ya da adı kesin olarak bilinmemekten dolayı yapı kalıntılarının korunup korunamadığını bilinmemektedir

---

¹⁵⁵ Kilise listeleri.

¹⁵⁶ Janin, a.g.k., s.89.

¹⁵⁷ İlahi bestecisi.

4.4. Aziz Lazaros Manastırı / Dört Günün Lazaros'u

İlk yapılış tarihi genellikle VI. Bilge Leon'a atfedilse de kimi kaynaklar kilisenin VI. Leon'un babası Makedonyalı I. Basileos tarafından yapıldığını, sonra VI. Leon tarafından büyütülerek zenginleştirildiğini söylemektedir. Hatta VI. Leon buraya Kıbrıs'tan getirttiği Aziz Lazaros'un ve Efes'ten Mecdelli Meryem'in röliklerini getirtmiştir.¹⁵⁸ R.Janin'in Nikeforos Kalist'ten aktardığına göre VI. Leon savaş filosunu tembellikten kurtarmak amacıyla inşaatta onları kullanmıştır.¹⁵⁹

Lazaros Cumartesi'nde İmparator ve yakınlarının bu kiliseye geldikleri de bilinmektedir.¹⁶⁰

Manastır faaliyetlerinin ne zaman durduğu, kilisenin akıbeti ve tarih sayfalarına ne zaman geçtiği bilinmemektedir.

Kiliseden Anonim seyyah, Aleksandr ve Zosima bahsetmişler. Seyyahlar yerleşim olarak Hodegetria Manastırı'nın kuzeyinde ve hemen yanında olduğu belirtmişler. Üç seyyah da burada bulunan röliklerde hemfikirdir. Üçü de Aziz Lazaros'un ve iki kız kardeşi Martha ve Meryem'in burada gömülü olduklarını aktarmışlar fakat ne yazık ki hiçbir seyyah Manastırın iç ve dış görünüşü ya da süslemeleri, boyutları hakkında bilgi vermemiştir. Ek olarak Anonim seyyah Aziz Melentios'un da burada yattığını aktarmaktadır.

Günümüzde yapının yeri kesin olarak bilinmemekten dolayı yapı kalıntılarının korunup korunmadığı bilinmemektedir

4.5. Aziz Sergios ve Bacchus Kilisesi

Kilisenin Aziz Petrus ve Paulos bazilikasının yanına yapıldığı düşünülmektedir.¹⁶¹ Perslerle savaş sırasında inşa edilen yapı Doğu'da sevilen din şehidi Sergios'a ithaf edilmiştir. Kilise İmparator İustinianos tarafından 536 yılında tamamlanmıştır. Zaman zaman şehre gelen Papa'lar da burada konaklamaktaydılar. 551 Yılında İmparator İustinianos ile anlaşma yapmak istemeyen Papa Vigilius sarayın penceresinden

---

¹⁵⁸ Janin, a.g.k., s.309.

¹⁵⁹ Janin, a.g.k., s.309.

¹⁶⁰ İvanov, a.g.k., s.179.

¹⁶¹ Janin, a.g.k., s.465.

kaçarak bu kiliseye sığınmıştır.¹⁶² II. Bayezid döneminde Darüssaade Ağası Hüseyin Ağa tarafından camiye çevrilmiştir.¹⁶³

Günümüzde Fatih İlçesi Küçük Ayasofya Mahallesinde bulunmakta ve Küçük Ayasofya Camii olarak faaliyet göstermektedir.

İkisinin seyahati arasında neredeyse 200 yıl varken hem Antoniy hem de Aleksandr'a göre azizlerin kafatasları burada bulunmaktadır. Fakat İgnatiy Aleksandr'dan bir on yıl kadar önce gelmiş ve bu kafataslarının Pantokrator Kilisesi'nde gördüğünü anlatmıştır. Stefan kafataslarından bahsetmezken röliklerinin burada korunduğunu anlatmaktadır. Antoniy kafataslarının dışında kilisede Aziz Sergios'un elini ve kanını gördüğünü anlatmaktadır. Kilisenin yerini Antoniy tepenin eteğinde, Stefan ve Aleksandr ise Constantinus Sarayı'nın yakınlarında olarak bildirmektedirler.

4.6. Azize Theodosia Kilisesi

Azize Theodosia ikonaklazm döneminin ilk din şehididir.19 Ocak 729 yılında Hz.İsa'nın ikonasını kırmaya çalışan askerin altından merdiveni çekerek askerin ölümüne sebep olunca kendisi de Aksaray civarlarına kadar kovalanmış orada da boğazına koçboynuzu saplatılarak ruhunu teslim etmiştir. Mucizelerle bilinen ve sevilen azize kilisesinde mucilerel yaratmaktaydı. 1306 senesinde sağır ve dilsiz bir adamı iyileştirmiş, o ise farkında olmadığından hala yüksek sesle küfretmeye devam etmiştir.¹⁶⁴ Yaygın bir efsaneye göre azizenin 29 Mayıs anma gününde halk kiliseye toplanmış azizeden şehrin kurtuluşu mucizesini dilerken şehir fetih olunmuştur. Fetih'in hemen akabinde kiliseye girenler yerlerdeki gün yapraklarını gördüklerinden dolayı kiliseye Gül Camii adını koymuşlardır.

Bazı kaynaklarda Gül Camii olarak bildiğimiz yapının Hz. İsa Evergetis Manastırı, Azize Theodosia Manastırı'nın ise günümüz Ayakapı yakınındaki Bizans yapı topluluğu olduğu düşünülmektedir.¹⁶⁵

P.Gyllius'a göre Azize Theodosia halkın Ayakapı dediği kapının yakınındadır.¹⁶⁶

Günümüzde yapının yeri kesin olarak bilinmemektedir.

¹⁶² İvanov, a.g.k., s. 238-245.

¹⁶³ Öz, Tahsin, **İstanbul Camileri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s.95.

¹⁶⁴ İVANOV, a.g.k., s.363.

¹⁶⁵ Çetinkaya, Haluk, "Ayakapı Yakınındaki Bizans Dönemi Yapı Kalıntıları", **Dünü ve Bugünü İle Haliç**, İstanbul 2004, s.109.

¹⁶⁶ Gyllius, Petrus, **İstanbul Boğazı**, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000, s.64.

İgnatıy dışında diğer seyyahlarımız kiliseyi ziyaret etmiş ve Azize Theodosia'ya ait röliklerin burada bulunduğunu kaydetmiştir. İlk anlatımı Antoniy'de görmekteyiz. Kilisenin yerleşimine, mimarisine ve diğer özelliklerine değinmemiş, burada gördüğü kutsal emaneti anlatmaktadır. Gümüşten tabutta Azize Theodosia'nın yattığını ve halka açık sergilendiğini, gelenlerin de ondan şifa bulduklarını anlatmaktadır. Anonim seyyah da burada bulunan Azize Teodosia'ya ait röliklerin her pazartesi, çarşamba ve cuma günü hastaları iyileştirmek amacıyla çıkartıldığını anlatmaktadır. Stefan bütün coşkusuyla kiliseyi şöyle anlatır: *“Her çarşamba ve cuma günü “sanki bayrammış gibi birçok erkeğin ve kadının buraya mum, yağ ve bağış getiriyor olmaları. Burada birçok farklı rahatsızlıklardan mustarip hastalar var. Yataklarda yatanlar iyileşiyor, hasta olanları içeri alıyor ve Azize Theodosia'nın önüne koyuyorlar. Azize onlara görünmez eliyle dokunarak onları iyileştiriyor. Koro sabahtan 9. saate kadar ilahiler söylüyor. Ayin geç saate yapılıyor”*.¹⁶⁷

Günümüzde bile tartışmalara yol açan ve hala kesin olarak yeri bilinmeyen kilisenin bulunduğu yerle ilgili seyyahlarımızdan Aleksandr Pantokrator Kilisesinin yakınlarında olduğunu, Anonim seyyah Aziz Kosmas ve Damianos Manastırı'nın doğusunda, Stefan şehir surlarının içinde, denize yakın bir yerde olduğunu söylemiştir. İlginç olan ise Zosima'nın Azize Theodosia'nın rölikleri Evergetis Manastırı'nda olduğunu belirtmesidir. Dana önce Danyal ve Romanos Kilisesinde önümüze çıktığı gibi bir ya da birkaç kutsal emanetin kilisenin adı önüne geçmesidir. Seyyahlar da kutsal emanetleri görmek için gittikleri yerlere kimi zaman kilisenin ismini söylemek yerine o kilisede bulunan azize gidiyoruz demektedirler. Örneğin Antoniy'in seyahatnamesinde *“Lavrentios Kilisesi'nden yukarı çıkıldığında Aziz Büyük Antonios yatmaktadır”* derken kilisenin ismini kaydetmeden hangi azizin kutsal emanetlerini görmeğe gittiğini anlatmaktadır. Ya da Stefan seyahatnamesinde Giritli Andreas Kadın Manastırı'ndan sonra gittiği kiliseyle ilgili *“Aziz Patrk Tarasios'un röliklerini öptük”* deyip kilisenin adından, ya da bulunduğu yerden bahsetmemektedir.

Azize Theodosia'nın ve doğal olarak da röliklerinin Hristiyanlık açısından ne kadar önemli olduğunu düşünürsek kilisenin asıl isminin Theodosia olmayıp, Evergetis olduğu akla gelmektedir. R. Janin Evergetis Manastırı adıyla biri sur dışında, diğeri de Balat civarlarında olan iki manastırdan söz etmektedir.¹⁶⁸ Stefan'ın “sur içinde ve

¹⁶⁷ Dmitriyev., *Hojdeniye*, s.40.

¹⁶⁸ Janin, *a.g.k.*, s.186.; s.522.

denize yakın” anlatımından yola çıkarak bugün Gül Camii olarak bildiğimiz, birçok kaynakta Azize Theodosia Kilisesi düşünülen yapının Evergetis Kadın Manastırı olduğunu düşünmekteyiz.

4.7. Oniki Havari Kilisesi

İlk kilise IV. yüzyılda Büyük Konstantinos tarafından yapılmıştır. Kendinin mezarı da burada bulunmaktaydı. Seyyahların anlattıkları gibi kilisede birçok kutsal emanet de bulunmaktaydı.

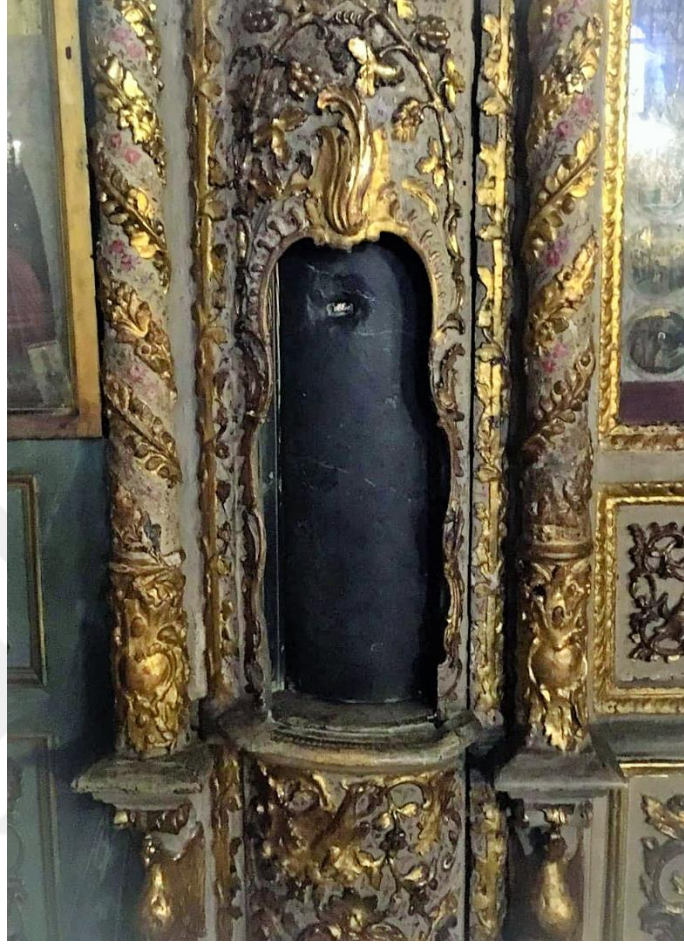
N. Brunov’a göre Ayasofya’dan sonra VI. yüzyıl Bizans mimarisinin zirvesinde bulunan kilisedir. Beş kubbenin örttüğü haç şeklinde olan kilisenin altarı orta kubbenin altındaydı ve Justinianos’un türbesine bağlıydı.¹⁶⁹

Fetihten sonra kısa bir süre Patrikhane olarak kullanılmış ardından da kilisenin bulunduğu yerde Fatih Camii ve Külliyesi inşa edilmiştir. Günümüzde Fatih İlçesi Ali Kuşçu Mahallesinde bulunmaktadır.

Ayasofya’da olduğu gibi tüm seyyahlar bu kiliseyi de ziyaret etmişler. Ziyaret sırasında hepsinin görüp aktardıkları Hz. İsa’nın ve Havari Petrus’un yanında ağladığı sütunlardır. Günümüzde Hz. İsa’nın bağlı olduğu sütun İstanbul Fener Rum Patrikhanesi Aya Yorgi Kilisesi’nin sağ nefinde bulunmaktadır, diğer sütunun akıbeti bilinmemektedir. **(Şekil: 4.4)** Seyyahlardan Novgorodlu Stefan bu sütunlar için Hz. İsa’nın bağlandığı sütunun daha kalın ve siyah desenli yeşil taştan yapıldığını, Havari Petrus’un yanında acı acı ağladığı sütunun ise tıpkı ağaççık kadar ince, siyah ve beyaz desenli, rengârenk ve güzel olduğunu anlatmaktadır. Zosima Havari Petrus’un yanında ağladığı sütunun ufak olduğunu aktarmaktadır. Ayrıca Zosima başka hiç kimsenin anlatmadığı kilisenin ana girişinde bulunan sütunun üzerinde İstanbul’un esasını tutan devasa bir melek ve karşısında sanki canlıymış gibi duran meleğin koruma altına alması için İstanbul’u tutmakta olduğunu anlatmaktadır. Antoniy I. Constantinus ve annesi Helene’nin aynı lahitte yattıklarını söylerken, İgnatiy sadece Konstantinus’un burada yattığından, Aleksandr farklı lahitlerde yattıklarından, Zosima Constantinus ve annesi Helene ve birçok başka sadık imparatorların lahitlerinin var olduğundan, Anonim seyyah Constantinus ve Helene’ye ait iki lahdin altarın arkasında olduğundan,

¹⁶⁹ Brunov, Nikolay, **Ocherki po istorii arhitekturi**, Moskova 2003, C.2, s.434.

Stefan ise Constantinus'a ait lahdin devasa boyutlarında olduğundan ve yeşim taşına benzer porfir taşından yapıldığından bahsetmektedirler.

Şekil 4.4 : Hz. İsa'nın bağlandığı sütun.¹⁷⁰

Yine aynı kilisede seyyahların gördükleri arasında Aziz Spiridon ve Aziz Polyektos'un rölikleriyle ilgili İgnatıy herhangi bir bilgi vermezken, Anonim seyyah azizlerin bedenlerinin bozulmadığını, Antoniy ise ayrıca Aziz Polyektos Kilisesi'nin varlığından bahsedip azizin rölikleriyle ilgili herhangi bir bilgi aktarmamaktadır. Antoniy diğerlerinden farklı olarak bu kilisede *anargyroi'ların* üç gümüş kutusundan ve Hz. İsa'nın kardeşi Aziz Yakub ile İncilci Matta'nın kafataslarının burada bulduklarından bahsetmektedir. Oniki Havari'de bulunan başka emanetler ise İoannes Chrysostomos ve Nazianzoslu Gregorios'un lahitleridir.

Antoniy Aziz Petrus'un mermerdeki ayak izinin, Aziz Andreas'ın, Aziz Lukas'ın ve Aziz Efesli Timotheos'un da burada bulduklarını anlatmaktadır.

---

¹⁷⁰ Fotoğraf Vasili Kürkcü

Bulunduğu yerle ilgili Anonim seyyah Pigi Manastırı'nın kuzeyinde ve büyük bir manastır olduğunu aktarmaktayken diğer seyyahlar ne yerle ne de büyüklüğüyle ilgili vermemiştir.

Kilisenin güzelliği ile ilgili İgnatıy “*Bütün sabahı kilisede geçirdikten sonra azizlerin mucizelerine ve kilisenin güzelliği önünde eğildik ve hayretler içinde kaldık*” ifadesiyle kilisenin ihtişamıyla ilgi kısa bilgi sunmaktadır.

4.8. Blakherna Manastırı ve Kilisesi

İsmin etimolojisiyle ilgili birçok rivayet bulunmaktadır. Kimi kaynaklara göre burada biten yaban nanesi (*blehron*), diğerlerine göre de bölgede bol miktarda bulunan balık çeşidinden (*lakhernai*) gelmektedir. P. Gyllius'un Dionysios'tan yaptığı aktarmaya göre Blakherna sözcüğü bataklık anlamında Yunan halkının kullandığı *blakon*'dan gelmektedir.¹⁷¹ Şehri 14 bölgeye ayıran *Notitia Urbis Constantinopolitanae*¹⁷² Blakherna Kilisesi'ni 14. Bölgede göstermektedir

İmparator Marcianos'un 18 Şubat 453 yılında vefat eden eşi Pulkheria tarafından inşaatına başlanmış olsa da büyük ihtimalle I. Leon (457-474) tarafından bitirilmiştir. I. Justinianus, II. İustinus (565-578), III. Romanos Argyros (1028-1034) tarafından farklı zamanlarda genişletilmiş ve zenginleştirmiştir. 1070'de tamamen yanmış ve IV. Romanos Diogenes tarafından yenilenmiştir.¹⁷³ İkonaklazm döneminde Blakherna Kilisesi ağaç, sarmaşık, çeşitli çiçek ve hayvan motifleriyle süslenmiştir.¹⁷⁴

1204 Latin İşgalinde kilise Latinlilerce işgal edilmiştir.¹⁷⁵ Robert de Clari İstanbul'un Zaptı kitabında burada korunan Hz. İsa'nın kefeni hakkında “*şehir zaptedildikten sonra bu kefenin ne olduğunu ne Rumlar ne de Frenkler öğrenebildiler*” demektedir. Fetih'ten önce 1434 yılında güvercin uçurtan çocukların dikkatsizliğinden dolayı yandığı bilinmektedir.¹⁷⁶

Blakherna Kilisesi'nde bulunan en önemli kutsal emanetlerden biri kilisenin şapelinde korunan Meryem Ana'nın *maphorion*'udu. *Maphorion* 451 yılında İmparator I. Leon'un particilerinden Galbios ve Kandidos tarafından Kafernahum'dan getirilmiştir.

¹⁷¹ Gyllius, a.g.k., s.70.

¹⁷² II. Theodosius dönemi şehir haritası.

¹⁷³ Janin, a.g.k., s.169.

¹⁷⁴ Mango, a.g.k., s.287.

¹⁷⁵ Janin, a.g.k., s.172.

¹⁷⁶ Kömürçiyen, Eremya Ç., *İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1988, s.172.

Sahip olduğu mucizevi güçler şehri 626'da Avarlardan ve Sasanilerden, 860'da Ruslardan kurtarmıştır.¹⁷⁷

Bir diğerkutsal emanet de 15 Ağustos 944'te I. Romanos Lekapenos Edessa'dan gönderilen Hz. İsa'nın Kral Abgar'a gönderdiği mendili burada muhafazaya almış fakat ileriki dönemlerde mendil önce Ayasofya Kilisesi'nde, sonra da Faros Kilisesi'ne taşıttırılmıştır.¹⁷⁸

Bir diğerkutsal emaneti ise muhtemelen 1204-1261 yıllarında kaybolan Hz. Blakherniotissa Meryemi ikonasıdır.

21 Mayıs 1347'de İoannes Kantakouzenos'un taç giyme töreni ve bir hafta kadar sonra da V. İoannes'le Elena Kantakouzena'nın düğün törenleri bu kilisede yapılmıştır.¹⁷⁹

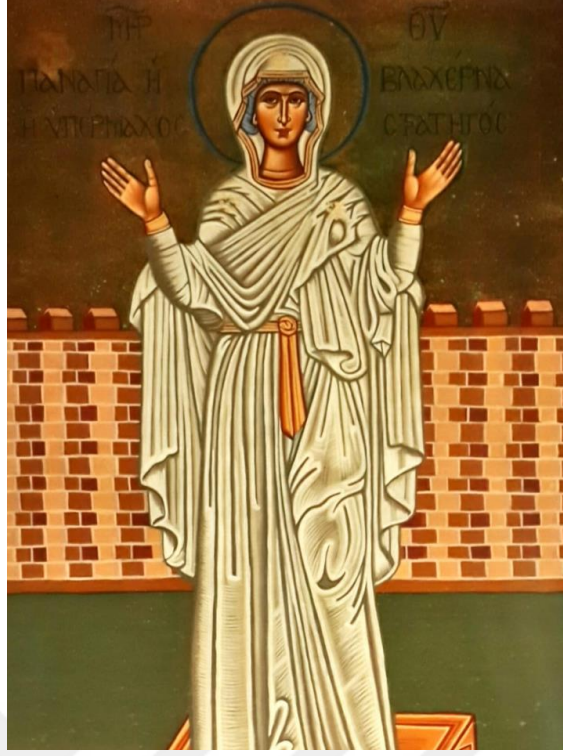
Günümüzde Blakherna Panagiya Meryem Ana Kilisesi ve Ayazması olarak faaliyet gösteren kilisenin içindeki kitabeye göre kilise İstanbullu Ortodoks Hristiyanlarının Kürkçüler Cemaati tarafından 13 Haziran 1860'da yapılmıştır. Fatih ilçesi Mustafa Paşa Bostanı Sokağı'nda bulunmaktadır (**Şekil 4.5**)

---

¹⁷⁷ Mango, a.g.k., s.172.

¹⁷⁸ Janin, a.g.k., s.169.

¹⁷⁹ Nicol, Donald M., **Bizans'ın Son Yüzyılları 1261-1453**, Çev. B. Umar, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009, s. 266-267.

Şekil 4.5 : Günümüzde Blakherna Kilisesi'nde bulunan Blakherna Meryem'i ikonası.¹⁸⁰

Seyyahlarımızın tümü kiliseyi ziyaret etmiştir. Kilisenin yeriyle ilgili Anonim seyyah onun Tanrının Bereketi Manastırı'nın kuzeyinde, şehir surlarının yakınında diyerek anlatmaktadır. Diğer seyyahlarda kilisenin bulunduğu yerle ilgili anlatımları yoktur. Hepsi Meryem Ana'ya ait kemerin ve *maphorion*'un burada bulunduğunu ve çok iyi korunduğunu anlatmaktadırlar. Hatta bunu anlatan Stefan bu kutsal emanetlerin Hz. İsa'nın emanetlerine göre çok daha iyi saklandığını söylemektedir. Aziz Patapios ve Azize Anastasya'nın röliklerinin de burada bulunduğunu Stefan, Anonim seyyah ve Zosima'dan öğrenmekteyiz. Aleksandr Aziz Andreas'ın gökyüzüne yükselip dünya için dua eden Meryem Ana ikonasını burada gördüğünü anlatmaktadır. Antoniy'e göre Hz. İsa'nın kardeşi Yakup ve Hz. Zekeriya'nın burada yattıklarını ve Hz. İsa'nın öğrencileriyle birlikte yediği 12 ekmek parçasının da burada olduğunu aktarmaktadır.

4.9. Khora Kilise ve Manastırı

¹⁸⁰ Fotoğraf Can Avcı

Kilisenin yapımı ile farklı kaynaklarda farklı tarihler verilmiş olsa da kilisenin varlığı ile ilgili en güvenilir bilgi adı Khora olarak geçtiği 787 tarihli konsil kararlarıdır.¹⁸¹ IX. yüzyılda şehre öğrencileri Theodoros ve Theophanes adlı kardeşler ile gelen Mikhael Synkellos ikonaklazm taraftarı olan İmparator V.Leon tarafından Khora Manastırı'na yollanmış ve ikonaklazm dönemi bitiminde Mikhael Synkellos manastırın başına geçmiş ve manastırın gelişmesine önderlik etmiştir ve burada vefat etmiştir.¹⁸² Zamanla manastırın harabeye döndüğünü ve I. Aleksios Komnenos'un kayınvalidesi Maria Dukaena tarafından 1077-1081 yılları arasında yeniden inşa ettirdiği bilinmektedir. Latin İşgalinden sonra 1315 – 1321 yılları arasında kilise genişletilerek yeniden yapılmıştır. İşgal sonrası İmparator VIII. Mikhailos Paleiologos'un (1259-1282) komutasında şehri geri alınarak Ayasofya'da kahramanlar adına ayinler yapılmıştır. Halkın bu sevinci daha sonra sanata da yansiyacak ve sanatta bayram havası yaşanacaktır. Hem II. Andronikos hem de imparatorluğun elit tabakasını oluşturan soyluların bazı kişiler imparatorluğun zor ekonomik şartlar altında bulunmasına rağmen sanatın destekleyicileri olmuştur. Bu soylular arasında 1270 Konstantinopolis doğumlu Theodoros Metokhites de bulunmaktaydı. Engin Akyürek'e göre hayatı hakkında bildiklerimiz kendi şiirlerinde yazdıklarıdır. Tanıştığı 1290'dan İmparator II. Andonikos'un tahttan indirilmesine kadar hep imparatorun yanında kalmış, 1321 yılında Bizans Sarayının en büyük ünvanı olan "Büyük Logothetes" ünvanı ile ödüllendirilmiş, hatta kızını imparatorun yeğeni İoannes Palaiologos ile evlendirmiştir. 1316 yılında da Khora Manastırı'nı restore etmek için imparator tarafından *ktetor* olarak atanmış ve 1321'de bu restorasyonu tamamlamıştır. Sonraları sürgüne gönderilen Metokhites 1330 yılında İstanbul'a dönmüş, kendisi için "*...bu dünyadaki her şeyden daha önemli olan*" Khora Manastırı'nda Rahip Theoleptos ismiyle yaşamış ve burada ölmüştür.¹⁸³ Vefatından sonra öğrencisi olan Nikeforas Gregoras hocasına ithaf ettiği konuşmasında Metokhites için bilgeliğin metropoliti ve bilgiliğin akropolisi demiştir.¹⁸⁴

XVI. yüzyılın başlarında Sadrazam Hadım ya da Atik Ali Paşa tarafından camiye çevrilen manastırın kilisesi¹⁸⁵, Abdülaziz döneminde restore edilerek tasvirleri örten

¹⁸¹ Berger, A., **Untersuchungen zu den Patria Konstantinupoleos**, Bonne 1988, s.662.

¹⁸² Çetinkaya, Haluk, "İstanbul'da Orta Bizans Dini Mimarisi (843 – 1204)", **Yayınlanmış Doktora Tezi**, İÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2003, s. 132.

¹⁸³ Akyürek, Engin, "Ondördüncü Yüzyılda Yaşamış Bir Hemşerimiz: Theodoros Metokhites", **Dünya Kültürü**, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 1996, s.118-122.

¹⁸⁴ Gregora, N., **İstoriya romeev**, St.Petersburg 2013, C.1, s.364.

¹⁸⁵ Öz, a.g.k., s.85.

sıva kaldırılmıştır.¹⁸⁶ 1901 – 1906 arası İstanbul’da bulunan Rus Arkeoloji Enstitüsü tarafından Khora / Kariye camisinin tarihi ve mozaikleriyle ilgili bilgi edinmek amaçlı F. İ. Shmit ve ressam N. K. Kluge görevlendirilmiştir. Kilise tarihsel gelişimi, mimarisi ve ikonagrafisi açısından incelenmiş, 1903-1904 arası freskler ve mozaikler üzerinde kalan sıvalar N. K. Kluge tarafından temizlenmiştir. 1906 yılında Enstitü’nün yıllık bildiri dergisinde ayrı bir cilt olarak F. İ. Shmit’in 1 albüm, 92 resim içeren 300 sayfalı bu çok kapsamlı çalışması yayınlanmıştır. Aynı yüzyılın ortalarında Amerikan Bizans Enstitüsü ve Dumbarton Oaks, Paul Underwood başkanlığında kazı ve restorasyon çalışmalarını gerçekleştirmiştir.

1948 yılında Kariye Camisi Kariye Müzesine çevrilmiş, günümüzde de müze olarak Fatih İlçesi Dervişali Mahallesinde faaliyet göstermektedir.

Kilise hakkındaki tek bilgi Dyak Aleksandr’ın seyahatnamesinde mevcuttur. Günümüze kadar ulaşan seyahatnameler arasında en kısa ve öz olan gezi notlarında burada Mikhael Synkellos’un röliklerinin varlığından bahsetmiştir. Manastırın bilinen ilk başrahibi Synkellos’un burada vefat ettiği biliniyorken röliklerinden bahseden başka bir eser günümüze ulaşmamıştır. Bu açıdan verdiği bilgi önemlidir.

4.10. Faros / Meryem Ana Kilisesi

Saray yapıları içinde bulunan 30’u aşkın kiliselerin en önemlisi ve en zenginiydi. Yıllar boyu İstanbul’a getirilern kutsal emanetlerin korunduğu kutsal alan, bir hazineydi. Röliklerin hazinesi olan kilise Patrik I. Photios tarafından 863 sonu ya da 864 yılında kiliseyi yeniden inşa eden ya da restore eden dönemin İmparatoru III. Mikhaïlos ve naibi Bardas’ın huzurunda kutsanmıştır. I. Photios’un kiliseyi metheden 10. *Homiliae* de bu sırada okunmuştur.¹⁸⁷ Kilisenin yeriyle ilgili bazı kaynaklardan ulaştığımız bilgilere göre burası Saray’ın *to hieron palation* bölümünde yüksek bir tepede ve deniz fenerine yakın bir alanda (ismi buradan gelmektedir) ve Büyük Saray’ın *Chrysotriklinos*’un (tören salonu) güneydoğusundaydı. Faros Kilisesi 864-1204 yılları arasında faaliyet göstermiş ve Latin istilas sırasında tamamen yağmalanmıştır. Latinlilerle beraber şehrin zaptında bulunan ve daha sonra yaşadıklarını kaleme alan Robert de Clari bu kilise için muhteşem ve çok zengin

¹⁸⁶ Shmit, F. İ., Kahriye Djami, İRAİK, Sofya 1906, C.XI, s.49.

¹⁸⁷ Lidov, A. M., Vizantiyskiy mir: iskusstvo Konstantinopola i natsionalniye traditsii, Tserkov Bogoroditsı Farosskoy, s. 101.

olduğunu, menteşelerin, sürgülerin demirden değil de altın ve gümüşten olduğunu, içeride de fevkalade mukaddes emanetlerin bulunduğunu anlatmıştır. Mukaddes emanetler arasında hakiki çarımıtan iki parça, Hz. İsa'nın böğrünü delen mızrak ucu, ellerine ve ayaklarına çakılan çiviler, mukaddes kanın olduğu ufak bir şişe, gömleği, tacı ve nicelerini saymaktadır.¹⁸⁸ Bilindiği gibi bu emanetlerin büyük bir bölümü Latinlilerce Batı'ya götürülmüştür. Bunların bir kısmı Latin İmparatoru I. Baudouin tarafından yılında IX. Louis'e satılmış ve 1248'de inşa edilen Sainte Chapelle'de günümüze kadar korunagelmıştır.¹⁸⁹ Yine bu kiliseden götürülen ve X. yüzyılla tarihlenen kutsal emanetlerden olan *staurothek*¹⁹⁰ Limburg'dadır.¹⁹¹ (Şekil 4.6) Günümüze bilinen herhangi bir yapı kalıntısı ulaşmamıştır.

Kilise Novgorodlu Antoniy'in seyahatnamesinde yer almaktadır. Antoniy Kilisenin görkeminden ve burada bulunan birçok kutsal emanetten bahsetmektedir. Anlatımına başlarken imparatorun altın salonunda diyerek başlayıp paragrafın sonunda buranın Faros Kilisesi olduğunu söylüyor. Başka kaynaklardan da bildiğimiz gibi kilise salonunun hemen yanında bulunmaktaydı. Seyyahın birkaç satırlık anlatımından buranın *skeuophlakion*, kutsal emanetlerin korunduğu yer olarak görmekteyiz. Hz. İsa'nın tasviri olan örtü olarak bahsettiği kutsal emanet Romanos Lekapenos döneminde İstanbul'a getirilmiş, Edessa Kralı Abgar'a Hz. İsa tarafından gönderildiğine inanılan mendildir. Latin İşgali sırasında götürülen kutsal mendil de diğer birçok emanet gibi Paris Sainte Chapelle' de korunuyorken Fransız İhtilali sırasında kaybolmuştur.¹⁹²

Kilisenin ihtişamlı zamanına ve varlığına tanıklık eden tek seyyah Novgorodlu Antoniy olmuştur. Latin İşgali sonrası İstanbul'a gelen seyyahların kiliseyi görmemiş olmaları işgal sırasındaki talanın boyutlarını bir kez daha göz önüne sermektedir.

---

¹⁸⁸ Robert de Clari, **İstanbul'un Zaptı (1204)**, Çev. B.Akyavaş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s.41.

¹⁸⁹ Durand, J., "La Relique Imperial de da Vraie Croix", **Byzance et les Reliques du Christ**, Paris 2004, s.105.

¹⁹⁰ Haç muhafazası.

¹⁹¹ Lidov, s.82.

¹⁹² Durand, **a.g.m.**, s.184.

Şekil 4.6 : Limburg Staurothek.

4.11. Filantropos Kurtarıcı İsa Manastırı

Hız. İsa'ya ithaf edilmiş manastır kilisesi İmparator II. Andronikos'un gelini ve Nikephoras Khoumnos'un kızı Eirene tarafından kurulmuştur. 1308'de on altı yaşında dul kalan kadın Eulogia adıyla manastıra çekilmiş ve 50 yıl kadar katı kurallarıyla bilinen kendi manastırını yönetmiştir. Kilisenin yapımında büyük rolü olan babası da 1320'li yıllarda eşiyile birlikte manastıra çekilmiştir. Kendisi rahip Natanael adını almış, eşi de kızının yönetiminde manastırda rahibe hayatını sürmüştür. 1327 yılının Ocak ayında önce Nikephoras ve arkasından kısa bir süre sonra vefat eden eşi buraya gömülmüşlerdir.¹⁹³ Manastırın sonraki yıllarıyla ilgili bildiğimiz bilgiler ancak seyyahlarımızdan öğrendiklerimizdir.

Aynı zamanda şifalı kumu ve ayazmasıyla ünlü bir kilisedir. Ayazmanın üstüne Osmanlı döneminde İncili Köşk yapılmıştır. Köşk 1871 demiryolu yapımı sırasında

¹⁹³ Janin, a.g.k., s.542.

yıkılmıştır. E. Ç. Kömürciyan İstanbul Tarihi adlı eserinde İncili Köşk'ün padişahlara ait olduğunu, isminin kubbeye asılı olan bir salkım inciden geldiğini, buranın bir diğer adının Kumluca olduğunu ve insanların şifa bulmak amacıyla yapının altındaki ayazmada kuma gömüldüklerini anlatır. Hz. İsa'nın Başkalaşım Günü olan 6 Ağustos'ta padişahların buradan halk eğlencesini seyrettiklerini ve para serptirdiklerini kaydeder.¹⁹⁴

1919-1922 yılları arasında Fransız işgal kuvvetlerinin yaptığı kazılar sırasında ayazma tekrar meydana çıkarılmıştır.¹⁹⁵ (Şekil 4.7)

Şekil 4.7 : Günümüzde Filantropos Manastırı'ndan kalan dış cephesi bezemeleri.

Alt yapısı olduğu düşünülen bir yapı kalıntısı ve ön cephesi günümüze ulaşabilmiştir.¹⁹⁶

Burayı ilk anlatan seyyah Novgorodlu Antony'dir. Manastırda Hz. İsa'nın çile aletlerinden çivilerin ve gerçek çarımıhtan bir parçanın bulunduğunu söylemektedir.

¹⁹⁴ Kömürciyan, a.g.k., s. 5.

¹⁹⁵ Eyice, Semavi, **Son Devir Bizans Mimarisi**, Edebiyat Basımevi, İstanbul 1980, s.74.

¹⁹⁶ Müller-Wiener, M., **Bildlexikon zur Topographie Istanbul**, Tübingen 1977, s.109.

Diğer seyyahların geldiği dönemde ne bu manastırda ne de başka bir mekânda Hz. İsa'nın bu çile aletlerinden bahsedilmemektedir. Bunun sebebi de Latin talanına maruz kalmış olmalarıdır. Latin İşgali sonrasında manastırın en önemli kutsal bakiyesi Aziz Averkios'un rölikleridir. Anonim seyyah bu röliklerin her çarşamba ve cuma günü halka açıldığını ve halkın da bunlardan şifa bulduğunu anlatmaktadır. Burada bulunan röliklerin dışında manastırın bir diğer özelliği de ayazmanın almasıdır. Stefan seyahatnamesinde bu ayazmanın Kudüs'te bulunan Sivan Çeşme'sine benzetmektedir. Yine bu ayazmayla ilgili Zosima “*Buradaki hastalar ayaklarını kuma gömerek iyileşiyorlar*” demiştir. Manastırın konumuyla ilgili İğantiy deniz kenarının üzerinde, Zosima Ayasofya'nın yakınında, Aleksandr Mangana Manastırı'nın arkasında, Anonim seyyah ise Mangana yakınlarında doğuda ve denizin üstünde bulunduğunu anlatmaktadırlar. Seyyahların tamamının manastırı ziyaret etmiş olmaları bu yapının o dönemde ne kadar önemli ve meşhur olduğunun bir göstergesidir.

4.12. Hodegetria Meryem Ana Manastırı / Hodegon

Bizans'ın Meryem Ana'ya adanmış en önemli kiliselerden biridir. II. Theodosius eşi filizofun kızı Aelia Eudocia'nın bu kiliseye ilk haccından 438 yılında Havari Petrus'un zincirlerini, ilk din şehidi Aziz Stefanos'un röliklerini ve İncil yazarı Luka tarafından tasvir edilen Meryem Ana ikonasını Kudüs'ten getirdiğine dair neredeyse tüm Kilise yazarları kabul etmektedirler.¹⁹⁷

Buradaki ilk şapel muhtemelen Pulkheria tarafından yapılmış.¹⁹⁸ İlk kilise ya da manastırın III. Mikhailos (842-867) tarafından yapıldığı düşünülmektedir. P. Magdalino'nun *Patria*'dan aktardığına göre “Hodegoi Basileos tarafından öldürülen Mikhailos tarafından yapılmıştır”.¹⁹⁹

Kilise ismini ve ününü Hodegetria ikonasından almaktaydı. 15 Ağustos 1261 tarihinde şehre giren İmparator VIII. Mikhailos Paleiologos'un zafer kortejinin başında Hodegetria Meryem ikonası bulunmaktaydı.

1265 yılında İstanbul'a Moğol misyonundan dönen Theodose de Villehardouin Pantokrator Manastırına dönmeyip Hodegetria Manastırına çekilmiştir.

¹⁹⁷ Kondakov, N.P., *Vizantiyskiye tserkvi i pamyatniki Konstantinopola*, Moskova 2006, s.32.

¹⁹⁸ Janin, a.g.k., s.208.

¹⁹⁹ Magdalino, Paul, *Ortaçağda İstanbul*, Çev. B.Cezar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s.55.

Manastırın onarımla ilgili bir kitabe İncili Köşkün yanında bulunmuştur.²⁰⁰

Manastırın sahip olduğu ayazması da vardı. Bu ayazmanın halk arasındaki efsanesi körleri iyileştirebildiği yöndedir. Bugünkü yapı kalıntıları 1923'te Fransız İşgal Kuvvetleri tarafından çıkarılmıştır.²⁰¹ Kazılar sırasında ana mekanın ortasında zemine gömülü bir havuz ve apsis yönünde surlara doğru 15-20 m. mesafesinde bir ayazma bulunmuştur.²⁰²

Günümüze ulaşan yapı kalıntıları Manganalara doğru inen yolun sağ tarafındadır.

Bu manastır bütün seyyahların bulunduğu bir yapıdır. Antony burada sadece Aziz Spiridon'un bulunan röliklerinden söz etmekteyken mucizevi ikonadan hiç söz etmez. Zosima ve Anonim seyyah bu manastırda bulunan ikonanın her Salı Günü mucizeler yarattığını aktarmaktadırlar. Yeri ile ilgili Anonim seyyah Ayasofya'dan doğruya denize doğru giden yolda olduğunu söylemektedir. Yine Anonim seyyah burada bulunan kutsal sudan ve Aziz Simeon'un röliklerinden bahsetmektedir. İgnatıy ne kiliseden, ne röliklerden, ne de ikonadan bahsetmezken, burada kutsal emanetlere eğilip öptüklerini ve mür süründüklerini anlatmaktadır. Aleksandr hepsinden farklı olarak diğer anlatımlarda görülmemiş efsaneyi aktarmaktadır. Efsaneye göre İkonaklazm döneminde sözü edilen Lukas'ın çizdiği Meryem Ana ikonası Pantokrator Manastırı'nda korunmuş ve önündeki kandil 60 yıl boyunca hiç sönmemiştir. Bu ikonaya imanla gelenlerin de şifa bulduklarını eklemektedir.

Yine en şairane anlatım Stefan'ın kaleminden çıkmıştır. İkonanın ne kadar güzel bezendiğini, her Salı Günü gösteri sırasında nasıl taşındığını, insanların başka yerlerden bu mucizeler yaratan ikonayı görmek için geldiklerini, tören sırasındaki diyakozların görevlerine kadar, insanların neler yaşadığına kadar he gördüğünü en naif ve en güzel anlatımıyla aktarmaktadır.

4.13. Kosmas ve Damianos Manastırı / Kosmidion Manastırı

Günümüzde Eyüp bölgesi Bizans döneminde Kosmidion olarak adlandırılmaktaydı. Ağırlıklı olarak ormanlık olan bu bölgede İmparator I. Leon'un av köşkü ve günümüze ulaşmayan birçok büyük yapıların bulunduğu bilinmektedir. Bunlardan kalan bazı parçalar Zal Mahmud Paşa Camii ve Eyüp Cezeri Kasım Paşa Camii avlularında

---

²⁰⁰ Tezcan, a.g.k., s.55.

²⁰¹ Tezcan, a.g.k., s.56.

²⁰² Tezcan, a.g.k., s.58.

bulunmaktadır.²⁰³ Bu yapıların başında gelen yer hiçbir menfaat beklemeden insanları tedavi eden ve bu yüzden de *anargyroi* (gümüşsüzler) olarak adlandırılan halk hekimlerinden olan Kosmas ve Damiaonos Manastırıydı. İstanbul'da halk tarafından çok sevilen bu azizlere ithaf edilmiş altı kilisenin olduğu bilinmektedir.²⁰⁴

Mikhail Psellos İmparator IV. Mikhailos'un hastalanınca şehrin batısındaki dış mahallede *anargyroi*'ların anısına yaptıracığı kiliseyle iyileşeceğine inandığını aktarmaktadır. Bu sebeple de var olan ufak kutsal binanın yerine bir manastır yaptırarak önceki imparatorları işçilik ve ihtişam bakımından geçtiğini, kilise inşaatında en güzel taşları kullandığını ve altın mozaik ve resimlerle süslediğini, kilisenin çevresinde güzel hamamların, çeşmelerin olduğunu da yazmaktadır.²⁰⁵ IV. Mikhailos'un de vefatından sonra buraya gömüldüğü bilinmektedir.

Manastır ve yapıları günümüze kadar gelmemiştir. Yapı kalıntılarıyla ilgili Zal Mahmud Paşa Camisi'nin arka kısmında bulunduğu alanda, Blakhernai surlarına 800 m. uzaklıkta düşünülmektedir.²⁰⁶

Seyyahlarımızdan Stefan manastırın yerini surların dışında, denize yakın bir yerde deyip yönünü belirtmemiştir, Aleksandr Blakherna yakınlarında olduğunu söylerken Anonim seyyah kilisenin Blakherna'nın doğusunda olduğunu kaydetmektedir. Bu anlatımda Anonim seyyahın yerleşim konusunda yanıldığını görmekteyiz. Manastırda bulunan röliklerle ilgili verilen bilgiler de farklılık göstermektedir. Antoniy seyahatnamesinde manastırı iki kez farklı yerlerde anlatmıştır. İlkinde burada bulunan Aziz Kosmas ve Aziz Akindynos'tan bahsederken, ikinci anlatımında Azize Euphemia'nın burada yattığından bahsetmektedir. Stefan, Aleksandr ve Anonim seyyah Kosmas ve Damianos'un röliklerinden, Zosima ise Azize Elizabet ve kayınpederi tarafından öldürülen Azize Thomaida'nın röliklerinden bahsetmektedir.

---

²⁰³ Karakaya, E., "Bizans Döneminde Haliç'in Sur Dışı Yerleşmeleri", **Dünü ve Bugünü ile Haliç**, İstanbul 2004, s.80.

²⁰⁴ Karakaya, **a.g.m.**, s.80.

²⁰⁵ Psellos, **a.g.k.**, s.59.

²⁰⁶ Çetinkaya, Haluk, "The Kosmidion of Constantinople", **Life Is Short, Art Long The Art of Healing in Byzantium**, İstanbul 2018, s.133.

4.14. Kyra Martha Manastırı

Manastır VIII. Mikhailos'un kız kardeşi Maria Martha Palaiogina tarafından kurulmuştur. İoannes Kantakouzenos'un İmparatorluğun başına geğmesiyle birlikte Kantakouzenos'ların aile manastırı olmuştur.²⁰⁷

Günümüze bilinen herhangi bir yapı kalıntısı ulaşmamıştır.

Günümüze kadar kiliseyle ilgili fazla bilgi ulaşmamış olsa da seyyahlarımızın önem verdikleri bir yer olduğu ortadadır. Seyyahlarımızdan Anonim seyyah, Stefan, Aleksandr ve Zosima kiliseyi ziyaret etmiş ve burada bulunan rölikleri görmüştür. Hiçbir seyyahın da kiliseyi yapı olarak anlatmamış olması buraya sadece rölikleri görmek için geldiklerini göstermektedir. Bu sebepten dolayı kilisenin diğer kiliselerden pek farkı olmadığını ve muhtemelen sade ve gösterişsiz olduğunu düşünmekteyiz. Bulunduğu yerle ilgili Oniki Havari'nin güneyindedir bilgisini Anonim seyyah vermektedir. Bunun doğru olabileceğini bir nebze de olsa Stefan'ın gezi rotası desteklemektedir. Rotada Stefan Kyra Martha'dan sonra Oniki Havari Kilisesi'ne gitmiştir. Stefan'ın bu sefer şairane anlatımıyla karşı karşıya kalmamış olmamızın sebebi de, muhtemel aynı gün içerisinde arka arkaya iki kiliseyi ziyaret ettiği anlaşılan Stefan için Kyra Martha Oniki Havari'nin yanında sönük kalmıştır. Fakat Stefan Kyra Martha'ya girmek için basamaklardan yukarı çıkmak ayrıntısını da unutmadan kaydetmiştir. Anonim seyyah ve Aleksandr kiliseye aynı zamanda İmparatoriçe Manastırı demektedirler.

Kilisede bulunan röliklerle ilgili seyyahlarımız neredeyse hemfikir. Kilisede Aziz İoannes Eleymon'un, Klopas'ın karısı Meryem'in ve bir koçboynuzu boğazına saplatılarak öldürülen Azize Theodosia'nın rölikleri bulunmaktaydı.

4.15. Panachranthos Manastırı

Tarihi ve konumu ile ilgili çok fazla bilgi sahibi olmadığımız bu yapının yeriyle ilgili farklı iddialarda bulunulmuştur. Manastırın ilk 1073'te yapıldığını, 1245'teki Latin İşgali sırasında başpapazın Gauthier olduğu, XIV. yüzyılın sonunda da kadın

---

²⁰⁷ Janin, a.g.k., s. 326.

manastırına çevrildiği bilinmektedir.²⁰⁸ Nikeforas Gregoras'a göre bu manastıra 1275-1282 arası Patriklik yapmış XI. İoannes Bekkos bu manastıra kapanmıştır.²⁰⁹

H.Tezcan'ın Demangel Mamboury'den yaptığı aktarmadan Aziz Georgios Mangana Manastırı ile Mangan Sarayı arasında olan ve Filantopos Kurtarıcı İsa kilisesiyle ortak duvarları olan yapının Panachrantos Kilisesi olduğu düşünülmektedir.²¹⁰

G.Majeska'ya göre manastırın bulunduğu alan Hodegetria Kilisesi'nden Filantropos Manastırı ve Mangana'daki Aziz Georgios Manastırlarına giden yolun üzerinde ve Boğaz'ın kıyısındadır.²¹¹

Bulduğu yer kesin olarak bilinmemektedir. Bulunan kimi yapı kalıntılarının manastıra ait olduğu düşünülmektedir

Anonim seyyah, Stefan, Aleksandr ve Zosima manastırı ziyaret eden seyyahlarımızdır. Aleksandr manastırın Filantropos Kurtarıcı İsa'nın yanında olduğunu ve burada Aziz Basileos'un kafatasının korunduğunu söylemiştir. Anonim seyyah manastırın solunda Kayserili Basileos'un kafatasının korunduğunu anlatmaktadır. Stefan ve yalnızca Basileos'un kafatasının burada saklandığını söylerken, Zosima manastırın Ayasofya yakınlarında olduğunu Kayserili Aziz Basileos'un kafatası haricinde burada Havari Paulos'un ayak izinin korunduğundan da bahsetmektedir.

Alexander van Millengen *Byzantine Churches in Constantinople* adlı yapıtında Panachrantos Meryem Ana Manastırı Konstantin Lips Manastırı olarak varsaymış olsa da bu iddianın zamanla doğru olmadığı anlaşılmıştır. Bu anlaşılımda önemli rolü seyyahların zaman zaman yanlış olsalar da bıraktıkları seyahatnameler olmuştur. Zira kiliseyi ziyaret eden Zosima kilisenin bulunduğu yeri Aya Sofya'nın yakınlarında olarak işaret etmektedir.

---

²⁰⁸ Janin, **a.g.k.**, s.223.

²⁰⁹ Gregora, **a.g.k.**, C.1, s.126.

²¹⁰ Tezcan, **a.g.k.**, s.87.

²¹¹ Majeska, **a.g.k.**, s.376.

4.16. Pantokrator Manastırı

Günümüze kadar ulaşan ve 1204 öncesi kurulmuş beş manastır *typikon*'dan bir tanesi de Pantokrator Manastırına aittir.²¹² Valh Sarayı Kilisesi'nin mülkiyetinde olan bu yazmanın bir kopyası da Fener Rum Patrikhanesi Kütüphanesi'ndeki Halki 85, nunc 79 numara ile bulunmaktadır. Bu kopyadan yola çıkarak 1895 yılında A.A.Dmitriyevskiy bir yayın hazırlamıştır.²¹³ 1136 tarihli *typikon*'dan anıldığı gibi manastır II. İoannes Komnenos tarafından Meryem Ana'ya teşekkür babında ona lütfettiklerinden ötürü muhteşem bir külliye inşa etmeye karar vermiştir. Ayrıca manastırın kuruluşuna sebep Macar Kralı Ladislav'ın kızı ve II. İoannes'in eşi İrene olmuştur. 1134'te Bitinya'da vefat eden İrene daha sonra Baş Melek Mikhail kilisesi gömülmüş ve mal varlığı da manastıra bağışlanmıştır.²¹⁴

Üç ayrı kiliseden oluşan yapının başkilisesi (güney kilise) Hz. İsa Pantokrator'a, ikincisi (kuzey kilise) Meryem Ana'ya, ortadaki ise Baş Melek Mikail'e ithaf edilmiştir.²¹⁵

Manastırın bünyesinde bulunan hastane dönemin en büyük hastanelerindendi. Yapıya ve işleyişine ait bilgileri Pantokrator Manastırı'nın *typikon*'undan öğrenmekteyiz. 56 yataklı hastane beş bölümden oluşmakta ve her bölümde ikişer hekim vardiyalı olarak çalışmaktaydı. Her türlü sosyal hakka sahip olan hekimlerin çocukları için de tıp bilgilerini öğrenmek amaçlı hastaneye bağlı bir okul mevcuttu.²¹⁶

Manastır tarihi boyunca imparatorluk ailelerin türbesi olarak bilinecektir. Eşi İrene'yi toprağa verdikten sonra II. İoannes kendisinin ve oğlu Aleksios'un buraya gömülmesini vasiyet etmiştir, Paleiologoslar devrinde buraya I. Manuel Komnenos ve her iki eşi, II. Andronikos'un (1282-1325) ikinci eşi İrene, II. Manuel ve VIII. İoannes buraya gömülmüştür.

Niketas Khoniates'in aktardığına göre I. Manuel Komnenos Hz. İsa'nın çarmıhtan alındıktan sonra üzerinde yıkandığı kırmızı taşı Efes'ten İstanbul'a getirtmiş ve Bukoleon limanından kendi sırtında fenerin içindeki saray kilisesine taşımıştır.

²¹² Magdalino, **a.g.k.**, s. 87.

²¹³ Çetinkaya, **a.g.t.**, s.198-199.

²¹⁴ Dmitriyevskiy, A.A., "Pantokratorskiy konstantinopolskiy monastır XII v. i ego Tipik, danniy İmperatorom İoannom Komnenom", **Trudi Kievskoy Duhovnoy Akademii**, Kiev 1895, C. 8, s.539.

²¹⁵ Dmitriyevskiy, **a.g.m.**, s. 541-544.

²¹⁶ Dmitriyevskiy, **a.g.m.**, s. 537-585.

İmparatorun ölümünden sonra taş saraydan alınarak Pantokrator Kilisesine getirilmiş²¹⁷ ve her seyyahımızın anlatımında yer almıştır.

Latin İşgali sırasında Katoliklerce kullanılmıştır.

Fetih'ten sonra Patrik görevine getirilen Gennadios Sholarios son imparator XI. Konstantinos Dragases tarafından burada hapsedilmiş olarak bulunmuştur.²¹⁸

İstanbul Fethi'nin ardından deri işçileri atölyeleri ve barınma mekânları içeren bir nevi bedesten olarak kullanıldığı iddia edilmiştir.²¹⁹ Başlangıçta cami, sonra da 18-20 yıl boyunca mederese olarak kullanılmıştır. Yapıya bugünkü adını veren buranın müderrislerinden Mehmed Zeyrek Efendi'dir.²²⁰

Günümüzde Zeyrek Kilise Camii olarak Fatih İlçesi Zeyrek Mahallesinde faaliyet göstermektedir.

Seyyahlarımızın hepsi manastırı ziyaret etmiştir. Tartışmasız manastırın en değerli kutsal emanetleri Hz. İsa'nın çarımıktan indirildikten sonra konulduğu ve üzerinde Meryem Ana'nın gözyaşı izlerinin kaldığı levha ve Kana Düğünü'nde suya şaraba dönüştürdüğü küptür. Fakat anlatımlarda göze ilk çarpan İgnatıy'ın anlatımıdır. İgnatıy Aziz Sergios ve Bacchus'a ait kafataslarının bu manastırda olduğunu söylerken büyük bir olasılıkla yanılmaktadır. Keza diğer seyyahlarımız burada korunan kafataslarının Aziz Floros ve Aziz Lauros'a ait olduğunu söylemektedirler. Seyyahlarımız manastırda korunan diğer kutsal emanetler arasında Persiyalı Yakub'un, Genç Stefan ve Genç Mikail'in röliklerinden de bahsetmektedirler. Ayrıca İgnatıy'ın yine diğerlerinden farklı olarak seyahatnamesinde kendisinin burada II. Theodosius'un yazdığı Kutsal Kitabı ve Hz. İsa'nın çarımıha gerilirken kaburgalarından akan kanı gördüğünü anlatmaktadır. İgnatıy ve Stefan'ın anlatımlarından bu küpün doğal ve beyaz taştan olduğunu da öğrenmekteyiz.

Stefan manastırın güzelliğinden de bahsetmeyi unutmamıştır. Manastırın çok güzel olduğunu, içeride çok büyük Kurtarıcı İsa mozaığının olduğunu, dış taraftan ise manastırın mozaiklerle dekore edildiği için güneş gibi parladığını anlatmaktadır.

Bulunduğu yerle ilgili yalnızca Anonim seyyah manastırın Basileos Pazarı'nın kuzeydoğusunda olduğundan bahsetmektedir.

---

²¹⁷ Niketas Khoniates, **Historia**, Çev. F. Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 155.

²¹⁸ Kaplan, M., "Büyük Bir İmparatorluk Vakfı: Pantokrator (Zeyrek Camii)", Çev. B.Kitapçı-Bayrı, **Bizans, Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s.134.

²¹⁹ Millingen, A., **Byzantine Churches in Constantinople**, London 1912, s.233.

²²⁰ Çetinkaya, a.g.t., s.203.

İlgi çeken başka bir ayrıntıysa Anonim'in kilisenin taştan yapıldığını ve etrafında suyun olduğunu söylemesidir. Bu da akla manastırın kanalizasyon sorunu yaşamadığını düşüncesini getirmektedir.

4.17. Peribleptos Manastırı

Helenianai Sarayı yakınlarında III. Romanos Argyros (1028-1034) tarafından inşa edilmiştir ve kendisi de sonra buraya gömülmüştür. Bogomil mezhebine ait Niphon adlı keşiş synod kararıyla buraya kapatılmıştır.²²¹

Mikhail Psellos III. Romanos'un inşaat alanına çadırını kurdurtup, eşyalarını da saraydan taşıttığını, aklını kilise ile bozduğunu, sonraları da yılın büyük bir bölümünü burada geçirdiğini anlatır.²²²

Anna Kommena'nın aktardığına göre İmparator III. Nikeforos dönemin *Logothetes*²²³ ve *Eparchos*'u tarafından kayığa bindirilerek Peribleptos manastırına götürülmüş ve orada keşiş cübbesini giymesi ve saçlarını kestirmesi konusunda oldukça baskı görmüştür.²²⁴ Zorla da olsa tahtı bırakan İmparator Romanos Argyros'tan sonra ikinci kez inşa edicisi olduğu bu manastıra sığınmış, inzivaya çekilip keşiş hayatını sürmüştür ve kısa bir süre sonra burada vefat edip buraya gömülmüştür.²²⁵

Fetihten sonra 1543'te kilise Ermenilere verilmiş, 1782'de yanmıştır.²²⁶ XIX. yüzyılın sonunda yeniden inşa edilmiştir. Günümüzde Surp Kevork Kilisesi ya da halk arasında Sulu Manastır ismiyle anılmaktadır.

Günümüzde Fatih ilçesi Kocamustafapaşa Mahallesinde bulunmaktadır.

Bulduğu yerle ve kiliseyle ilgili çok ayrıntılı tarifi Anonim seyyah vermiştir. *"Hâkim Krallar heykelinden Kaloyan (V.İoannes'in) şehrine doğruilerleyince şehrin kapılarına varılır. Bu kapıların bir tarafında Çarmıha Gerilme, diğer tarafında ise Kıyamet Günü tasvirleri var. Kapıdan Büyük Denize doğru Peribleptos Manastırı var. Manastır çok iyi inşa edilmiş. Burada Tümünden Lekesiz Tanrı Anası Kilisesi var"*.

Bundan sonra Anonim seyyah röliklerin anlatımına geçmiştir. Kilisede tüm seyyahların dikkatini çeken ve büyük ihtimalle ziyaret sebebi olan kilisenin şüphesiz en önemli röliğidir. Vaftizci Yahya'nın Hz. İsa'yı vaftiz ettiği sağ eli. Antony hariç

²²¹ Çetinkaya, a.g.t., s. 170.

²²² Psellos, a.g.k., s.39.

²²³ Maliyenin denetlenmesinden sorumlu yönetici.

²²⁴ Kommena, Anna, *Alexiad*, Çev. B.Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996, s.95.

²²⁵ Zonaras, a.g.k., s.160.

²²⁶ Kondakov, a.g.k., s.152.

tüm seyyahlar bu rölikten bahsedip diğer röliklerin anlatımına geçmiştir. Farklı ya da ek olarak seyyahlar Nazianzolu Gregorios'a, Nikomedyalı Gregorios'a, din şehidi Tatiana'ya, Aziz Simeon'a, Genç Stefanos'a, Havari Yakub'a, Aziz Nikolas'a, iki bin din şehidi bebeğe ait kutsal emanetlerin burada bulduklarını anlatmaktadırlar.

Anonim seyyahın ve İgnatîy'in anlatımlarından İmparator Mauricios ile konuşan Kurtarıcı İsa ikonasının; Aleksandr'ın anlatımından ise bir Yahudi'nin satranç oynarken deldiği ve hala kan izlerinin durduğu Meryem Ana ikonasının da burada bulunduğunu öğrenmekteyiz.

4.18. Studios Manastırı

Vaftizci Yahya'nın kafatasının burada bulunması sebebiyle (Latin İşgali sırasında çalınmıştır) aynı zamanda İoannes Prodromos olarak adlandırılmaktadır. Konstantinopolis'in tarih boyunca en ünlü manastırıydı. Kilisenin ilk yapılış tarihi 463 yılıdır.²²⁷ Fakat asıl ününe başrahiplerden Theodoros Studites ile kavuşmuştur. 798 yılında²²⁸ göreve gelir gelmez manastır hayatını düzenlemeye girişmiş, erkek çocukları için bir okul, manastıra ait *scriptorium*²²⁹ ve kütüphane kurmuştur. Okulda ilahi okuma, *hymnographie*²³⁰, resim, minyatür sanatı ve kaligrafi dersleri okutulmaktaydı. Ünü, el yazmaları ve ikonalarıyla tüm imparatorluğa yayılmıştı. Aynı zamanda sonraları tüm eski Rus manastır kurallarının temelini oluşturacak olan, Bizans dünyasının en sıkı kurallarıyla ünlü *typikon'unu* düzenlemiştir. İkonaklazm döneminde (726-843) ikona savunuculuğun başını çekenler bu manastırın keşişleriydi.²³¹

1042 Halk ayaklanması sırasında V. Mikhailos Kalafates halktan kaçarak kilisenin mihrabına saklanmış.²³² Latin İşgalinden sonra kilise onarım geçirmiştir.

Fetihten sonra kilise ve manastır kapatılmış, II. Bayezid döneminde de İmrahor İlyas Bey tarafından zaviye ve camiye çevrilmiştir. Manastırın yapılarının çoğu günümüze ulaşamamışken kilise yapısı ve sarnıçlarından birinin kalıntıları günümüzde kadar gelmiştir.

---

²²⁷ Janin, a.g.k., s.444.

²²⁸ İvanov, a.g.k., s. 385.

²²⁹ Yazı Odası.

²³⁰ Bestecilik.

²³¹ Mantran, Robert, *İstanbul Tarihi*, Çev. T. Tunçdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s.79.

²³² Psellos, a.g.k., s.86.

Manastırdaki ilk arkeolojik çalışmalar 1909 yılında Rus Arkeoloji Enstitüsü tarafından gerçekleştirilmiştir. Eylöl – Aralık aylarında yapılan çalışmalar sırasında sunak altında bir *krypta*²³³, gúney nefte úzerinde melek başı ve başka bir figüre ait el olan kırmızı mermer taşından lahit parçaları, Meryem Ana'ya ait mozaik parçaları, gúney kapı eşiğinde ise ú mezarda toplam sekiz kişiye ait kemikler bulunmuştur. İlginç olan ise 8 bedenden sadece ú kişiye ait kafataslarının bulunmuş olmasıdır. Aynı kilisede röllyefli beyaz alçıdan yapılmış ú levha bulunmuştur. İlk levhada sakalsız olarak tasvir edilmiş Hz. İsa ile Havariler Petrus ve Paulos, ikinci levhada Hz. İsa'nın Kudüs'e Giriři, úüncü levhada ise ústte İncil yazarı, altta beş havari tasvir edilmiştir. Bu buluntular ve kazılarla ilgili 1911 ve 1912 yıllarında yaklaşık 400 sayfalık ayrıntılı rapor aynı enstitü tarafından yayınlanmıştır.²³⁴

Bugün Yedikule semtinde Merhaba mahallesinde bulunmaktadır.

Tüm seyyahların ziyaret ettikleri bir manastırdır. Diğer seyyahlardan daha önce burayı ziyaret eden Antoniy Vaftizci Yahya'nın burada bulunan başı, göğsü, parmağı ve dişleri gibi kutsal emanetlerden bahsetmektedir. Dyak Aleksandr yine gördüklerini neredeyse özetleyerek birçok azizin rölükleri var deyip kim olduklarından söz etmemektedir. Yalnızca Aziz Dimitrios'un mürü burada bulunmaktadır demekle yetinmiştir. Buna benzer başka bir anlatım da Zosima'nındır. O da burada Patrik Effimios'un yattığını ve sandıkta Aziz Dimitrios'un mürünün saklandığını kaydetmiştir. İstanbul'da yirmi beş kiliseyi ziyaret ettiğini anlatan Zosima, Studios Manastırı hariç hiçbir kilisenin ya da manastırın büyüklüğü, küçüklüğü hakkında bize bilgi vermez. Sıra Studios'a geldiğinde buranın çok büyük olduğunu yazmaktadır. Buradan manastır ya da kilisenin büyüklüğünden etkilendiğini düşünebiliriz. Manastırın yeriyle ilgili seyyahlardan Anonim seyyah, onun Peribleptos Manastırı'ndan Kaloyan şehrine giderken diye tarif eder. Anonim seyyahın tasvirinde Kaloyan şehri olarak anılan yer bir zamanlar V. İoannes'in yaptırdığı kale olup, olasılıkla günümüzde Yedikule Zindanları Müzesi'nin bulunduğu alandır. Anonim seyyahın manastırda görüp bahsettiği rölükler ise Aziz Savvas ve Azize Solomoni'nin bedenleridir. (Şekil 4.8) İgnatios burada yaşayan Ruslardan bahsetmiştir. Studios'un en şairane anlatımını Stefan'a borçluyuz. Önce buranın güzelliği tarif edilemez dese de devamında burada bulunan ikonaların tıpkı güneş gibi parladığını, yerlerin sanki

²³³ Mezar odası.

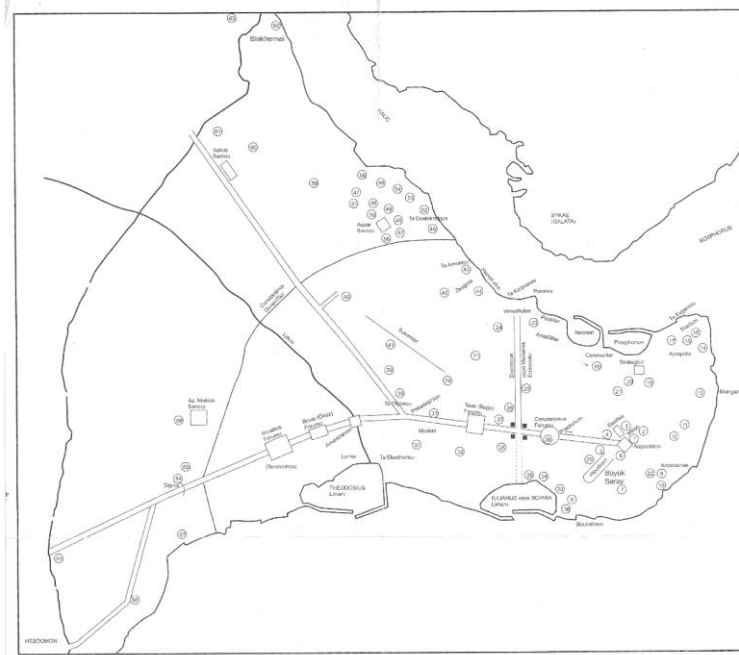
²³⁴ "Otchet o deyatelnosti russkogo arheologicheskogo instituta v Konstantinopole 1909 g.", İRAİK, Sofya 1911, C.XV, s.250-257.

incilerle süslenmiş gibi şaşılacak kadar muhteşem olduğunu, bunları ressamın bile yapamayacağını, diğer manastırlardan daha güzel olduğunu, yemek masasının da çok güzel olduğunu aktarmaktadır. Yerleşim olarak manastırın Altın Kapı yakınlarında olduğunu ve buradan Rus topraklarına *typikon* ve *triodionla*'rın gittiğini anlatmaktadır. Hatta bu güzel şairane anlatımına az da olsa “*kilise çok büyük ve yüksek tavanlıdır. Çatısı eğimlidir*” diyerek mimari özelliklerini de eklemektedir.

Şekil 4.8 : Azize Solomoni'nin kutsal bakiyeleri.²³⁵

²³⁵ Azize Solomoni'ye ait olduğuna inanılan kutsal bakiyeler günümüzde Fener Rum Patrikhanesi Aya Yorgi Kilisesi'nde korunmaktadır. Fotoğraf Vasili Kürkcü.

Kiliseler ve Manastırlar

1. Ayasofya
2. Aya İrini
3. Khalkoprateia
(Theotokos, Aziz Yakup ve İsa Antriphonets)
4. Az. Theodoros ta Sphorakiou (Kilise Camii)
5. Aziz Yahya (ta Diippion)
6. Khalkedon İfasi
7. Nea Ekklesia
8. Aziz Sergios ile Bakkhos
9. Hodegor Manastırı
10. Aziz Lazaros
11. Theotokos Panakhrantos Manastırı
12. Theotokos Pantanassa Manastırı
13. Mangana Oikos'u, Aziz Georgios Manastırı
14. Aziz Menas
15. Yerimiane (Aziz Petros ve Pavlos Kilisesi, İberyalıların Az. Nikolaos'u Manastırı)
16. Aziz Demetrios (Akropol'deki)
17. Theotokos ta Eugenios
18. Ex-logothete Manastırı
19. Aziz Philemon
20. Aziz Andreas (Stratejion'daki)
21. Theotokos ta Ourbikou
22. Başmelekler Kiliseleri (ta Tzerou/ ta Sinatoros)
23. Aya İrini (Perama'daki)
24. Aziz İoannes Prodromos (Ovia'daki)
25. Aziz Anastasia, Anastasis Manastırı
26. Aziz Platon
27. Aziz Theodoros ta Karibounana
28. Kırk Şehitler
29. Aziz Euphemia (Hippodrom'daki)
30. Theotokos (Forum'daki)
31. Theotokos (Dioskonsa'daki)
32. Aziz Agathonikos
33. Başmelek Mihail ta Adda
34. Aziz Thekla
35. Ta Narsou (Aziz Panteleimon Kilisesi ve Aziz Probos, Tarakhos ve Andronikos Kilisesi)
36. Aziz Thomas ta Amantios
37. Myrelaion (Bodrum Camii)
38. Aziz Euphemia ta Clykriou
39. Aziz Polyuktos
40. Kutsal Havaniler
41. Theotokos ta Areobindou
42. Pantokrator Manastırı (Zeyrek Kilise Camii)
43. Theotokos ta Armatios
44. Aziz Akakios
45. İsa Pantepotes Manastırı
46. İsa Evergetes Manastırı (Gül Camii)
47. Theotokos ta Panagios Manastırı (Panagia Mouchliotissa)
48. Aziz Eustolia ve Sopatra Manastırı
49. Aziz Matrona Manastırı
50. Aziz Bassianos Manastırı
51. Manuel Manastırı
52. ta Dexiokratous kilise, hamam ve gerokomion'u
53. Aziz Euphemia Manastırı
54. İlyas Peygamber
55. İsyaz Peygamber
56. Aziz Laurentios
57. İsa Philantrophos Manastırı
58. Theotokos Kecharitomene Manastırı
59. Theotokos Pammakaristos Manastırı (Fethiye Camii)
60. Aziz İoannes Prodromos (Petra'daki)
61. İsa Manastırı (Khera'daki) (Kariye Camii)
62. Theotokos (Blakherna'deki)
63. Aziz Kosmas ve Damianos Manastırı ya da Kosmidion
64. Theotokos (Sigmada'daki)
65. Aziz Luka
66. Aziz Mokios
67. Theotokos Peribleptos Manastırı (Sulu Manastırı)
68. Stoudios Manastırı (İmrahor Camii)
69. Aziz Mamas Manastırı
70. ta Kyrou Kilisesi (Kalenderhane Camii)
71. Aziz Basileios Manastırı

Harita 1 Ortaçağda Konstantinopolis Manastır ve Kiliseleri²³⁶

²³⁶Magdalino (2012)'dan alınmıştır.

SONUÇ

İstanbul'a gelen seyyahlar kutsal amaçlarına rağmen az da olsa gördüklerini, fakat daha ziyade duyduklarını bazen efsane, bazen fıkralar şeklinde anlatmışlardır. Seyahatnamelerine kaydettikleri bu efsanevi hikâyeler, seyyahların her şeye şaşırıldıklarını, her şeye inandıklarını ve karşılaştıkları Greklerden çok daha naif olduklarını göstermektedir.

“Kentlerin Kraliçesi” ya da “Çar Şehri” olarak tanınan İstanbul, Latin İşgali'ne rağmen, zamandaşı olan şehirlerden çok daha güzel, çok daha karmaşık, çok daha pahalı bir kentti. Şehirdeki geziler yürüyerek ama bazen de Studios Manastırı, Kosmidion ya da Blakherna gibi daha uzak bölgelere ulaşım kayıklarıyla yapılmıştır. Tarih boyunca Rus Bizans anlaşmalarında gördüğümüz gibi Rus tüccar ve seyyahlara kimi kolaylıklar sağlanmış ve imtiyazlar verilmiş olsa da bu gezgin tüccar, hacı ve seyyahlar yalnızca kendi masraflarını değil beraberlerinde gelenlerin de masraflarını karşılamak mecburiyetinde kalmıştır. Bu nedenle şehre gelen seyyahların da anladığımız kadarıyla sıradan derviş, gezgin ya da hacı olmadıkları ortadadır.

Çalışmamızın konusu olan hacıların gezdikleri dini yapılarla ilgili günümüzde bilinen en erken tarihli Rus kaynaklardan XIII. yüzyılın başında Latin İşgali'nden önce (1200-1204) İstanbul'a geldiği düşünülen Novgorodlu Antoniy'in seyahatnamesidir. Bu seyahatnamede 100'e yakın dini yapıdan bahsedilmiştir. Antoniy'den sonra gelen hacı seyyahlar bu dini yapıların ancak bir kısmını görebilmiştir. Bunun başlıca sebebinin ise Latin işgali ve buna bağlı olarak da Doğu Roma İmparatorluğu'nun içine girdiği siyasi ve ekonomik kriz olduğu düşünülmektedir. Tezimizin konusu olan diğer beş seyahatname de Latin İşgalinden sonra İstanbul'a gelen seyyahların eserleridir.

Çalışmamızın son bölümünde ele aldığımız dini yapıları farklı seyyahların kaleminden çıkan anlatımlarla karşılaştırdık. Bazı dini mekânların içlerindeki rölikler sebebiyle hacılar tarafından kilisenin adı olarak algılanmıştır. Bunun temel sebebi kenti ve yapılarını iyi bilmeyen ve önceliği yapının kendinden ziyade içerdiği rölikler olan hacıların algılama biçimleridir. Bunun en göze çarpan iki örnekten biri altı seyyahın da Romanos Kapısı yakınlarında gittikleri dini yapıdır. Seyyahlar bu yapının ismi için Danyal Kilisesi derken Konstantinopolis *synaxarion*'larında bu isimle herhangi bir yapıya rastlanmamaktadır. Bildiğimiz gibi hacıların bu yapıları ziyaret etme amaçları içlerinde bulunan kutsal emanetleri görmektir. Durum böyle olunca kimi zaman kilisenin içinde bulunan aziz şahsın kutsal kalıntıları kilise kimliğinin önüne geçmiş durumdadır. Zira seyyahlar kiliseye Romanos Kilisesi demek yerine içinde bulunan Peygamber Danyal'ın röliklerinden kaynaklı Danyal Kilisesi demiştir. Benzer bir durum günümüzde bazı camiler için de sözkonusudur. Ayvansaray'da bulunan ve aslen bir Bizans kilisesi olan Atik Mustafa Paşa Cami 2000'lerin başına kadar bu adla anılırken, yapı içerisinde olan bir makam sebebiyle Hazret-i Cabir adıyla anılmaya başlanmış olması bu duruma misaldir.

İkinci örneği de seyyahların Theodosia Kilisesi dedikleri kutsal mekândır. Kanaatimize göre burada da aynı durum yaşanmış ve Azize Theodosia'ya ait kutsal kalıntıların bulunduğu yerin Azize Theodosia ismiyle başka bir kilise kastedilmiştir. Bazı araştırmacılar, azizenin adına yapıldığı sanılan, günümüzde Gül Camii ismiyle bilinen yapının olduğu fikrindedirler. Kimi araştırmacılar da Gül Camii'sinin Hristos Evergetis Manastırı olduğunu belirtmişlerse de, Gül Camii Azize Theodosia'ya ait röliklerin bulunduğu Hristos Evergetis Manastırı olduğu kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- “IV.V. Novgorodskaya i Pskovskaya letopisi” (1848), **PSRL**, St. Petersburg
- “Novgorodskaya letopis po sinodalnomu Harateynomu spisku” (1888), **PSRL**, St. Petersburg
- “Otchet o deyatelnosti russkogo arheologicheskogo instituta v Konstantinopole v 1909 g.”, (1911), İRAİK, C.XV, Sofya
- “Pamyatniki drevnerusskogo kanonicheskogo prava, Pamyatniki XI-XV v.”, (1880) **Russkaya istoricheskaya biblioteka**, St. Petersburg
- “Slovar knijnikov i knijnosti Drevney Rusi”, (1987), **Akademiya Nauk SSSR, İnstitut russkoy literaturı (Pushkinskiy dom)**, Leningrad
- “Tsaritsa moya Preblagaya”, (2007) **Pravoslavniy kalendar**, Moskova
- AKYÜREK, Engin, (1996), Ondördüncü Yüzyılda Yaşamış Bir Hemşerimiz: Theodoros Metokhites”, **Dünya Kültürü**, Kabcı Yayınevi, İstanbul
- ARSENYEV V. S., (1887), Hojdeniye İgnatiya Smolyanina, PPS, St. Petersburg, C. IV
- BELOBROVA, O.A., (1974), “Kniga Palomnik Antoniya Novgorodskogo (K izucheniyu teksta)” **TODRL**, Leningrad
- BELSKİY, L.P., (1890) **Antoniy arhiepiskop Novgorodskiy i egoputeshestviye v Tsargrad**, St.Petersburg
- BERGER, A., (1988), **Untersuchungen zu den Patria Konstantinopoleos**, Bonn
- BRUNOV, Nikolay, (2003), **Ocherki po istorii arhitekturi**, C. II., Moskova
- CHERETAYEV, A. A., (2004), **Vizantiya Yustinianovskaya epoha**, Moskova
- CHERNİGOVSKİY (GUMİLEVSKİY) Filaret, (1888), **İstoriya russkoy tserkvi; period I**, Moskova
- ÇETİNKAYA, Haluk, (2004), “Ayakapı Yakınındaki Bizans Dönemi Yapı Kalıntıları”, **Dünü ve Bugünü ile Haliç**, Sempozyum Bildirileri, İstanbul
- ÇETİNKAYA, Haluk, (2018), “The Kosmidion of Constantinople”, **Life Is Short, Art Long The Art og Healing in Byzantium**, İstanbul
- DE CLARİ, Robert, (2000), **İstanbul’un Zaptı (1204)**, Çev. B.Akyavaş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- DMİTRİYEV L.A., (1963)“Rol i znacheniyе mitropolita Kipriana v istorii drevnerusskoy literaturı (k russko-bolgarskim literaturnım svazam XIV-XV vv.” **TODRL**, C. XIX, Moskova - Leningrad
- DMİTRİYEV, L.A., (1999), Hojdeniye Stefana Novgorodtsa, Biblioteka literaturı Drevney Rusi, C.6
- DMİTRİYEVSKİY, A. A., (1895), Pantokratorskiy konstantinopolskiy monastır XII v. i ego Tipik, danniy İmperatorom İoannom Komnenom”, **Trudi Kievskoy Duhovnoy Akademii**, C. 8, Kiev
- DURAND, J., (2004) “La Relique Imperial de da Vraie Croix”, **Byzance et les Reliques du Christ**, Paris
- EYİCE, Semavi, (1980), Son Devir Bizans Mimarisi, Edebiyat Basımevi, İstanbul
- EYİCE, Semavi, (1984), **Ayasofya**, C.1, YKB, İstanbul
- FASMER, M., (2009), **Etimolojiçeskiy slovar russkogo yazıka**, C.III, Moskova
- GÖKSOY, H. Ali, (2004), “Haliç Kıyısında Bir Kayıp Şehir: Blakherna ya da Ayvansaray” **Dünü ve Bugünü ile Haliç**, Sempozyum Bildirileri, s.87-91
- GREGORA, Nikefor, (2013), **İstoriya romeev**, St. Petersburg
- GYLLİUS, Petrus, (2000), **İstanbul Boğazı**, Çev. E. Özbayoğlu, Eren Yayıncılık, İstanbul
- İVANOV, Sergey, (2011), **V poiskah konstantinopola**, Moskova

- JANİN, Raymond, (1953), **La Geographie Ecclesiastique De L'Empire Byzantin, Les Eglises et Les Monasteres**, C. III, Paris
- KAPLAN, M., (2011), "Büyük Bir İmparatorluk Vakfı: Pantokrator (Zeyrek Camii)", Çev. B.Kitapçı-Bayrı, **Bizans, Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar**, Kitap Yayınevi, İstanbul
- KARAKAYA, Enis, (2004), "Bizans Döneminde Haliç'in Sur Dışı Yerleşmeleri", **Dünü ve Bugünü ile Haliç**, Sempozyum Bildirileri, İstanbul
- KARAMZİN, N.M., (1990) **Ob istorii gossudarstva rossiyskogo**, Moskova
- KHONİATES, Niketas, (1995), **Historia**, Çev. F. Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- KOMMENA, Anna, (1996), **Alexiad**, Çev. B.Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul
- KONDAKOV, N.P., (2006), **Vizantiyskiye tserkvi i pamyatniki Konstantinopolya**, Moskova
- KOZLOV, V.P., (1981), **Kolumbi rossiyskih drevnostey**", Moskova
- KÖMÜRÇİYAN, Eremya Ç., (1988), **İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul**, Eren Yayıncılık, İstanbul
- LAVRENTYEVSKAYA LETOPİS, "Povest vremennih let", **PSRL**, C.1, s.21
- LAZAREV, V.N., (1947), **İstoriya vizantiyskoy jivopisi**, C.I, Moskova
- LİBAN, N. İ., (2005), **Lektsii po istorii russkoy literaturı**, Moskova
- LİDOV, A. M., (2005), "Tserkov Bogoroditsı Farosskoy", **Vizantiyskiy mir: iskusstvo Konstantinopola i natsionalniye traditsii**, Moskova
- LOPAREV, H. M., (1889), "Hojeniye İnoka Zosimi", **PPS**, St. Petersburg
- LOPAREV, H., M, (1899), "Kniga palomnik skazaniye mest svyatih vo Tsaregrade Antoniya ,arhiepiskopa novgorodskogo v 1200 g." **PPS**, St. Petersburg
- MAGDALİNO, Paul, (2012), **Ortaçağda İstanbul**, Çev. Barış Cezar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- MAJESKA, George P., (1984), **Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries**, DOS XIX, Washington
- MANGO, Cyril, (2008), **Bizans Yeni Roma İmparatorluğu**, Çev. G.Ç.Güven, YKY, İstanbul
- MANTRAN, Robert, (2002), **İstanbul Tarihi**, Çev. T. Tunçdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul
- MAYKOV, L., (1890) "Beseda o syatnyah i drugih dostopamatnostah Tsaregrada", **Materiali i izsledovaniya po starinnoy russkoy literature**, St. Petersburg
- MİLLİNGEN A., (1912) **Byzantine Churches in Constantinople**, London
- MİLYUTENKO, N.İ., (2008) **Svatoy ravnoapostolny knez Vladimir i kresheniye Rusi**, St. Petersburg
- MÜLLER-WIENER, M., (1977), **Bildlexikon zur Topographie Istanbul**, Tübingen
- NİCOL, Donald M., (2009), **Bizans'ın Son Yüzyılları 1261-1453**, Çev. B. Umar, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
- Novgorodskaya pervaya letopis starshego i mladshhego izvoda**, (1950), Akademiya Nauk SSSR, Moskova
- OSTROGORSKIY, Georg, (2006), **Bizans Devleti Tarihi**, Çev. F.İşıltan, TTK, Ankara
- ÖZ, Tahsin, (1997), **İstanbul Camileri**, TTK, Ankara
- PIPİN, A.N., **İstoriya russkoy literaturı**, (1907), St. Petersburg
- PROKOFYEV, N.İ., (1970) "Russkiye hojdeniya XIII-XIV vv.", **Literatura Drevney Rusi i XVIII v.**, Moskova

PSELLOS, Mikail, (1992), **Mikhail Psellos'un Khronographiası**, Çev. I. Demirkent, TTK, Ankara
SAVVAİTOV, P. İ., (1872), **Puteshestviye Novgorodskogo arhiyepiskopa Antoniya v Tsargrad v kontse 1-go stoletiya**, St. Petersburg
SHMİT, F. İ., (1906), Kahriye Djamii, **İRİK**, C. XI, Sofya
SMİRNOVA, Engelina, (2002), "İkona drevney Rusi", **İstoriya İkonopisi**, Moskova
SNESSOREVA, Sofiya, (2006), **Zemnaya jizn Presvatoy Bogoroditsı i opisaniye svyatih chudotvornih yeyo ikon**, Yaroslavl
SPERANSKIY, M. N., (1934), "İz starinnoy novgorodskoy literaturı XIV v." **Pamyatniki drevnerusskoy literaturı**, Leningrad
TEZCAN, Hülya, (yılı yok) **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul
USPENSKIY, F. İ., (2011), **İstoriya vizantiyskoy imperii**, Moskova
ZONARAS, İoannes, (2008), **Tarihlerin Özeti**, Çev. B. Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul

TEZLER

ÇETİNKAYA, Haluk, (2003), "İstanbul'da Orta Bizans Dini Mimarisi (843 – 1204)", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul

ÖZGEÇMİŞ

Naile BARS
Bakü 24.06.1974

Beykent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Mütercim
Tercümanlık Rusça Bölümü 2012
Beykent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
2012

Noter Yeminli Tercümanlık (Rusça, Azerbaycan Türkçesi)
İstanbul 10. Noteri

IATA Ticketing Sertifikası

Turizm Bakanlığı 23. Dönem (1998) Profesyonel Turist Rehberliği Ruhsatnamesi

2013-2016 Aydın Üniversitesi Uygulamalı Rusça Mütercim Tercüman Bölümü
Öğretim Görevlisi (Saat Ücretli)

2016-2018 İstanbul Gelişim Üniversitesi Uygulamalı Rusça ve Çevirmenlik Bölümü
Öğretim Görevlisi (Tam Zamanlı)

2017-2018 İstanbul Gelişim Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Rusça Hazırlık
Programı Koordinatörü.

